शिक्षा क्षेत्रको योजना, २०८१ –२०९०

Education Sector Plan, 2024 -2034

स्थानीय सरकार

लालबन्दी नगरपालिका ,सर्लाही

मधेश प्रदेश , २०२४

तयारकर्ता

लालबन्दी नगरपालिका

नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

सर्लाही

प्रमुख संरक्षक :
नगर प्रमुख : श्री बासुदेव अधिकारी
सरक्षक :
नगर उपप्रमुख :कल्पना माया पाख्रिन

लालबन्दी नगरपालिकाको १० बर्षे गाउ शिक्षा योजना निर्माण कार्यदल

श्री लक्ष्मी शिवाकोटी

श्री गोर्ख बहादुर बल

श्री सत्यनारायण चौधरी

श्री हिरालाल महतो

श्री पुष्प बहादुर श्रेष्ठ

श्री मिन बहादुर पुर्बेछाने

श्री सुस्मिता गौतम

श्री किर्तना कोइराला

प्रकाशकः

लालबन्दी नगरपालिका , सर्लाही

प्रकाशन प्रति :१०००

सर्वाधिकार : प्रकाशकमा

प्रकाशन मिति : २०८१

अध्यावधिक मिति : २०८३

प्राबिधिक सहयोग :

UNICEF Nepal /पिपल प्रोमोट सेन्टर जनकपुरधाम

नगर प्रमुखको भनाई

लालबन्दी नगरपालिकाको समग्र विद्यालय शिक्षाको गुणस्तर अभिवृद्धि, समावेशी तथा बालमैत्री शिक्षाको सुनिश्चितता र दिगो शैक्षिक विकासलाई मार्गदर्शन गर्ने **विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना** (**School Education Sector Plan–SESP**) कार्यपालिकाबाट स्वीकृत भएको सुखद अवसरमा सम्पूर्ण नगरवासी, शिक्षक, विद्यालय व्यवस्थापन समिति, अभिभावक, जनप्रतिनिधि, शिक्षा क्षेत्रमा कार्यरत कर्मचारी तथा यस प्रक्रियामा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा योगदान पुऱ्याउनुहुने सम्पूर्ण सरोकारवालाहरूलाई हार्दिक बधाई तथा शुभकामना व्यक्त गर्दछु।

यस योजनाको निर्माणदेखि स्वीकृतिसम्मको प्रक्रियामा सबैको सक्रिय सहभागिता, प्रतिबद्धता र सहकार्य प्रशंसनीय रहेको छ। आगामी दिनमा यस योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनमार्फत लालबन्दी नगरपालिकाका प्रत्येक बालबालिकाले गुणस्तरीय, समतामूलक र सुरक्षित शिक्षाको अवसर प्राप्त गर्ने विश्वास लिएको छु।

यस महत्वपूर्ण योजनाको तयारी, परामर्श, तथ्याङ्क विश्लेषण, दस्तावेज लेखन तथा क्षमता अभिवृद्धिका सम्पूर्ण चरणहरूमा निरन्तर प्राविधिक सहयोग प्रदान गर्नुहुने **पिपुल प्रोमोट सेन्टर (PPC) धनुषा** प्रति लालबन्दी नगरपालिका हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछ। साथै, कार्यक्रम कार्यान्वयनमा निरन्तर सहयोग र साझेदारी प्रदान गर्नुहुने **UNICEF Nepal, पिपुल प्रोमोट सेन्टर (PPC)** प्रति समेत हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु।

शिक्षा विकास हाम्रो साझा जिम्मेवारी हो। विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजनाको सफल कार्यान्वयनका लागि सम्पूर्ण सरोकारवालाहरूको निरन्तर सहयोग, समन्वय र सक्रिय सहभागिताको अपेक्षा गर्दछु।

"गुणस्तरीय शिक्षा, समृद्ध ललबन्दीको आधार"

बासुदेब अधिकारी
नगर प्रमुख
लालबन्दी नगरपालिका, सर्लाही

Scanned with CamScanner

शिक्षा,युवा तथा खेलकुद शाखा प्रमुखको भनाई

लालबन्दी नगरपालिकाको **विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना (SESP)** कार्यापालिकाबाट स्वीकृत हुनु शिक्षा क्षेत्रको दीर्घकालीन विकासका लागि एक महत्वपूर्ण उपलब्धि हो। यस योजनाले स्थानीय आवश्यकता, राष्ट्रिय शिक्षा नीति तथा दिगो विकासका लक्ष्यहरूलाई आत्मसात् गर्दै नगरपालिकामा गुणस्तरीय, समावेशी, समतामूलक र बालमैत्री शिक्षाको प्रवर्द्धन गर्न स्पष्ट मार्गनिर्देशन प्रदान गरेको छ।

यस योजना निर्माण तथा स्वीकृतिको सम्पूर्ण प्रक्रियामा मार्गदर्शन गर्नुहुने नगर प्रमुखज्यू, जनप्रतिनिधिहरू, शिक्षा शाखा, प्रधानाध्यापकहरू, शिक्षकहरू, विद्यालय व्यवस्थापन समिति, अभिभावक तथा सम्पूर्ण सरोकारवालाहरूको सक्रिय सहभागिता र सहयोगका लागि हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु।

साथै, विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना तर्जुमा प्रक्रियामा निरन्तर प्राविधिक सहयोग प्रदान गर्नुहुने **पिपुल प्रोमोट सेन्टर (PPC) धनुषा** तथा **UNICEF Nepal** प्रति विशेष धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु।

यस योजनाको सफल कार्यान्वयनमार्फत ललबन्दी नगरपालिकाका प्रत्येक बालबालिकाले गुणस्तरीय शिक्षा प्राप्त गर्ने विश्वासका साथ सबै सरोकारवालाहरूको निरन्तर सहयोग, समन्वय र प्रतिवद्धताको अपेक्षा गर्दछु।

लक्ष्मी शिवाकोटी
शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा प्रमुख
लालबन्दी नगरपालिका, सर्लाही

Scanned with CamScanner

Contents

परिच्छेद १ .... ७
परिच्छेद दुई ३६
दूरदृष्टि, ध्येय, उद्देश्य, रणनीतितथा लक्ष्य/गन्तव्य ३६
२.१ परिचय ३६
राष्ट्रिय ३९
परिच्छेद ३:विद्यालय शिक्षाका मुख्य उपक्षेत्रहरू.. ४४
३.१ प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा.. ४४
३.१.१ परिचय.. ४४
३.१.३ समस्था, चुनौती र अवसरहरू.. ४४
३.२ आधारभूत शिक्षा.. ५३
३.३ माध्यमिक शिक्षा ६५
३.४ अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाइ ७७
परिच्छेद ४:अन्तरसम्बन्धित विषय तथा क्षेत्रहरू ८३
४.२ शिक्षक व्यवस्थापन र विकास ८८
४.३ शैक्षिक समता र समावेशीकरण.. ९४
४.४ दिवा खाजासहित पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम ९९
४.५ आपतकालीन तथा संकटकालीन अवस्थामा शिक्षा १०१
४.६ विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास.. १०४
४.७ विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि.. १०८
परिच्छेद ५:सुशासन तथा व्यवस्थापन ११४
शुशासन तथा ब्यबस्थापनको प्रमुख कार्यक्रमको लागि अनुमानित बजेट (रु हजारमा)................. ११६
५.२ स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध.. ११७
स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्धको प्रमुख कार्यक्रमको लागि अनुमानित बजेट (हजारमा.रु) ११९
परिच्छेद ६:लगानी र स्रोत व्यवस्थापन १२०
परिच्छेद ७ :अनुगमन तथा मूल्याङ्कन १२८

परिच्छेद १

परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

वि.सं. २०७२ मा जारी भएको नेपालको संविधान अनुसार संघीय गणतन्त्रात्मक राज्य व्यवस्था प्रारम्भ भई संघ, प्रदेश र स्थानीय तह गरी तीन तहका सरकार क्रियाशील रहेका छन् । यस संविधानले समग्रमा समतामूलक, समावेशी र समाजवाद उन्मुख राष्ट्र निर्माण गर्ने ध्येय राखेको छ भने यस ध्येयअनुकूलका शिक्षासम्बन्धी सबै नागरिकको आधारभुतर विशिष्ट प्रकारका मौलिक हकहरू र प्राथमिकताहरू स्थापित गरेको छ ।यी संवैधानिक हक तथा प्राथमिकताहरूलाई कार्यान्वयन गर्न सहयोगी हुने कानुनी आधार तयार गर्ने क्रममा निःशुल्क तथा अनिवार्य शिक्षा ऐन २०७५ तथा यससम्बन्धी नियमावली २०७७ कार्यान्वयनमा आएको छ भने बालबालिकासम्बन्धी ऐन २०७५ ले शिक्षालगायत बालबालिका हकहरूलाई प्रत्याभूत गरेको छ ।नेपाल सरकारले जारी गरेको राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले संवैधानिक मान्यतामा आधारित भई शिक्षा क्षेत्रमा सुधार तथा परिवर्तनका लागि नीतिगत मार्गदर्शन गरेको छ ।

सन् २०१५ मा संयुक्त राष्ट्र संघले सन् २०३० सम्ममा हासिल गर्ने गरी निर्धारण गरेको दिगो विकास (SDG)को १७ ओटा लक्ष्यमा नेपालले पनि सहमति जनाएको छ भने यसअन्तर्गतको चौथो लक्ष्यले "सबैका लागिसमावेशी र समतामूलक गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिश्चितता तथा आजीवन सिकाइका अवसरहरूमा प्रोत्साहित गर्ने"उद्देश्य (Aim) राखी यससँग सम्बन्धित सातओटा लक्ष्यहरू (Targets) निर्धारण गरेको छ भने लक्ष्य प्राप्तिका लागि थप तीनओटा माध्यम वा तरिका पनि उल्लेख गरेको छ । युनेस्कोद्वारा दक्षिण कोरियाको इन्चोनमा आयोजित विश्व शिक्षा मञ्च सन् २०१५ को बैठकद्वारा जारी घोषणापत्रले शिक्षा सम्बन्धी दिगो विकास लक्ष्य प्रतिको प्रतिबद्धता सहितको कार्यढाँचा तयार गरेकोमा नेपालले पनि यसमा प्रतिबद्धता जनाएको छ ।उल्लिखित सन्दर्भलाई समेत दृष्टिगत गरी नेपाल सरकारले २५ वर्षे दीर्घकालीन दृष्टिकोण सहित पन्ध्रौं र हालको सोहौं योजना २०८१/८२–२०८५/८६ तयार गरी शिक्षा विकासका लागि नीतिगत प्राथमिकता निर्धारण गरेको छ।उल्लिखित सन्दर्भहरूलाई समेट्दै सङ्घीय सरकार शिक्षा, बिज्ञान तथा प्रबिधि मन्त्रालयले गत २०८०/८१ देखि १० बर्षेविद्यालय क्षेत्र योजना (SESP) सन्२०२२/२३–२०३१/३२ लाईका र्यान्वयनमा ल्याएको छ भने यिनै परिपेक्षहरूमा टेक्दै यस स्थानीय सरकार लालबन्दी नगरपालिकाले संबैधानिक दायित्व, प्रावधानहरु र आफ्ना आवश्यकताहरूलाई सापेक्षरूपमा पुरा गर्न आफ्नो पालिकातहमाशिक्षा क्षेत्रकोयोजना निर्माण र कार्यन्वयन गर्नआवश्यकदेखिएको छ । त्यसैगरी ज्ञान. विज्ञान तथा प्रविधिमा भएको विकास तथा

परिवर्तनलाई सान्दर्भिकरणसहित आत्मसात गर्न र सृजनशील, सक्रिय तथा पालिकाको आर्थिक तथा सामाजिक रूपान्तरणका लागि उपयोगी जनशक्ति विकासका गरी शिक्षाको योगदानलाई समय सापेक्ष बनाउन पनि पालिकातहमा शिक्षा क्षेत्रको योजना आवश्यक देखिएको छ । मुलुकको अन्य क्षेत्रहरुमा जस्तै यस पालिकामा पनिबिगतको कोभिड र बेला बखत आइपरेकाबिभिन्नप्राकृतिक बिपत र माहामारीबाट शिक्षा क्षेत्रमा भएको लामो अवरोध तथा गतिहिनताले शिक्षा क्षेत्रमा भएको नोक्सानीलाई घटाई गतिशीलता प्रदान गर्नरअगमि दिनहरुमा देखा पर्नसक्ने संभावित प्राकृतिक प्रकोप,महामारी तथा आपत विपतबाट उत्पन्न हुने जोखिमहरू साथै जलवायु परिवर्तनले ल्याएको जोखिमहरूलाई न्यूनीकरण गर्न सक्षम उत्थानशील (Resilient) शिक्षा पद्धतिको विकासको आवश्यकतालाई उपयुक्त ढङ्गले सम्बोधनगर्नु पर्ने नितान्त जरुरी रहेको छ ।

उल्लिखित सन्दर्भले पालिका तहमा शिक्षा क्षेत्रको विकासका लागि तथ्यपरकर प्रभावकारी योजनाको आवश्यकता महसुस गरी यस पालिकाले स्थानीय सरकार स्तरको शिक्षा क्षेत्रको योजना (Education Sector Plan-ESP) आगामी सन् २०३० सम्मका लागि शिक्षा विकासको दृष्टिकोण सहित सन् २०२४–२०२८ का लागि आवश्यक स्रोतको आकलन गरीतयार गरेको छ।योजनाको यस पहिलो परिच्छेदमा योजनाका समग्र सन्दर्भहरू, जस्तैः पालिकाको सामाजिक तथा सांस्कृतिक सन्दर्भ, आर्थिक सन्दर्भ, जनसाङ्खिक स्वरूप, शासकीय स्वरूप लगायत शिक्षाको समग्र अवस्था तथा सन्दर्भ उल्लेख गरिएको छ । प्रस्तुत सन्दर्भका आधारमा शिक्षा क्षेत्रका प्रमुख चुनौती तथा अवसरहरू पहिचान गरिएको छ । यस परिच्छेदको अन्तमा यो योजना निर्माण प्रक्रियाहरू उल्लेख गरिएको छ ।

१.२पालिकाको समग्र सन्दर्भ

नेपालमा लामो द्वन्दपछि संविधान सभाबाट संघीय गणतन्त्रात्मक संविधान निर्माण भई संघ, प्रदेश र स्थानीय तहमा निर्वाचित सरकार गठन भएर मुख्य कानुनी तथा व्यवस्थापकीय संरचनासहितकार्यरत रहेका छन् ।लालबन्दी नगरपालिका मधेश प्रदेश अन्तर्गतको सर्लाही जिल्लामा पर्ने एक स्थानीय तह हो । यस नगरपालिका (साविक गा .वि.स. लालबन्दी, पत्थरकोट र जब्दी , नेत्रगंज, रानिगंज, परवानिपुर तथा नारायण खोला गा.वि.स.), समायोज भई निर्माण भएको हो । यस नगरपालिकाको कूल क्षेत्रफल २३८.५ वर्गकिलोमिटर रहेको छ । यहाँको कूल जनसंख्या ६६४१९(जनगणना २०७८ अनुसार) र १४८७३ परिवार संख्या रहेको छ । यस नगरपालिकामा १७ वटा वडा रहेका छन् । यो सर्लाही जिल्लाकै सबैभन्दा बढी क्षेत्रफल भएको नगरपालिका हो । यस नगरपालिकाको केन्द्र वडा नं. ८ नेवार टोलमा लालबन्दी नगर कार्यपालिकाको कार्यालय अवस्थित रहेको छ । पूर्व पश्चिम महेन्द्र लोकमार्ग अवस्थित लालबन्दी बजार यस नगरपालिका क्षेत्रभित्रका व्यापारिक क्षेत्रमध्ये एक मुख्य क्षेत्र हो । पूर्व ईश्वरपुर नगरपालिका, पश्चिम हरिवन र हरिपुर नगरपालिका, उत्तर सिन्धुली जिल्ला र दक्षिणमा हरिपुर र ईश्वरपुरसंग सिमाना जोडिएको यस नगरपालिकाको लालबन्दी बजार जिल्लाको एक मुख्य व्यापारिक स्थल हो ।

"स्वच्छ, सुन्दर र समुन्नत शहर, सर्लाहीको शान लालबन्दी नगर" भन्ने मूल नारालाई आत्मासात गर्दै यस नगरपालिका क्षेत्रको समृद्ध, समुन्नति र विकासको लागि सिंगो नगरपालिका परिवार एकतावद्ध ढङ्गले अगाडी बढिरहेको छ । नगरपालिका क्षेत्रभित्रका महिला, आदिवासी जनजाती, दलित, अपाङ्गजस्ता वर्ग र क्षेत्रको आर्थिक र सामाजिक उनन्यनको लागि नगरपालिका कटिवद्ध रहेको छ ।
यस नगरपालिकाको उत्तरमा चुरे क्षेत्र पर्ने हुँदा वन जंगल र जैबिक विविधताले भरिपुर्ण भएको यस नगरपालिकाको डाबरी डाँडा, जलकिनि मन्दीर, डुमडुमे शिबालय मन्दीर परिसर, वेतिनि देवालय परिसर, विभिन्न बौद्ध गुम्बाहरु, चर्चहरु, मश्जिद र मिश्रीत जानजातिको बसोबास भएको हुँदा सांस्कृतिक सम्पदाको हिसाबले समेत समृद्ध देखीन्छ ।

स्नातकोत्तर तह सम्म अध्ययन गर्न सकिने सामूदायिक विध्यालय जनज्योति बहुमुखी क्याम्पस, सि.टि.इ.भि.टिको सम्बन्धन प्राप्त ३ बर्षे डिप्लोमा कम्प्युटर ओभरसियर कोर्ष र १५ महिने सव-ओभरसियर कोर्ष पठाइ हुने जनन्ज्योति प्राविधिक शिक्षालय, विभिन्न संकायमा नेपाली तथा अंग्रेजि माध्यमबाट कक्षा १२ सम्म अध्ययन हुने जनज्योति उ.मा.वि., अन्य सबै वडाहरुमा आ.वि., नि.मा.वि. र मा.वि. गरि कुल ४८ सामुदायिक विध्यालय र जिल्लामै ख्याति कमाएका र ग्रामिण क्षेत्रमा स्थापना भएका प्रशस्त निजी विध्यालयहरु रहेकाले शिक्षा क्षेत्रमापनि अग्र स्थानमानै रहेको छ । लालवन्दी नगरपालिकाके कूल जनसंख्या ६६४१९(जनगणना २०७८ अनुसार) र १४८७३ परिवार संख्या रहेको छ ।सवैभन्दा बढी घरधुरी पहाडीजनजाती ४७१६ घरधुरी, ३७.८ प्रतिशत), दोस्रोमा पहाडी क्षत्री व्राम्हण ३,६५९ घरधुरी (२९.३ प्रतिशत) तेस्रोमा मधेसी तथा अन्य जाती १,५७१(१२.६ प्रतिशत) रहेको देखिन्छ । सवैभन्दा कमधुरी भएका जनजातिमा पहाडी दलित तथा मुस्लिम रहेका छन । यस अवधिमानेपालमा तुलनात्मक रूपमा स्थिर आर्थिक अवस्था देखिनुलाई सकारात्मक प्रगतिको सङ्केत मान्न सकिन्छ ।सन् २०१९ को आँकडाअनुसार (UNDP, 2020) मानव विकास सूचकाङ्क (०.६०२) का दृष्टिले नेपाल कुल १८९ मध्ये १४२ औं स्थानमा रहेको छ भने न्यूनबाट मध्यम सूचकाङ्क भएको मुलुकमा प्रवेश गरेको छ । व्यक्तिको औसत विद्यालय अवधिमा बढोत्तरी,प्रति व्यक्ति आयमा वृद्धि तथा निरपेक्ष गरिबीमा रहेको जनसङ्ख्याको प्रतिशत घट्नु सकारात्मक सूचकहरू हुन् । शिक्षा विकासमा मुलुकको सामाजिक, सांस्कृतिक र आर्थिक सन्दर्भ, भौगोलिक, जनसाङ्खिक र शासकीय स्वरूपको प्रभाव रहने भएकालेयसपालिकाकोशिक्षा क्षेत्रकोयोजना निर्माणका क्रममा यी सन्दर्भहरूको सामान्य समीक्षा गरिएको छ ।

१.२.१ सामाजिक तथा सांस्कृतिक सन्दर्भ

नेपाल सामाजिक तथा संस्कृतिक विविधतायुक्त देश हो । विभिन्न जातजाति, क्षेत्र, समुदायका फरकफरक सामाजिक तथा सांस्कृतिक परम्परा, रीतिरिवाज तथा प्रचलनहरू रहेका छन् । भाषिक दृष्टिले पनि नेपाल बहुभाषी देश हो, नेपालमा १२३ भाषा/भाषिका पहिचान गरिएको छ । यस्तो सामाजिक, सांस्कृतिक तथा भाषिक विविधताले नेपालको पहिचान स्थापित गर्नुका साथै आ-आफ्नो संस्कृति तथा भाषाप्रति र समग्रतामा यस्तो विविधताप्रति सबै समुदायले गौरव गर्ने गर्दछन्। अर्कोतिर नेपालमा भाषिक, जातजातिगत, क्षेत्रगत आधारमा परम्परादेखि सिर्जित भिन्नताले विभेद तथा

बञ्चितीकरणमा परी विकासका अवसरहरूबाट बञ्चित भएका र सुविधाविहिन हुन पुगेका व्यक्ति तथा समुदाय पनि रहेका छन्। खास गरी जातजातीय, भाषिक तथा लैङ्गिक आधारमा हुने भिन्नता तथा बञ्चितीकरणलाई न्यूनीकरण गर्ने विभिन्न प्रयासहरू भई केही सकारात्मक उपलब्धिहरू पनि प्राप्त भएका छन् तापनि सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू थुप्रै छन् ।यस्ता विभेदहरू हटाउन तत् सम्बन्धीविभिन्न कानुनहरू बनाइएका रलक्षितविकास कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिएका छन् भने राजनीतिक, प्रशासनिक तथा केही रोजगारीका क्षेत्रमा आरक्षण तथा विशेष प्रबन्ध पनि गरिएको छ । यसो हुँदाहुँदै पनि कतिपय सामाजिक व्यवहार परिवर्तन हुन नसक्दा कतिपय स्थान तथा समुदायमा यस्ता भिन्नता पूर्ण रूपमा हट्न सकेका छैनन्।यस्तो अवस्थामा एकातिर विविधतालाई सम्मान गर्ने दृष्टिकोण सहितका शैक्षिक नीति तथा कार्यक्रमहरू आवश्यक हुन्छन् भने अर्कोतिर सबैलाई समावेश गर्ने, समता अभिवृद्धि गर्ने, विभेदरहितताको वातावरण सृजना गर्ने र आवश्यकतानुसार थप तथा विशेष प्रबन्ध गरी समता र समावेशिता अभिवृद्धि गर्ने आवश्यकतालाई योजना निर्माणमा विशेष ध्यन दिनु जरुरी छ ।यसबाट सामाजिक सद्भाव, सहयोग र सहकार्यको संस्कृति विकास गरी समता अभिवृद्धिमा योगदान हुने छ । त्यसैगरी सामाजिक तथा सांस्कृतिक परम्परा तथा रीतिरिवाजका नाममा हुने विभिन्न विभेद, अन्याय, बञ्चितीकरण तथा अन्धविश्वास र हानीकारक अभ्यासप्रतिको सचेतताको विकास गर्नु पनि उत्ति कै आवश्यक छ ।यसै सन्दर्भमा यस नगरपालिकामा विभिन्न जातजाति, धर्म, सस्कृति मान्ने मानिसहरुको वसोवास रहेको छ । पालिकामा पहाडी जनजातिको वसोवास बढी, दोस्रोमा पहाडी क्षत्री ब्राम्हण र तेस्रोमा मधेसी तथा अन्य जाति रहेको छ । दक्षिण तर्फ चौधरी जातिको वसोवास बढी रहेको छ । यस नगरपालिकोको वडा नं ३ जहाँ थारुको बाहुल्यता रहेकोले थारु संग्राहलय निर्माणधिन रहेको छ । यस नगरपालिकामा नेपाली मातृभाषीको वाहुल्यता भएता पनि मैथीली, तामाङ, मगर र थारु भाषा भाषीको बसोवास रहेको छ ।

१.२.२आर्थिक सामाजिक सन्दर्भ

आर्थिक गतिविधिहरुः

नेपाल न्यून आय भएको मुलुकबाट मध्यम आय भएको मुलुकमा प्रवेश गर्ने तयारीमा छ । विगत केही दशकदेखि नेपालले औसत आर्थिक वृद्धिदरमा राम्रै उपलब्धि हासिल गरेको छ । सन् २०१५ को भुकम्पका कारण सन् २०१५/१६ (०.८ प्रतिशत)र बिगतको कोभिड–१९ का कारणलेसन् २०१९/२० को आर्थिक वृद्धिदर न्यून(२.३ प्रतिशत)रहन जाँदा विगत १० वर्षको औसत आर्थिक वृद्धिदर ४.६ प्रतिशत रहेको छ । भुकम्पपछिको वर्ष २०१६/१७ मा आर्थिक वृद्धिदर ८.२ प्रतिशत पुगेको थियो भने त्यसपछिका दुई वर्ष पनि आर्थिक वृद्धिदर ७ प्रतिशतको हाराहारीमा रही तुलनात्मक रूपमा राम्रो रहेको थियो । विगत १० वर्षको औसत मूल्य वृद्धि ६ प्रतिशतको हाराहारीमा रहेको छ ।

नेपालको सन् २०१९ को प्रतिव्यक्ति कुल राष्ट्रिय आय १०८०अमेरिकी डलरका आधारमा विश्व बैकको वर्गीकरणअनुसार न्यून आय भएको मुलुकबाट न्यून–मध्यम आय भएको मुलुकमा प्रवेश गर्ने आधार पुरा भएको छ । सन् २०१९ को राष्ट्रिय कुल गार्हस्थ उत्पादन (GDP) सन् २००९/१०

को भन्दा करिब तीन गुणाले वृद्धि भई रु.३७६७अरब रहेको छ भने यसअनुसार प्रतिव्यक्ति कुल गार्हस्थ उत्पादन रु.१.२६ लाख हुन आउँदछ ।

सङ्घीय स्तरमा मध्यकालिन खर्च संरचना(MTEF)मा प्रक्षेपण गरिएअनुसार आगामी तीन वर्षको वृद्धिदर तथा राष्ट्रिय कुल गार्हस्थ उत्पादनको प्रक्षेपण निम्नअनुसार रहेको छः

तालिका १.१: मध्यकालिन खर्च संरचना प्रक्षेपण (सन् २०२०/२०२३)

	2015/16	2016/17	2017/18	2018/19	2019/20	MTEF 2020/2023 (प्रक्षेपण)		
						2020/21	2021/22	2022/23
कुल गार्हस्थउत्पादन (हालको मूल्य रु. अरबमा)	२,२५३.२	२,६७४.५	३,०४४.९	३,४५८.८	३,७६७.०	४,३१२.९	५,०२४.३	५,८३७.०
% आर्थिक वृद्धि	०.६	८.२	६.७	७.०	२.३	७.०	९.९	९.६
% मूल्य वृद्धि	५.२	९.७	६.७	६.२	६.५	७.०	६.०	६.०
प्रतिव्यक्ति कुल गार्हस्थ उत्पादन (रु.)	७९,५००	९३,१००	१०४,६००	११७,३००	१२६,०००	१४२,०००	१६३,४००	१८७,६००
% प्रतिव्यक्ति कुल गार्हस्थ उत्पादनमा वृद्धि (स्थिर मूल्यमा)	-०.८	६.८	५.३	५.६	०.९	५.३	८.६	८.३

स्रोत: NPC, 2020a.

यो प्रक्षेपण कोभिडको माहामरीले रोजगारी र उत्पादनमा आएको ह्रासलाई गति लिन लाग्ने समयलाई विचार गर्दायसमा प्रक्षेपण गरिएको आगामी तीन वर्षको आर्थिक वृद्धिदर महत्त्वाकांक्षी देखिन्छ । राष्ट्रिय कुल गार्हस्थ उत्पादन (GDP) करिब २५ प्रतिशत वैदेशिक रोजगारीबाट प्राप्त विप्रेषणमा आधारित भएको तर कोभिड–१९ का कारण वैदेशिक रोजगारीमा कमी आउन सक्ने आकलन छ भने नेपालमा पनि विभिन्न पर्यटनलगायत क्षेत्रमा अपेक्षित गतिमा आर्थिक वृद्धि हुन सक्नेमा विश्वस्त हुने आधार नभएकाले यो प्रक्षेपणलाई कोभिड पछिको अवस्थाको विश्लेषणका आधारमा पुनरालवलोकन गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

सरकारको आम्दानी र खर्चको अन्तर यो वर्ष ६.५ प्रतिशत रहेको छ भने आगामी तीन वर्षका लागि ९ देखि १० प्रतिशतको अन्तर प्रक्षेपण गरिएको छ ।यस वर्ष कर तथा गैरकर राजस्व कुल गार्हस्थ उत्पादनको २२ प्रतिशत रहेकोमा आगामी तीन वर्षका लागि यो प्रतिशत क्रमशः २३.५ २४.१ र २४.५ प्रक्षेपण गरिएको छ । त्यसै गरी यस वर्ष कुल खर्च कुल गार्हस्थ उत्पादनको २८.५ प्रतिशत रहेकोमा आगामी तीन वर्षका लागि यो प्रतिशत क्रमशः ३४.२ ३३.८ र ३३.५ प्रक्षेपण गरिएको छ(NPC, 2020a)।

उल्लिखित समग्र आर्थिक परिसूचकको अवस्थाका साथसाथै यसको वितरण हेर्ने हो भने विभिन्न असमानता पाइन्छन् । यसमा प्रदेशगत असमानता उल्लेख्य रहेको छ। उदाहरणका लागि वागमती प्रदेशमा जनसङ्ख्या (२०.९%) को अनुपातमा कुल गार्हस्थ उत्पादनको प्रतिशत निकै उच्च छ

(३५.८%) भने मधेशप्रदेशमा जनसङ्ख्या (२०.४%) को अनुपातमा कुल गार्हस्थ उत्पादनको प्रतिशत निकै न्यून छ (१३.८%) । अरु पाँचअओटै प्रदेशहरूमा जनसङ्ख्याको अनुपातमा कुल गार्हस्थ उत्पादनको प्रतिशत कम रहे पनि मधेशप्रदेशको तुलनामा फरक भने कम रहेको छ । यसमा पनि गण्डकी प्रदेश र कोशीप्रदेशमा यो भिन्नता अन्य तीन प्रदेशको तुलनामा कम रहेको छ । त्यसै गरी धनी र गरिबबिचको आयमा रहेको ठूलो भिन्नताले उच्च आय हुने माथिल्लो १०% सँग ४०% को हाराहारीमा र न्यून आय हुने तल्लो ५०% सँग करिब २०% मात्र आम्दानी रहेको पुष्टि गर्दछ (https://wid.world/country/nepal/ ।

यस नगरपालिकाको जनताको प्रमुख पेशा कृषि हो। यस नगरपालिकाको प्रति परिवार वार्षिक औषत आम्दानी २,४८,००० छ।शुद्ध पिउने पानीको पहुँच ७६ प्रतिशत खेतीयोग्य जमिनको प्रतिशत ५९.८ आधाघण्टाको दुरीमा९० प्रतिशतले स्वास्थ्य सस्थाको पहुच रहेको यस पालिकामा ५१ प्रतिशतघरधुरीले शौचालय प्रयोग गर्नेगर्दछन्।साथै यस पालिकामा ९० प्रतिशत घरधुरीमा विजुली बत्तीको सुविधा विस्तार भएको छ भने६३ प्रतिशत घरधुरीले खाना पकाउन दाउरा, ३३ प्रतिशतले ग्यास र ४ प्रतिशतले वायोग्यासको प्रयोग गर्दछन्।

क) कृषि योग्य भुमि र उत्पादन

सिंचाइः

राष्ट्रीय कृषि गणना २०७८ को तथ्याँकलाइ आधार मान्दा कुल कृषियोग्य जमिनमा सिचाई सुविधाको सन्दर्भमा लालबन्दी नगरपालिकाको आवस्था केहि कम्जोर देखिन्छ। नेपालको सन्दर्भमा खेति योगे जग्गाको ६७ प्रतिशत क्षेत्रफलमा सिचाई सुबिधा पुगेको अवासथामा यस नगरपालिकाको सिंचित क्षेत्फल ६४.६ प्रतिशत मात्र रहेको छ ।

कृषि

राष्ट्रीय कृषि गणना २०७८को आधारमा नेपालमा कृषि र पशुपालनमा संग्लन परिवारहरु ६०.५ र ५१.१ प्रतिशत रहेकोमा लालबन्दी नगरपालिकामा भन्ने यो संख्या बढेर ६१.५ र ४८.१ प्रतिशत रहेको छ ।यस नगरपालिको कृषि र पशुपालनमा आश्रित संख्या सर्लाही जिल्ला र मधेश प्रदेश संगको तुलानाम केहि कम छ, बढदो सहरीकरण संगै जिल्लाको सबैभन्दा ठुलो नगरपालिकाको रुपमा बिकाश भैरहेको यस नगरपालिकामा व्यवशायिक क्रियाकलापमा वृद्धिका कारण कृषि माथिको निर्भरतामा कमि आएको हुन् सक्दछ ।

तालिका : सिंचाई सुबिधा

उपलब्ध सुबिधा	हेक्टर
कुल खेतीयोग्य जमिन	४३५५.९
सतह सिंचाई	७०३.०२५
भूमिगत सिंचाई	२१०९.०७५
कुल सिँचाइ क्षेत्र	२८१२.१
सिँचाइ नभएको क्षेत्र वर्षामा निर्भर हुने क्षेत्र	१५३२.८

तालिका: सिंचाईका प्रमुख स्रोत तथा योजनाहरु

प्रमुख स्रोत/योजना	स्थान	सिंचितक्षेत्र (हेक्टरमा)
बाग्मती सिचाई आयोजना	वडा नम्बर २ र ३	
डिप टयुबवेल	वडा नम्बर २,८,१०,११ र १७	

स्रोत: कृषि शाखा

ख) प्रमुख खेती र उपयोग : यस नगरपलिकाकको प्रमुख खेति मध्ये सबभन्दा धेरै धान , दोश्रोमा उखु लगायत गहुँ , तोरी , मकै आदि स्थानीय तथा रैथाने बालि गर्ने गरिन्छ र यसको उपयोग जिबकोपार्जन तथा आर्थिक सम्वृद्धिको लागी गरिन्छ |

ग) पशुपालनः मुख्य गरि भैसी, गाइ , बाख्रा,गोरु , कुखुरापालन ,माछापालन जस्ता घरेलु तथा व्यवसायिक पशुपालन गर्ने गरेको छ |

घ) प्राकृतिक स्रोत तथा सम्पदाः यो नगरपालिका तराई प्रदेशमा अवस्थि छ । यहाँको जमिन समथर हुनुका साथै हावापानी पनि विषम प्रकृतिको छ । मुलतः उष्ण प्रकृतिको हावापानी पाइन्छ । यहाँ गर्मी मौसममा अत्यधिक गर्मि तथा चिसो मौसममा अत्यधिक चिसो प्रकृतिको हावापानी महसुस गर्न सकिन्छ ।

ङ) पर्यटनः

यस नगरपालिकामा प्रमुख पर्यटकिय स्थानहरु पिश पार्क, नारायण डाडा,दुमडुमे मन्दिर जस्ता स्थानहरु रहेका छन् ।

१.२.३राजनीतिक तथा प्रशासनिक बिभाजन र समानुपातिक विकास

वडा	जम्मा जनसंख्या	जम्मा घरधुरी	उपलब्ध प्रमुख सेवाहारू				
			सामाजिक सुरक्षा	**बालपोषण**	**एम्बुलेन्स सेवा**	**प्राथमिक स्वास्थ्य सेवा**	**शुद्ध खानेपानी**
१	४९५१	१००४	सामाजिक सुरक्षा	बालपोषण	एम्बुलेन्स सेवा	प्राथमिक स्वास्थ्य	शुद्ध खानेपानी
२	६८६७	१४८४	सामाजिक सुरक्षा	बालपोषण	एम्बुलेन्स सेवा	प्राथमिक स्वास्थ्य	शुद्ध खानेपानी
३	२८८४	५९२	सामाजिक सुरक्षा	बालपोषण	एम्बुलेन्स सेवा	प्राथमिक स्वास्थ्य सेवा	शुद्ध खानेपानी
४	२९१२	६०१	सामाजिक सुरक्षा	बालपोषण	एम्बुलेन्स सेवा	प्राथमिक स्वास्थ्य सेवा	शुद्ध खानेपानी
५	५०३७	११०९	सामाजिक सुरक्षा	बालपोषण	एम्बुलेन्स सेवा	प्राथमिक स्वास्थ्य सेवा	शुद्ध खानेपानी
६	३९८४	९६८	सामाजिक सुरक्षा	बालपोषण	एम्बुलेन्स सेवा	प्राथमिक स्वास्थ्य सेवा	शुद्ध खानेपानी

७	५३८९	१२४१	सामाजिक सुरक्षा	बालपोषण	एम्बुलेन्स सेवा	प्राथमिक स्वास्थ्य सेवा	शुद्ध खानेपानी
८	३११७	७३६	सामाजिक सुरक्षा	बालपोषण	एम्बुलेन्स सेवा	प्राथमिक स्वास्थ्य सेवा	शुद्ध खानेपानी
९	३३३१	७६१	सामाजिक सुरक्षा	बालपोषण	एम्बुलेन्स सेवा	प्राथमिक स्वास्थ्य सेवा	शुद्ध खानेपानी
१०	२७१९	६०५	सामाजिक सुरक्षा	बालपोषण	एम्बुलेन्स सेवा	प्राथमिक स्वास्थ्य सेवा	शुद्ध खानेपानी
११	३५७८	७९७	सामाजिक सुरक्षा	बालपोषण	एम्बुलेन्स सेवा	प्राथमिक स्वास्थ्य सेवा	शुद्ध खानेपानी
१२	२०५६	४५९	सामाजिक सुरक्षा	बालपोषण	एम्बुलेन्स सेवा	प्राथमिक स्वास्थ्य सेवा	शुद्ध खानेपानी
१३	१६९५	३८५	सामाजिक सुरक्षा	बालपोषण	एम्बुलेन्स सेवा	प्राथमिक स्वास्थ्य सेवा	शुद्ध खानेपानी
१४	३४५८	७०९	सामाजिक सुरक्षा	बालपोषण	एम्बुलेन्स सेवा	प्राथमिक स्वास्थ्य सेवा	शुद्ध खानेपानी
१५	४३८८	९९३	सामाजिक सुरक्षा	बालपोषण	एम्बुलेन्स सेवा	प्राथमिक स्वास्थ्य सेवा	शुद्ध खानेपानी
१६	४०८८	१०२५	सामाजिक सुरक्षा	बालपोषण	एम्बुलेन्स सेवा	प्राथमिक स्वास्थ्य सेवा	शुद्ध खानेपानी
१७	१४०४	सामाजिक सुरक्षा	बालपोषण	एम्बुलेन्स सेवा	प्राथमिक स्वास्थ्य सेवा	शुद्ध खानेपानी	

श्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०७८

१.२.३ भौगोलिक तथा जनसाङ्खिक स्वरूप (Geographical Background and Demographic Characteristics/Structure)

१.२.३.१ भौगोलिक पृष्ठभूमि **(Geographical Background)**

मधेश प्रदेश सर्लाही जिल्लाको पुर्वी उत्तरि भूभागमा अवस्थित २३८.५ वर्ग कि.मि. क्षेत्रफल रहेको लालबन्दी नगरपालिकाकोपूर्व ईश्वरपुर नगरपालिका, पश्चिम हरिवन र हरिपुर नगरपालिका, उत्तर सिन्धुली जिल्ला र दक्षिणमा हरिपुर र ईश्वरपुर संग सिमाना जोडिएको छ । यस नगरपालिका सामुन्द्रिक सतहबाट १०० मिटर देखी १५०मिटर उचाइमा समथर भूभागमा फैलिएको छ ।

१.२.३.२ भौगोलिक अवस्था

लालबन्दी नगरपालिका नेपालको मधेश प्रदेश अन्तर्गत पर्ने सर्लाही जिल्लामा रहेको छ । सामुन्द्रिक सतहबाट १०० मिटर देखी १५० उचाइमा अबस्थित यस ।लालबन्दी नगरपालिका समथर भुभागमारहेको छ।यस नगरपालिको कुल भुभाग २३८.५ वर्गकिलोमिटर रहेकोछ । नगरपालिकाको कुल भुभाग तराइमा पर्ने भएकाले यहाँको हावापानी समशितोष्ण छ ।कृषिनै यहाँको प्रमुख आर्थीक गतिबिधि हो । यहाँ मुख्यतया धान गहु मकै तरकारी तथा फलफुल उत्पादन हुन्छ ।

१.२.३.३ नदीनाला

यस क्षेत्रमा मुख्य रुपमा नारायणखोला , लखन्देही र फुलजोर खोला रहेका छन् ।

१.२.३.४हावापानी

यस क्षेत्र तराइको मध्ये क्षेत्रमा पर्ने भएकोले यहाँ उष्ण प्रकारको हावापानी पाउनुको साथै हिउँदको समयमा विषम प्रकारको हावापानी पाईन्छ |

१.२.३.५ प्राकृतिक बिपत र तिनको सम्भावना

यस क्षेत्रमा तिन (३) वटा नदीनालाहरु पर्ने भएकाले बर्षाको समयमा पानिको बहाब बढ्दा बाढी आउने अत्याधिक सम्भाबना हुनुका साथै यहाँ उष्ण हावापानी पाइने भएकोले गर्मियाममा डढेलो लाग्ने सम्भाबना देखिन्छ |

१.२.३.६ प्राकृतिक स्रोत एवं विशेषता

नदिनाला , पोखरी साथै सामुदायिक तथा निजि बन नै यस क्षेत्रको प्रमुख्य प्राकृतिक स्रोत हुन जसले उक्त क्षेत्रको कृषि उत्पादन बृद्धिमा सहयोग गर्नुको साथै माछापालन ब्यबसायमा समेत टेवा पुर्याएको पाईन्छ।

१.२.४ पूर्वधार र विकास

क) स्वास्थ्य सेवाः

यस क्षेत्रका बासिन्दाहरुले उचित प्रकारको प्राथमिक स्वास्थ्य सेवा , स्वास्थ्य सेवा , प्रसुती सेवा लगायत समयमा उचित स्वास्थ्य सेवा पाउनुको साथै एम्बुलेन्स सेवा समेत प्राप्त रहेका छ ।

ख) खानेपानीः

यस नगरपालिकाको अधिकांश ठाउमा भूमिगत जल सतहबाट चापा कलको माध्यमले शुद्ध खानेपानी प्राप्त गरेका छन् भन्ने केहि स्थानमा शुद्ध खानेपानीको ट्यांकी समेत निर्माण गरि खानेपानी बितरण गरिएको छ |

ग)विधुत :

यस नगरपलिकाको सम्पूर्ण घरधुरीमा बिधुतिय पहुच पुग्नुको साथै यस क्षेत्रका बासिन्दाहरुले बिधुतलाइ केवल घरायसी प्रयोजनमा मात्र प्रयोग नगरी कृषि सिचाई ,बिधुतिय गाडी आदिको क्षेत्रमा समेत प्रयोग गरेको पाइन्छ।

घ)यातायत/हवाई मार्ग :

लालबन्दी नगरपालिकाको सबै वडामा यातायातको सहजता भएपनि १४ र १५ वडालाइ सर्लाही जिल्लाको कर्णाली भनेर समेत चिनिने हुनालेयहाँको सबै वडामा यातायातको सुबिधा पुग्न सकेको छैन । वडा नं १४ र १५ को केही भुभागमा हिउँद याममा यातायात सँञ्चालन भएता पनि वर्षातको समयमा यातायात पूर्णरुपमा बन्द रहन्छ। लालबन्दी न पा पुर्व पश्चिम राजमार्ग सग जोडिएको हुनाले ,यहाँबाट काठमाडौं , बिरगंज , जनकपुर इत्यादी ठाउँहरुमा नियमित रुपमा यात्रुबाहक बसहरु संचालन हुने गर्दछ ।

ङ) सूचना/संचार/हुलाक/पत्रपत्रिका, इन्टरनेटसेवा

यस नगरपालिकामा नेपाल दुरसंचार संस्था , ऐनसेल नेटवर्कतथा बिभन्न सेवा प्रदयाक संस्थाको इन्टरनेट सेवाको पहुच पुगेको छ |

ङ) बैंकिंग सेवाः

एक पालिका एक बैंक नीतिको आगमनले नेपाल राष्ट्र बैंक को इजाजत प्राप्त क, ख ,ग र घ वर्ग लगायत अन्य सहकारी संस्थाहरुले बैंकिंग सेवा प्रदान गर्दै आएको छ ।

१.२.५ऐतिहासिक पृष्ठभूमि (Historical Background)

लालबन्दी नगरपालिका नेपालको संविधान २०७२ को धारा २९५ को उपधारा (३) बमोजिम गठीत गाउँपालिका, नगरपालिका, स्वायत्त, संरक्षित वा विशेष क्षेत्रको नाम, संख्या तथा सिमाना निर्धारण आयोगको सिफारिसमा बनेको ७५३ वटा स्थानीय तह मध्येको मधेश प्रदेश अन्तर्गतको सर्लाही जिल्लामा पर्ने एक स्थानीय तह हो । नेपालमै गोलभेडा (टमाटर)उत्पादन र निर्यातका लागि देशव्यापी रुपमा ख्यातिप्राप्त यस नगरपालिका साविककाे लालबन्दी नगरपालिका (साविक गा.वि.स. लालबन्दी, पत्थरकोट र जब्दी), र नेत्रगंज, रानिगंज, परवानिपुर तथा नारायणखाेला गा.वि.स. समायोजन भई निर्माण भएको हो ।
यस नगरपालिकाको कूल क्षेत्रफल २३८.५ वर्गकिलोमिटर रहेको छ । यहाँको कूल जनसंख्या ६६४१९(जनगणना २०७८ अनुसार) र १४८७३ परिवार संख्या रहेको छ । यस नगरपालिकामा १७ वटा वडा रहेका छन् । यो सर्लाही जिल्लाकै सबैभन्दा बढी क्षेत्रफल भएको नगरपालिका हो । यस नगरपालिकाको केन्द्र वडा नं. ८ नेवार टोलमा लालबन्दी नगर कार्यपालिकाको कार्यालय अवस्थित रहेको छ । पूर्व पश्चिम महेन्द्र लोकमार्ग अवस्थित लालबन्दी बजार यस

नगरपालिका क्षेत्रभित्रका व्यापारिक क्षेत्रमध्ये एक मुख्य क्षेत्र हो । पूर्व ईश्वरपुर नगरपालिका, पश्चिम हरिवन र हरिपुर नगरपालिका, उत्तर सिन्धुली जिल्ला र दक्षिणमा हरिपुर र ईश्वरपुरसंग सिमाना जोडिएकाे यस नगरपालिकाको लालबन्दी बजार जिल्लाको एक मुख्य व्यापारिक स्थल हो । बढ्दो शहरीकरण, व्यवसायिक क्रियाकलापमा वृद्धिका कारण यो नगरपालिका जिल्लामा आकर्षणको केन्द्र बन्दै गइरहेको छ तथा जिल्लाको सबैभन्दा ठूलो नगरपालिकाका रुपमा विकास भइरहेको छ ।
"स्वच्छ, सुन्दर र समुन्नत शहर, सर्लाहीकाे शान लालबन्दी नगर" भन्ने मूल नारालाई आत्मासात गर्दै यस नगरपालिका क्षेत्रको समृद्ध, समुन्नति र विकासको लागि सिंगो नगरपालिका परिवार एकतावद्ध ढङ्गले अगाडी बढिरहेको छ । नगरपालिका क्षेत्रभित्रका महिला, आदिवासी जनजाती, दलित, अपाङ्गजस्ता वर्ग र क्षेत्रको आर्थिक र सामाजिक उनन्यनको लागि नगरपालिका कटिवद्ध रहेको छ ।

लालबन्दी नगरपालिकाको सबै भन्दा समृद्ध पक्ष भनेको यहाँको तरकारी उत्पादन नै हो त्यसमा पनि टमाटर(गोलभेडा) उत्पादनले नेपाल भरि नै परिचय दिएको छ । यस नगरपालिकाको उत्तरमा चुरे क्षेत्र पर्ने हुँदा वन जंगल र जैबिक विविधताले भरिपुर्ण भएको यस नगरपालिकाको डाबरी डाँडा, जलकिनि मन्दीर, डुमडुमे शिवालय मन्दीर परिसर, वेतिनि देवालय परिसर, विभिन्न बौद्ध गुम्बाहरु, चर्चहरु, मश्जिद र मिश्रीत जानजातिको बसोबास भएको हुँदा सांस्कृतिक सम्पदाको हिसाबले समेत समृद्ध देखीन्छ ।

स्वास्थ्य सेवाको क्षेत्रमा १५ शैयाको सरकारी अस्पताल, निर्माणाधिन १०० शैयाको सामुदायिक अस्पताल तथा सामूदायिक आँखा उपचार केन्द्र र विभिन्न संघ सस्था द्वारा संचालित स्वास्थ्य सेवाहरु यस नगरपालिकामा उपलब्ध रहेको छ । स्नातकोत्तर तह सम्म अध्ययन गर्न सकिने सामूदायिक विध्यालय जनज्योति बहुमुखी क्याम्पस, सि.टि.इ.भि.टिको सम्बन्धन प्राप्त ३ बर्षे डिप्लोमा कम्प्युटर अाेभरसियर कोर्ष र १५ महिने सव-अाेभरसियर काेर्ष पठाइ हुने जन जन्ज्योति प्राविधिक शिक्षालय, विभिन्न संकायमा नेपाली तथा अंग्रेजि माध्यमबाट कक्षा १२ सम्म अध्ययन हुने जनज्योति उ.मा.वि., अन्य सबै वडाहरुमा अा.वि., नि.मा.वि. र मा.वि. गरि कुल ४० सामुदायिक विध्यालय र जिल्लामै ख्याति कमाएका र ग्रामिण क्षेत्रमा स्थापना भएका प्रशस्त निजी विध्यालयहरु रहेकाले शिक्षा क्षेत्रमापनि अग्र स्थानमानै रहेको छ । तुलनात्मक रुपमा शहरी क्षेत्र कम भएपनि बाटो घाटोहरुको अवस्था सन्तोषजनक रहेको यस नगरपालिकामा विद्युत, टेलिफोन, मोवाईल सेवा लगाएत संचारको क्षेत्रमा विभिन्न इन्टरनेट सेवाहरुले ९० प्रतिशत सेवा उपलब्ध गराउँदै अाइरहेका छन ।

तालिका: प्रमुख जातजातीहरू

जातजाती	जनसंख्या	प्रतिशत (जम्मा जनसंख्यामा)
तामाग	१५२४४	२३
क्षेत्री	८८१६	१३.३
ब्राहमण पहाडी	७२२२	१०.९
थारु	४५४३	६.८
कोइरी /कुशवाह	४३०५	६.५
मगर	३७२८	५.६
दुसाध/पासवान/पासी	३४७५	५.२

विश्वकर्मा	२८८९	४.३
नेवार	२४३०	३.७
यादब	१३९९	२.१

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणाना २०७८

तालिका : भाषागत जनसंख्या

भाषा	जनसंख्या	प्रतिशत (जम्मा जनसंख्यामा)
नेपाली	२७५५३	४१.५
मैथलि	१५८२०	२३.८
तामाग	१२५६३	१८.९
थारु	४१४०	६.२
मगर	२९१२	४.४
नेवारी	१२७०	१.९
बजीका	५५५	०.८
मगही	३३१	०.५
माझी	२७१	०.७

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणाना २०७८

तालिका : प्रमुख धर्मावली अनुसारको जनसंख्या

धर्म	जनसंख्या	प्रतिशत (जम्मा जनसंख्यामा)
हिन्दु	५०१६३	७५.७
बौद्ध	१४७०६	२२.१
इस्लाम	८१०	१.२
किरात	६७	०.१२

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणाना २०७८

छ) जनसाङ्खिक स्वरूप

वार्ड	जम्मा जनसङ्ख्या		
	महिला	पुरूष	जम्मा
१	२४५१	२५००	४९५१
२	३४९५	३३७२	६८६७
३	१४८९	१३९५	२८८४
४	१४८१	१४३१	२९१२
५	२४९८	२५३९	५०३७
६	२०८०	१९०७	३९८७
७	२६९५	२६९४	५३८९
८	१६२९	१४८८	३११७
९	१६४७	१६८४	३३३१
१०	१३९६	१३२३	२७१९
११	१८२५	१७५३	३५७८
१२	१०६०	९९६	२०५६
१३	८५०	८४५	१६९५
१४	१६९३	१७६५	३४५८
१५	२१६३	२२२५	४३८८
१६	२०७७	२०११	४०८८
१७	३००७	२९५८	५९६५
जम्मा	३३५३६	३२८८६	६६४२२

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणाना २०७८

तालिका: ०७८ र२०८६ सम्मको प्रक्षेपितबिद्यालयर अन्यउमेर समुहको जनसंख्या (जम्मामा)

उमेर समूह	२०७८ को जनगणना	प्रक्षेपित जनसंख्या (जम्मामा)							
		२०८०	२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७
३	११३१	१२१०	१२९४	१३८५	१४८२	१५८६	१६९७	१८१६	१९४३
४	११४५	१२२५	१३१०	१४०२	१५००	१६०५	१७१८	१८३८	१९६७
५	१२१५	१३००	१३९१	१४८८	१५९२	१७०४	१८२३	१९५१	२०८७
५-९	५८८५	६२९६	६७३७	७२०९	७७१४	८२५४	८८३१	९४५०	१०१११
१०-१२	३७५९	४०२२	४३०३	४६०४	४९२७	५२७२	५६४१	६०३६	६४५८
५-१२	९६४४	१०३१९	११०४१	११८१४	१२६४१	१३५२६	१४४७३	१५४८६	१६५७०

१३-१४	२५७६	२७५६	२९४९	३१५५	३३७६	३६१२	३८६५	४१३६	४४२६
१५-१६	२७८३	२९७७	३१८६	३४०९	३६४७	३९०३	४१७६	४४६८	४७८१
१३-१६	५३५९	५७३४	६१३५	६५६५	७०२४	७५१६	८०४२	८६०५	९२०७
५+	६११००	६५३७७	६९९५३	७४८५०	८००८९	८५६९५	९१६९४	९८११३	१०४९८१
१५-२४	१३४७६	१४४१९	१५४२८	१६५०८	१७६६४	१८९००	२०२२३	२१६३८	२३१५३
१५+	४७४८१	५०८१३	५४३७०	५८१७६	६२२४८	६६६०५	७१२६८	७६२५६	८१५९४
जम्मा	१५५५५४	१६६४४८	१७८०९७	१९०५६५	२०३९०४	२१८१७८	२३३४५१	२४९७९३	२६७२७८

ज) जनसङ्ख्या प्रबृत्ति (बसाईसराई र यसको प्रभाव)

कुल क्षेत्रफल १,४७,५१६ वर्ग किलोमिटर रहेको भूपरिवेष्ठित नेपालको भूगोल र हावापानीमा विविधता छ । पूर्व–पश्चिमको औसत लम्बाइ करिब ८८५ किमि र उत्तर–दक्षिणको चौडाइ करिब १४५ देखि २४१ किमि रहेको छ भने उत्तरतिरबाट क्रमशः दक्षिणतिर पूर्वदेखि पश्चिमसम्म फैलिएका तीन भौगोलिक क्षेत्र हिमाल, पहाड र तराई रहेका छन्। यी तीन भौगोलिक क्षेत्रमध्ये हिमाल, पहाड र तराईमा क्रमशः १५, ६८ र १७ प्रतिशत जति भूभाग रहेको छ भने जनसङ्ख्या क्रमशः ६.७३,४३ र ५०.२७ प्रतिशत रहेको छ । हिमाल र पहाडबाट तराई तथा सहरी क्षेत्रमा बसोबास गर्ने प्रवृत्ति बढिरहेले पालता बस्ती भएका हिमाली र पहाडी क्षेत्र झन पातलिदै गएका छन् भने तराई तथा सहरी क्षेत्रमा जनघनत्व बढिरहेको छ । भौगोलिक स्वरूप र हावापानीमा भिन्न रहेका यी तीन क्षेत्रमध्ये हिमाली क्षेत्रमा ज्यादै चिसो हुने र कतिपय स्थानमा हिउँसमेत पर्ने भएकाले यस्ता स्थानमा यो अवधिमा जनजीवन ठप्प हुने गर्दछ । तराईको समथर भूभागमा भने गर्मि समयमा ४४° सेल्सियससम्म तापक्रम पुगी अत्यधिक गर्मि हुने गर्दछ । अधिकांश पहाडी क्षेत्रमा भने मध्यम तापक्रम हुने गर्दछ । हिमाली र पहाडी क्षेत्रमा कठिन भूबनोटका कारणले यातायात, सञ्चारलगायतका विकास तथा जनजीवनमा थप जटिलता उत्पन्न हुने गर्दछ । नेपालको संविधान बमोजिमका सात प्रदेशहरूमा एक वा एकभन्दा बढी भौगोलिक क्षेत्रका भूभागहरू समावेश गरिएको छ । उदाहरणका लागि प्रदेश २ मा तराई क्षेत्रमात्र पर्दछ, गण्डकी प्रदेशमा पहाड र हिमाल पर्दछन्,लुम्बिनी प्रदेशमा तराई र पहाड रहेका छन् भने बाँकी चार प्रदेशमा तराई, पहाड र हिमाल तीनओटै क्षेत्र समावेश भएका छन् ।

जनसाङ्खिक बनोटको कुरा गर्दा सन् २०११ को जनगणनाअनुसार नेपालको कुल जनसङ्ख्या २.६५ करोडको हाराहारीमा र जनसङ्ख्या वृद्धिदर १.३ प्रतिशत प्रतिवर्ष रहेको छ । यो जनसङ्ख्या वृद्धिदरका आधारमा प्रक्षेपण गर्दा नेपालको अहिलेको जनसङ्ख्या करिब ३ करोड हुन आउँछ ।यसमा महिलाको जनसङ्ख्या करिब ५१.५ प्रतिशत रही पुरुषको भन्दा करिब ३ प्रतिशतले बढी रहेको छ । विभिन्न उमेर समूहमा जनसङ्ख्याको वितरण निम्नअनुसार रहेको छ ।

उल्लिखित तालिकाअनुसार ३ वर्ष उमेर को जनसख्या १.७० प्रतिशत , ४ वर्ष उमेर को जनसख्या १.७२ प्रतिशत, ५ वर्ष उमेर समूहको जनसख्या १.८२ त्यस्तै (५-९) वर्ष सम्मको जनसख्या ८.८ प्रतिशत,(१०-१२) वर्ष उमेर समूहको जनसख्या ५.६, (५-१२) वर्ष उमेर समूहको जनसख्या १४.५, ५+ उमेर समूहको जनसख्या ९१.९९ प्रतिशत,(१५-२४) उमेर समूहको २०.२८ र १५+ को जनसख्या ७१.४८ प्रतिशत रहेको छ ।

हालको जनसङ्ख्या वृद्धिदरका आधारमा वार्षिक रूपमा वृद्धि हुने विद्यालय उमेरका बालबालिकाको सङ्ख्यालाई विचार गरेर शैक्षिक योजना विकास गर्नु आवश्यक छ भने भौगोलिक बनावट र जनसाङ्खिक स्वरूपले शिक्षालगायत विकास कार्यमा प्रभाव पार्ने भएकाले यसलाई योजना निर्माणको क्रममा एउटा महत्त्वपूर्ण सन्दर्भका रूपमा लिने गरिन्छ ।

१.२पालिकाको शैक्षिक सन्दर्भ

१.२.१ नेपालको सन्दर्भमा शिक्षाको परिभाषा

नेपाल एक वहुभाषिक, बहुजातीय, बहुधार्मिक (सहिष्णुता), विविध भौगोलिक अवस्थाले युक्त एक लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक मुलुक हो । यहाँको शिक्षा प्रणालीमा परम्परादेखि विद्यमान माथि उल्लेखित पक्षले प्रत्यक्ष एव परोक्षरुपमा प्रभाव पार्दै समय सापेक्ष रुपका राजनैतिक एवं सामाजिक घटनाले परिवर्तन एवं परिमार्जन गरेको पाईन्छ ।०६३ को राजनैतिक आमूल परिवर्तन पश्चात वर्तमान अवस्थाको नेपालको शिक्षाको परिभाषा दिन त्यति सजिलो छैन । तापनि मुलुकको राजनैतिक, सामाजिक, आर्थिक, धार्मिक, साँंस्कृतिक अवस्था लगायत यहाँ वसोवास गर्ने विविध जातजातिको अवस्था, आवश्यकता र चाहनालाई मध्यनजर गर्दा नेपालको शिक्षा भन्नाले अनिवार्य एवं निःशुल्क प्राथमिक शिक्षा, सवै तहमा दिगो, प्रभावकारी एवं गुणस्तरयुक्त व्यावहारिक शिक्षा, देशमा वढ्दो वेरोजगारी समस्यालाई मुलुक भित्रै समाधान गरी आत्मनिर्भर बनाउन सक्ने प्राविधिक एवं व्यावसायिक शिक्षामा प्राथमिकता, सवै भाषा, लिपि, संस्कृति धर्म आदिको संरक्षण, सम्वद्र्धन एवं परिमार्जन गर्दै समाजमा सहयोगको आदान प्रदान गरी समायोजन हुनसक्ने परिपक्व नागरिकको विकास, राज्यलाई आधुनिक विश्वसंग विश्ववन्धुत्व, भाइचारा, सहयोगको आदान—प्रदान गर्न सक्ने आधुनिक वैज्ञानिक शिक्षा प्रणाली, अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा राज्यको छवि कायम राखी विश्वलाई सन्देश दिन सक्ने मौलिक शिक्षा प्रणाली तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा सम्पर्क बढाउनका लागि अंग्रेजी भाषा लगायत प्रमूख अन्तर्राष्ट्रिय भाषाको प्रभावकारी सिकाई व्यवस्था आदिको माध्यमबाट समतामूलक समावेसी सामाजिक व्यवस्था निर्माण गर्न सक्ने शिक्षा प्रणाली हुनुपर्दछ ।

१.२.२नीतिगत प्रबन्ध

नेपालको संविधानले समाजवादउन्मुख राज्य प्रणालीका आधारमा प्रत्येक नागरिकलाई राज्यबाट आधारभूत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य रनिःशुल्क तथा माध्यमिक शिक्षा निःशुल्क पाउने हक सुनिश्चित गरेको छ । संविधानलेअपाङ्गता भएका र आर्थिक रूपमा विपन्न नागरिकलाई कानुनबमोजिम निःशुल्क शिक्षा पाउने हक र मातृभाषामा शिक्षा पाउने हक समेतको व्यवस्था गरेकोछ ।गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिश्चितता र जीवनपर्यन्त

शिक्षाको समान अवसरलेराज्यको आर्थिक समृद्धि र सामाजिक न्याय सहितको समतामूलक समाज निर्माण गर्ने सोच पुरा गर्न योगदान पुऱ्याउँदछ ।

शिक्षालाई सर्वव्यापी, जीवनोपयोगी, प्रतिष्पर्धी एवम् गुणस्तरयुक्त बनाउनका लागि अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षासम्बन्धीऐन २०७५ लेहरेक नागरिकको शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकारलाई सुनिश्चित गरेको छ । नेपाल सरकारले २०७६ सालमा जारी गरेको राष्ट्रिय शिक्षा नीतिले गुणस्तरीय शिक्षामा सबैको समतामूलकपहुँच सुनिश्चित गर्दै सिर्जनशीलता, रचनात्मकता, अध्ययनशीलता, सकारात्मक चिन्तन र सदाचार जस्ता गुण सहितको प्रतिस्पर्धी, सीपयुक्त एवं उत्पादनशील जनशक्ति तयार गर्ने उद्देश्य राखेको छ ।यसै गरी नेपाल सरकारको २५-वर्षे दीर्घकालीन सोच समृद्ध नेपाल, सुखी नेपालीसहितको समुन्नत राष्ट्र निर्माणका आधारमापन्ध्रौं आवधिक योजनाका लक्षहरू तय गरिएको छ । उल्लिखित नीति कार्यान्वयन गरी लक्ष प्राप्त गर्नका लागि शिक्षा पद्धति र शिक्षामा गरिने लगानीको स्वरूपमा आवश्यक सुधार गर्नु पर्ने हुन्छ ।

१.२.३ शिक्षाको संरचनाः

Organogram…… Educational Structure in Nepal

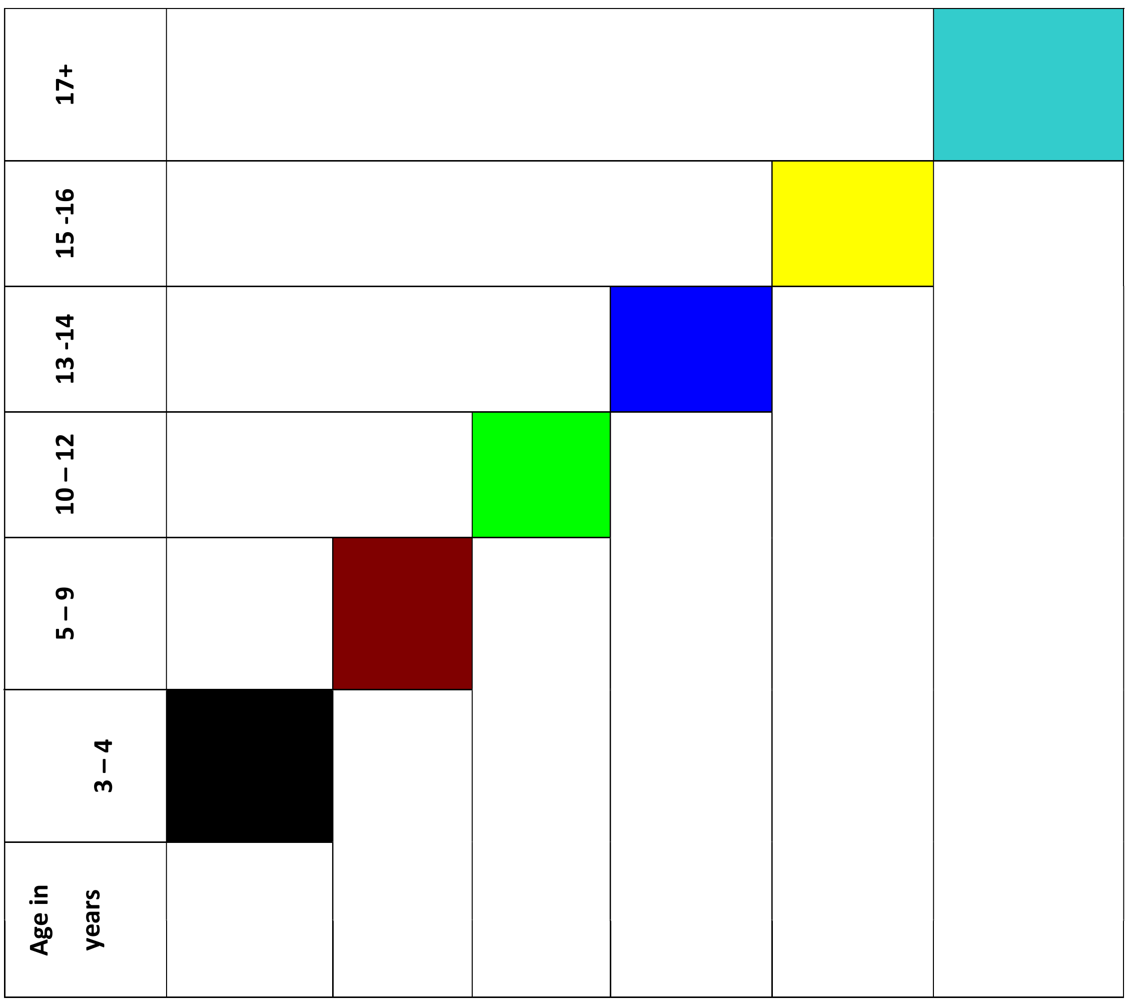

	ECED/PPC	Lower **Basic**	**Upper Basic**	**Secondary (9-10)**	**Secondary (11-12)**	**Higher Education**
	Level of Education					

नेपालको विद्यालय क्षेत्रअन्तर्गत एक बर्षको प्रारम्भिक बालिविकास तथा शिक्षामा चार वर्षका बालबालिका सहभागी हुन्छन् भने ५–१२ वर्ष उमेर समूहका लागि ८ वर्षको निःशुल्क तथा अनिवार्य आधारभूत शिक्षा र १३–१६ वर्ष उमेर समूहका लागि ४ वर्षको निःशुल्क माध्यमिक शिक्षा प्रदान गर्ने दायित्व सरकारको रहेको छ तापनि शुल्क तिरेर पढ्ने निजी क्षेत्रबाट सञ्चालित र सरकारको लगानीमा सञ्चालित शुल्क तिर्न नपर्ने गरी दुवै प्रकारका विद्यालयहरू सञ्चालन भइरहेका छन्। यस खण्डमा मुलुकको संक्षिप्त शैक्षिक सन्दर्भअन्तर्गत नीतिगत प्रबन्ध, उल्लेख्य उपलब्धि तथा अन्तर, विद्यालय क्षेत्र विकास योजनाका कार्यक्रम तथा उपलब्धिहरू र दिगो विकास लक्षहरूको सन्दर्भ उल्लेख गरिएको छ ।

१.२.४बिद्यालय सङ्ख्या

ालयको प्रकार	सन्चालितकक्षाअनुसारकोसङ्ख्या													तहगतसङ्ख्या						जम्माइकाई	CLC	अन्य	इकाईगत	
	EC-ED	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१-५	६-८	१-८	९-१०	११-१२	९-१२				१-५	६-८
कारकाबिद्यालयमाकक्षागतरतहगतसङ्ख्या	९२					६७			११	२	८		१४	६७	११	७८	१०	१४	२	९२	०	०		
ायिकबिद्यालयमाकक्षागतरतहगतसङ्ख्या	४३					२७			७	२	३		९							४८				
ायिकशुन्यदरबन्दीभएकाबिद्यालय						७														७				
दयिकबिशेषबिद्यालय																				०				
दयिकधार्मिकबिद्यालयकोसङ्ख्या		१								१										२				
बिद्यालयहरुकोसङ्ख्या																				०				
हितशिक्षासहितकाबिद्यालयहरुकोसङ्ख्या																				०				
सियसुबिधासहितकाबिद्यालयहरु											१									१				
धिकधारसहितकासामुदयिकबिद्यालय(कक्षा९-													२							२				
ाबिद्यालयकार्यक्रमसहितकाबिद्यालयहरु													१							१				
११-१२माबिज्ञानबिषयसहितकाबिद्यालयहरु प्रकारका)													१							१				
११- ाबिज्ञानबिषयसहितकासामुदयिकबिद्यालयहरु													१							१				
ाबिद्यालयसङ्ख्या													०											
ायिकसिकाईकेन्द्रहरुकोसङ्ख्या													०											
चारिकबैकल्पिकरप्रौढबिद्यालय													०											

१.२.४.१उच्च शिक्षा र विकास (प्राबिधिक र व्यवसायिक शिक्षा समेत)

स्नातकोत्तर तहसम्म अध्ययन गर्न सकिने सामुदायिक विध्यालय जनज्योति बहुमुखी क्याम्पस, सि.टि.इ.भि.टिको सम्बन्धन प्राप्त ३ बर्षे डिप्लोमा कम्प्युटर ओभरसियर कोर्ष र १५ महिने सव-ओभरसियर कोर्ष पठाइ हुने जनन्ज्योति प्राविधिक शिक्षालय, विभिन्न संकायमा नेपाली तथा अंग्रेजि माध्यमबाट कक्षा १२ सम्म अध्ययन

हुने जनज्योति उ.मा.वि., अन्य सबै वडाहरुमा आ.वि., नि.मा.वि. र मा.वि. गरि कुल ४८ सामुदायिक विध्यालय र जिल्लामै ख्याति कमाएका र ग्रामिण क्षेत्रमा स्थापना भएका प्रशस्त निजी विधालयहरु रहेकाले शिक्षा क्षेत्रमापनि अग्र स्थानमानै रहेको छ ।

१.२.४.२बिभिन्न तालिम, पुस्तकालय, अनौपचारिक शिक्षा र अन्य सँस्था र तिनको उपलब्धि प्रभाव

लालबन्दी नगरपालिका अन्तर्गतका सामुदायिक विधालयमा कार्यरत शिक्षकहरुले बेला बेलमा तालिम प्रदायक संस्थाहरुबाट तालिम लिइएको तर तालिमबाट सिकेका ज्ञान तथा सिपको प्रयोग मध्यम खालको रहेको छ। पुस्तकालयको सन्दर्भमा कक्षा ११/१२ मा संचालन भएका विधालयहरुमा पुस्तकालयको राम्रो व्यवस्थनपन र प्रयोग भएको देखिन्छ ।समयको माग अनुसार ई-लाईब्रेरीको व्यवस्थापन हुनुपर्नेमा त्यो चै भएको देखिदैन । अनौपचारिक शिक्षा विभिन्न संघ संस्थाहरुले संचालन गर्दै अएको र त्यसको प्रभाव स्वरुप हाम्रो नगरको साक्षारता दरमा उल्लेखनीय वृद्धि र साक्षार नगर घोषणा गराउन निकै ठूलो भुमिका खेलेको देखिएको छ ।

१.२.४ बिद्यार्थी सङ्ख्या रभर्नाप्रवृत्ती

क) पालिकाकोसेवाक्षेत्ररभर्नाप्रवृत्ती

क.१) यस पालिकाको सेवा क्षेत्र बाहेक अन्य पालिकाका बालबालिकाहरु भर्ना भै अध्ययनरत र यस पालिकाको सेवा क्षेत्रबाट अन्य पालिकाका बिद्यालयहरुमा भर्ना भै अध्ययनरत कक्षागत र तहगत बिद्यार्थी

तह/**कक्षागत**	छात्र	छात्रा	जम्मा
ECED	२३७	७८	३१५
१	१०५	५९	१६४
२	१०६	५४	१६०
३	७९	४१	१२०
४	१३४	६८	२०२
५	२३२	१८०	४१२
६	३६७	१४६	५१३
७	३२१	२०६	५२७
८	४७६	१८०	६५६
९	५६५	२१२	७७७
१०	२२२	१२३	३४५
११	२०१	१७१	३७२
१२	९९	१७७	२७६
जम्मा	३१४४	१६९५	४८३९

ख) कक्षा गत र तहगत जम्मा विद्यार्थी

कक्षा	ECED	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२
विधार्थी संख्या	४२७६	२३७९	२०५२	१९१३	२०७०	२२५८	२०७३	२०५५	२०३९	१९२७	१६२१	४६९	४४०

ख) कक्षागत र तहगत दलित, जनजाती, बिशेष जातजाती (२२जनजाती र पालिकाबाट पहिचान भएका अन्य जातजाती), बिशेषत क्षमता भएका(बिभिन्न अपाङ्गता भएका) जम्मा विद्यार्थी

ख.१) संस्थागत बिद्यालयहरूको शिक्षा बिकासमा योगदान

लालबन्दी नगरपालिका अन्तर्गत सचालित सस्थागत विधालयहरुले आधारभूत (कक्षा १-५) मा कुल विधार्थीको ५१ प्रतिशत, आधारभूत(कक्षा ६-८) मा कूल विधार्थीको ३३ प्रतिशत माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०) मा अध्यनरत कूल विधार्थीको २४ प्रतिशत र माध्यमिक तह (कक्षा ११-१२) मा अध्यनरत कूल विधार्थीके २८ प्रतिशत विधार्थीलाई अध्यापन गराई शिक्षा क्षेत्रमा योगदान पुर्याएको देखिन्छ ।

ग) समुदायिक बिद्यालयमा कक्षागत र तहगत जम्मा विद्यार्थी

कक्षा	ECED	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२
विधार्थी संख्या	१३१७	१०८४	१००७	९०५	१०२५	१२०९	१२३५	१३७८	१४९१	१४७२	१२२९	४७१	१७८

घ) समुदायिक बिद्यालयका प्रकार अनुसार कक्षागत र तहगत जम्मा विद्यार्थी

कक्षा		ECED	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२
विधालय का प्रकार	साधारण	१३१७	१०८४	१००७	९०५	१०२५	१९०९	१२१५	१३७१	१४८२	१४६८	१२२९	४७१	१७८
	धार्मिक	०	०	०	०	०	०	२०	७	९	४	०	०	०
	प्राविधिक	०	०	०	०	०	०	०	०	०	८१	६०	२५	५१

ङ) सामुदायिक बिद्यालयमा कक्षागत र तहगत दलित, जनजाती, बिशेष जातजाती(२२जनजाती र पालिकाबाट पहिचाहन भएका अन्य जातजाती), बिशेष क्षमता भएका(बिभिन्न अपाङ्गता भएका) जम्माविद्यार्थी

कक्षा		ECED	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२
विधार्थीका प्रकार	दलित	३३५	२४९	२३२	२०७	१९९	२०२	२०८	१८५	१६९	२०२	१५६	५६	१४
	जनजाति	५०३	४६३	४३८	३८८	४३४	४९०	४७९	४६४	५२४	४५७	४४२	१२८	४७

च) प्राबिधिक धारका बिद्यार्थीको सङ्ख्या र प्रबृत्ति

कक्षा		ECED	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२
विधालय का प्रकार	प्राविधिक	०	०	०	०	०	०	०	०	०	८१	६०	२५	५१

माथिको ताथ्याङकलाई अध्ययन गर्दा प्राविधिक धार तर्फ कक्षा ९ र १० मा सन्तोषजनक देखिए तापनि कक्षा ११ र १२ मा अध्यन गर्ने विधार्थी संख्या न्युन देखिन्छ ।

१.२.५ शिक्षक सङ्ख्या र प्रबित्ति

तह	सामुदायिकबिद्यालयमास्वीकृत र राहत दरबन्दीकाशिक्षकसङ्ख्या						सामुदायिकबिद्यालयका सबै प्रकारका शिक्षक सङ्ख्या (पालिकारनिजीश्रोतबाटनियुक्तशिक्षकसमेत्)					सबै प्रकारका बिद्यालयको शिक्षक सङ्ख्या (संस्थागतकोसमेत्)			
	दरबन्दी	राहत	जम्मा	महिला	महिला%	बिद्यार्थी शिक्षक अनुपात	जम्मा	महिला	पुरुष	पालिकाकोस्रोतबाट नियुक्तसङ्ख्या	महिला%	जम्मा	महिला	पुरुष	महिला%
पूर्व प्र.बि./बा.बि.के.	५४		५४	५४	१००	२५:१	५४	५४	०		१००				
आधारभूत (१-५)	३८	१३७	१७५	८१	५३	१३८:१	५२	३४	१८		६५.३८				
आधारभूत (६-८)	१५	२४	५६	१०	१८	१७१:१	१२	६	६		५०				
माध्यमिक (९-१०)	२१	१२	३३	१	३	२२५:१	६	३	३		५०				
माध्यमिक (११-१२)	५	१७	२२	२	९	८१:१	१७	१	१६		६.२५				

उच्च शिक्षा															

१.२.५.१ बिद्यार्थी शिक्षक अनुपात अन्य सूचकहरुको अवस्था र प्रबित्ति विश्लेषण

बालबिकाशमा शिक्षक विद्याथी अनुपात उत्कृष्ट रहेको देखिन्छ । विद्याथी शिक्षक अनुपात उत्कृष्ट देखिन्छ । यति हुदाहुदै पनि वालविकासका वालवालिकाहरुमा प्रभावकारी सिकाई उपलब्धि देखिदैन । यसवाट के देखिन्छ भने शिक्षक अनुपात मिल्दैमा प्रभावकारी सिकाइ उपलब्धि देखिन्छ भन्ने देखिन्छ ।

आधारभूत तह कक्षा १–५ मा विद्यार्थी शिक्षक अनुपात निराश जनक देखिन्छ । विद्यार्थी शिक्षक अनुपात मिलाउनुपर्ने देखिन्छ । नया शिक्षकको व्यवस्थापन गरी विद्यार्थी शिक्षक अनुपात मिलाउनु पर्ने देखिन्छ ।

आधनरभूत तह कक्षा६–८ मा विद्यार्थी शिक्षक अनुपात एकदमै निराशजनक देखिन्छ । राष्ट्रिय मापदण्ड भन्दा तिन गुणा भन्दा बढी रहेकोले शिक्षण सिकाइमा निराशाजनक परिणाम निस्कने देखिन्छ । नया शिक्षक तह र विषय अनुसारको शिक्षक थप गरी विद्यार्थी शिक्षक अनुपात मिलाई पठनपाठन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

माध्यमिक तह ९–१० मा विद्यार्थी शिक्षक अनुपात २२५:१ रहेको छ । यसवाट डर लाग्दो अवस्था रहेको छ । फलस्वरुप शिक्षण सिकाई कियापलाप प्रभावकारी रुपमा गर्न सकिने अवस्था देखिदैन । विद्यार्थीको सिकाई उपलब्धि कमजोर रहेको प्रस्ट हुन्छ ।

माध्यमिक तह ११–१२ मा विद्यार्थी शिक्षक अनुपात ८१:१ रहेको छ । यसवाट विद्याथी शिक्षक अनुपात उच्चरहेको देखिन्छ । सिक्षण सिकाई उपलव्धी कमजोर देखिने अवस्था छ । विषयगत शिक्षक वढाउनुपर्ने , लगानी यस तर्फ वढाउनु पर्ने हुन्छ ।

१.२.५उल्लेख्य उपलब्धि तथा अन्तर(Gaps)

नेपालमा विगत केही दशकमा भएको शिक्षाको विस्तार उल्लेख्य रहेको छ । विद्यालय तथा विद्यार्थी सङ्ख्यामा भएको वृद्धि, कुल र खुद भर्ना दरमा भएको वृद्धिर साक्षरता दरमा भएको उल्लेख्य सुधारले शिक्षामा भएको विस्तारलाई पुष्टि गर्दछन् । सन् २०२० को तथ्याङ्कअनुसार प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षामा कुल र खुद भर्ना दर क्रमशः ८६.४ र ६७.२ प्रतिशत पुगेको छ भने आधारभूत शिक्षा (कक्षा १–५) मा यो प्रतिशत क्रमशः ११९.३ र ९७.१ रहेको छ । त्यसै गरी आधारभूत शिक्षा (कक्षा १–८)कुल र खुद भर्ना दर क्रमशः ११०.४र ९३.८ प्रतिशत रहेको छ । अर्कोतिर कक्षा १–३ मा औसत कक्षा दोहऱ्याउने दर ८ प्रतिशतको हाराहारीमा र कक्षा छाड्ने दर ४ प्रतिशतको हाराहारीमा रहेको छ । कक्षा ८ सम्मको टिकाउ दर ७९.३ प्रतिशत मात्र रहेको देखिन्छ ।यसरी भर्ना भएकामध्ये करिब २१ प्रतिशत बालबालिकाहरू कक्षा ८ सम्म पनि नपुगेका र करिब ६.२ प्रतिशत उमेर समूह ५–१२ वर्षका बालबालिकाहरू विद्यालय बाहिर रहेका हुनाले यी दुवै समूहका बालबालिकालाई कक्षा ८ सम्म टिकाउनु जरुरी छ । माध्यमिक तह (कक्षा ९–१२)मा भने कुल र खुद भर्ना दर क्रमशः ७१.४ र ४७.६ प्रतिशत मात्र रही माध्यमिक शिक्षा उमेरको ठूलो जनसङ्ख्या (५२.४ प्रतिशत) माध्यमिक तहको शिक्षाभन्दा बाहिर रहेको छ।

विद्यालय शिक्षामा सरकारको प्रत्यक्ष लगानी नभई अभिभावकबाट शुल्क लिएर सञ्चालन भएका नाफामूलक र गैरनाफामूलक गरी दुई प्रकारका संस्थागत (निजी क्षेत्रबाट सञ्चालित) विद्यालयको उपस्थिति पनि उल्लेख्य छ ।सन् २०२० को तथ्याङ्कअनुसार प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षामा कुल विद्यार्थी सङ्ख्याको ४९.८% निजी क्षेत्रबाट सञ्चालित विद्यालयमाभर्ना भएका छन् । विद्यालयहरूको सङ्ख्याका आधारमा १६.४% मात्र निजी क्षेत्रबाट सञ्चालित छन् भने सामुदायिक प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षामा केन्द्रहरू (८३.६%) मा

५०.२%मात्र विद्यार्थी देखिन्छन् । यसका हुनाका दुई कारण छन् । पहिलो, निजी क्षेत्रबाट सञ्चालित विद्यालयहरूले २ देखि ४ वर्षका कक्षाहरू चलाएका छन् भने धेरैजसो सामुदायिकले १ वर्षका कक्षा चलाएका छन् । दोस्रो, निजी क्षेत्रबाट सञ्चालित अधिकांश प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षामा केन्द्रहरू तुलनात्मक रूपमा घना बस्ती भएका क्षेत्रमा रहेका छन् । त्यसै गरी आधारभूत (१–८) र माध्यमिक तह (९–१२) मा कुल विद्यार्थी सङ्ख्याको क्रमशः २५.७र २८.२ प्रतिशत निजी क्षेत्रबाट सञ्चालित विद्यालयमा अध्ययन गर्दछन् ।

आधारभूत तहमा लैङ्गिक समता सूचक ०.९८ पुगेको छ भने माध्यमिक तहमा सूचक समतामा पुगेको देखिन्छ। त्यसै गरी दलित विद्यार्थीहरूको भर्ना दरमा पनि पर्याप्त सुधार भई प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा, आधारभूत तह (कक्षा १–५) र आधारभूत तह (कक्षा १–८) मा कुल भर्नामध्ये क्रमशः १८.५, १९.५ र १८.२ प्रतिशत दलित विद्यार्थी भर्ना भएका छन् ।विभिन्न किसिमका अपाङ्गता भएका सबै बालबालिकालाई समावेशी वातावरण सिर्जना तथा आवश्यकताअनुसारको प्रबन्धसहिको सहभागिता र सिकाइका लागि समग्र विद्यालय पद्धतिको क्षमता विकास तथा अपाङ्गता मैत्री सिकाइ वातावरण निर्माणमा थप प्रयास आवश्यक छ ।

विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिका आधारमा गुणस्तरलाई हेर्दा शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रद्वारा कक्षा ३,५ र ८ मा गरिएका परीक्षणले समग्रमा कमजोर उपलब्धि देखाएका छन् भने सोही केन्द्रद्वारा गरिएका माध्यमिक विद्यालयका कार्यसम्पादन परीक्षणहरूले अधिकांश विद्यालयको व्यस्थापकीय क्षमता, विद्यालयको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण, शिक्षक तयारी, कक्षाकोठाको शिक्षण सिकाइ तथा विद्यार्थीको समग्र सिकाइ उपलब्धि कमजोर रहेको देखाएका छन् ।

यसरी विद्यालय तथा विद्यार्थी भर्नामा वृद्धि तथा समताका सूचकहरूमा सुधार आए पनि सबै बालबालिकालाई विद्यालयमा ल्याई गुणस्तरीय सिकाइसहित विद्यालय तह पुरा गराउन थप प्रयास तथा सुधार आवश्यक छ । यसका लागि समग्र विद्यालय पद्धतिलाई बालमैत्री र गुणस्तर उन्मुख बनाउन विद्यालयमा पूर्वाधारसिहतको सिकाइ वातावरण निर्माण, शिक्षकको क्षमता तथा उत्प्रेरणामा सुधार र निरन्तर सहयोग पद्धतिको विकास आवश्यक हुन्छ । त्यसै गरी विद्यार्थीलाई सिकाइका लागि उत्प्रेरित गर्न उनीहरूको कुशलताप्रति चासो बढाउन विद्यालयमा आधारित स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाइ तथा स्वच्छतासम्बन्धी सेवा तथा शिक्षालाई विद्यालयमा आवद्ध गरी व्यवस्थित गर्नु पनि उत्तिकै आवश्यक छ

शिक्षाको सबै तहमा सुशासन कायम गर्न र प्रभावकारी र गुणस्तरीय सेवा प्रवाहका लागि नेपालको संविधानअनुसार तीनै तहको सरकारको समन्वय. सहकार्य र सहकारिताको सिद्धान्तमा आधारित उच्च गुणस्तरको शैक्षिक व्यवस्थापनका गर्नसक्ने गरी शासकीय तथा व्यवस्थापकीय प्रबन्धका लागि गर्नु आवश्यक छ । सार्वजनिक शिक्षामा न्यून पहुँचभएका दुर्गम गाउँका बालबालिका तथा युवाहरूका लागि शिक्षा प्रणालीमा समतामूलक पहुँच तथा सहभागिता सुनिश्चितगर्न सेवा प्रदायक प्रणाली तथा शिक्षकका दक्षता सुधार गरी गुणस्तर अभिवृद्धि गर्नु आवश्यक छ । यस प्रयोजनका लागि हालसम्म कार्यान्वयन भएका योजनाहरूको समीक्षाका आधारमा विकास कार्यक्रमहरूको परिमार्जन तथा सेवा प्रदायक एकाइ तथा निकायहरूको क्षमता अभिवृद्धि जरूरी देखिएको छ ।

यसै गरी स्थानीय र प्रदेशतहमा शिक्षा योजना निर्माण, अनुगमन तथा प्रतिवेदन प्रणालीसम्बन्धी क्षमता तथा संयन्त्र विकास गर्ने,शिक्षकको सक्षमता विकास गर्ने,पाठ्यक्रमअनुसार अपेक्षित गुणस्तर सुनिश्चित गर्ने,सामुदायिक विद्यालयहरूको प्रतिवद्धता र उत्तरदायित्वमा सुधार गर्ने, साधन र स्रोतको पर्याप्त व्यवस्था गर्ने,विद्यालय तहको प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिप विकासलाई श्रम बजारको मागसँग जोडी सान्दर्भिकता सुनिश्चित गर्ने

गरी सुधार गर्ने,तथ्याङ्कलाई विश्वसनीय बनाई शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणालीलाई सुदृढ गर्ने, दिगो लगानीको स्रोत पहिचान गर्ने, जीवन पर्यन्त सिकाइका अवसरमा वृद्धि तथा विस्तार गर्ने, औपचारिक, अनौपचारिक, अनियमित र जीवनपर्यन्त शिक्षाबिच पारगम्यताकोसंस्थागत व्यवस्था गर्ने, प्रविधिमा आधारित शिक्षण सिकाइ सुनिश्चित गर्ने, सिकाइलाई विज्ञान र प्रविधिसँग जोड्ने र कोभिड-१९ का कारण सिर्जित पहुँच, सहभागिता र सिकाइ उपलब्धिमा देखा परेको अन्तरघटाउने जस्ता प्रमुख चुनौतीहरू रहेका छन् ।

१.३.३ शिक्षा क्षेत्रको योजना

नेपालको संविधान र संघीय संरचनाअनुरूप शिक्षाका योजना तथा कार्यक्रमहरू विकास गर्ने क्रममा तयार गरिएको चालु विद्यालय क्षेत्र विकास योजना (SSDP) को ५वर्षे (वि.सं. २०७३-२०७८)समयावधि आगामी २०७८ साल असार मसान्तमा समाप्त हुँदैछ । यस योजनालेराष्ट्रको सामाजिक तथा आर्थिक रूपान्तरणका लागि आवश्यक स्वावलम्बी, प्रतिस्पर्धी, प्रवर्तनात्मक र मूल्य उन्मुख नागरिकको विकासमा योगदान पुऱ्याउने दूरदृष्टिराखेको थियो । मुलुकको भावी संघीय स्वरूपलाई दृष्टिगत गर्दै समाजका विविधतापूर्ण परिवेश तथा आवश्यकतालाई आत्मसात् गरी सबै नागरिकलाई उत्पादनशील जीवन यापन गर्न चाहिनेकार्यमूलक साक्षरता, गणितीय सिप, ज्ञान तथा आधारभूत जीवनोपयोगी सिपको विकासका अवसर प्राप्त गर्न सहजीकरण गर्दै जनशक्तिको क्षमता विकासका प्रयासमार्फत् मुलुकको सामाजिक तथा आर्थिक विकासमा योगदान दिई विद्यमान असमानता घटाउने उद्देश्यका साथ कार्यक्रमहरूका कार्यान्वयन भरहेका छन् ।विद्यालय क्षेत्रविकास योजनामा लक्षित नतिजामार्फत् विद्यालय शिक्षामा समता, गुणस्तर, सक्षमता, सुशासन तथा व्यवस्थापन र उत्थानशीलताका आधारमा योजनाका समग्र कार्यक्रमहरू निर्देशित थिए । यस योजनाको कार्यान्वयन हुदाँहुदै नेपालको शासकीय स्वरूप केन्द्रीय शासन प्रणालीबाट संघीय प्रणालीअनुरुप तीनतहको सरकारमार्फत् सञ्चालन हुने संक्रमणकालीन अवस्था सुरूभयो । आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षाको व्यवस्थापनसम्बन्धी मुख्य दायित्व स्थानीय सरकारको हुने भए पछि यसको कार्यान्वयन संरचना, स्वरूप तथा प्रतिवेदन प्रणालीमा परिवर्तनसहित थप सबल बनाउनु पर्ने आवश्यकता रहेको छ ।

कार्यक्रमको पहिलो चरणको कार्यान्वयनमा हुँदा सम्ममा आधारभूत तहमा विद्यार्थीहरूको पहुँच र भर्ना दरमा उल्लेख्य वृद्धिभएको थियो । कक्षा ८ मा विद्यार्थी टिक्ने र उत्तीर्णहुने दर पनि बढ्यो । औपचारिक तथा अनौपचारिक शिक्षाको विस्तारबाट विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाहरूको शिक्षामा उल्लेख्य सङ्ख्यामा सहभागिता बढ्यो ।कक्षा १० र कक्षा १२ मा विद्यार्थी टिकाउ दरमा निरन्तर प्रगति देखिए तापनि अपेक्षित लक्ष्य भने प्राप्त हुन सकेन ।

विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रम कार्यान्वयनको सन्दर्भमा गुणस्तर सुधारका लागि विपद् व्यवस्थापन गुरू योजना,वृहत् समावेशी गुरू योजना,सिकाइकालागि न्यूनतम अवस्था सिर्जना लगायतका मापदण्ड विकास तथा नीतिगत सुधारहरू भए । यसका साथै विभिन्न क्षेत्रमा विज्ञहरूको परिचालनसमेत गरी पाठ्यक्रम प्रारूप परिमार्जन,शिक्षक पेसागत विकास सामग्री र तालिम सामग्रीविकासजस्ता कार्यहरू सम्पन्न भए । तर विद्यार्थीहरूको सिकाइ उपलब्धि अपेक्षित रूपमा बढ्न सकेन ।

विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रमको उद्देश्य,क्रियाकलापहरू र कार्यान्वयनको सन्दर्भमा गुणस्तरीय शिक्षाकालागि गर्नु पर्ने शैक्षिक सुधारका कार्यक्रमहरूको सम्बन्धमा स्थानीय सरकार,शिक्षक तथा अभिभावकहरूको क्षमता विकासको आवश्यकता देखियो । लक्षित प्रमुख नतिजा सूचकककाढाँचा अनुसार गर्नु पर्ने सुधारका लागि विभिन्न तहमा आवश्यक प्रणालीहरू पर्याप्त मात्रामा व्यवस्थित गर्नु पर्ने देखिएको छ । संघीय व्यवस्थाको कार्यान्वयनको संक्रमणकालीन अवस्थाले विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रमको कार्यन्वयनमा समेत कुनै न कुनै रूपमा प्रभाव

पाऱ्यो । कार्यान्वयनसम्बन्धी प्रतिवेदनको प्रभावकारी प्रणालीको खाँचो महुसस भयो । तीन तहको सरकारबिचको आपसीजिम्मेवारीको थप स्पष्टतासहितस्रोत केन्द्रहरूको विघटनपछि वैकल्पिक शिक्षक सहायता प्रणालीको आावश्यकता देखिएको छ ।

१.३.४ दिगो विकास लक्षहरू

विद्यालय क्षेत्र विकास योजनाको कार्यान्वयन सँगै १५वर्षे सहश्राब्दि विकास लक्षहरूको कार्यान्वयन पश्चात् प्राप्त उपलब्धिका आधारमा सन् २०३० सम्मको दिगो विकासका लक्ष्य प्राप्त गर्ने विषयमा नेपालले पनि प्रतिबद्धता जनाएको छ । फलस्वरूप नेपाल सरकारले दिगो विकास लक्ष ४: नेपाल राष्ट्रिय कार्यढाँचा निर्माण गरी कार्यान्वयनमा ल्याएकोछ । नेपाल सरकारले सन् २०१५ मेको इन्चोन र सेम्टेम्बरको संयुक्त राष्ट्र सङ्घको साधारण सभाको बैठकबाट पारितदिगो विकास लक्ष्यहरूमध्ये लक्ष्य ४ "सबैका लागि समावेशी र समतामूलक गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिश्चितता तथा आजीवन सिकाइका अवसरहरूमा प्रोत्साहित गर्ने"पुरा गर्न नेपालले राष्ट्रिय कार्यढाँचा स्वीकृत गरी कार्यान्वयनमा ल्याएकोछ ।

नेपालको राष्ट्रिय कार्यढाँचाले नेपाल सरकारको दीर्घकालीन दूरदृष्टिलाई अनुसरण तथा शिक्षालाई मौलिक मानव अधिकारका रूपमा ग्रहण गरी राज्यको उत्तरदायित्व भित्र समेटेको छ । त्यस्तै नेपाल सरकारलेवि.सं. २१०० सम्ममा नेपाललाई समुन्नत राष्ट्रको स्तरमा पुऱ्याउने दीर्घकालीन राष्ट्रिय लक्ष्यलाई समेत आत्मसात गरी दिगो विकास, समावेशिता तथा गुणस्तरीयताको मर्मअनुरूप आवश्यक पर्ने सिकाइको स्तर हासिल गर्ने कार्यमा कोही पनि नागरिकपछाडि पर्न हुँदैन भन्ने मान्यतामा कार्यढाँचाका उद्देश्य तथा लक्ष्यहरू किटान भएका छन्।

प्रस्तुत कार्यढाँचाले राष्ट्रिय योजना आयोगले तयार गरेको १५ वर्षे दिगो विकास लक्ष, स्थिति र मार्गदर्शनका आधारमानेपाल सरकारको नीति, योजना तथा कार्यक्रमहरूमा लिङ्ग, सामाजिक र भाषिक विविधता, अपाङ्गता, गरिबी आदिसमेतलाई दृष्टिगत गरी समावेशिता रसमताका सिद्धान्त तथा मूल्यको एकीकरण गर्ने गरी सन् २०१५ लाई आधाररेखा मानी सन् २०१९, सन् २०२२, सन् २०२५ र सन् २०३० मा प्राप्त हुने उपलब्धिहरूको परिमाणात्मक गन्तव्य तथा लक्ष्यहरू किटान गरेकोछ । दिगो विकासको लक्ष्य ४ का लागि नेपालको राष्ट्रिय कार्यढाँचाले सबै स्थानीय तथा प्रदेश सरकारहरूले निर्धारित सूचकका आधारमा आ-आफ्ना कार्यक्रमको प्रगतिको समीक्षा गरी पृष्ठपोषणसहित पठाइएको विवरणलाई संघीय सरकारले राष्ट्रिय प्रतिवेदनमा समावेश गर्ने व्यवस्था गरेकोछ ।राष्ट्रिय योजना आयोगले निर्धारण गरेका अनुगमनका सूचकहरूसँग आबद्ध हुने गरी शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयले राष्ट्रिय प्रतिवेदन तयार गर्ने व्यवस्थासहित सो प्रतिवेदन तथा मन्त्रालयस्तरीय विकास समस्या समाधान समिति तथा राष्ट्रिय विकास समस्या समाधान समिति जस्ता अनुगमनका उच्चस्तरीय संयन्त्रको बैठकमा प्रगति समीक्षा हुनेव्यवस्था गरेकोछ ।

दिगो विकास लक्ष्य ४ले दिगो विकास लक्ष्यहरूको प्रगतिको समीक्षा गर्ने सिलसिलामा सबै मुलकहरूले स्वयम्सेवी रूपमा राष्ट्रिय र स्थानीय तहका योजनाहरूको आवधिक समीक्षा गर्न सकिने प्रावधान राखेकोछ । यस सन्दर्भमा नेपालले दिगो विकास लक्ष्य कार्यान्वयन अवधिभित्र कम्तीमा ३ पटकस्वयम्सेवी राष्ट्रिय समीक्षा गर्ने योजना बनाएको छ । यो समीक्षा राष्ट्रिय योजना आयोगको संयोजनमा गरिने व्यवस्थाअनुसार आयोगले सन् २०२० को जुन महिनामा पहिलो स्वयम्सेवी राष्ट्रिय समीक्षा गरेकोथियो । यस समीक्षाले द्रुत गतिमा भइरहेको पूर्वाधार विकासले शिक्षामा पहुँच बढाउन महत्त्वपूर्ण भूमिका खेलेको उल्लेख गरेकोछ । समीक्षामा शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणालीलाई प्रदेश र स्थानीय तहसँग समन्वय हुने गरी थप सवलीकरण गरी खण्डीकृत तथ्याङ्क तथा सूचनाहरू प्रविष्ठि गर्नु पर्ने सुझाव प्रस्तुत भएकोछ । सो समीक्षामा अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षा ऐन, २०७५ को कार्यान्वयनले गरिब, सीमान्तकृत र आर्थिक रूपमा पछाडि परेका समदायका बालबालिकाहरूको विद्यालय शिक्षामा पहुँच अपेक्षाकृत रूपमा बढेको विश्लेषण गरिएको छ । सो

समीक्षामा प्रस्तुत भएअनुसार प्राथमिक शिक्षाको खुद भर्ना दर तथा तह पुरा गर्ने दर र समग्र विद्यालय शिक्षामा लैङ्गिक सूचकमासुधार आएकोजस्ता सकारात्मक प्रगति देखिए तापनि सिकाइ उपलब्धिमा अपेक्षाकृत रूपमा सुधार हुन नसकेको पक्षलाई इङ्गित गरेकोछ । उक्त समीक्षाले साक्षरताको राष्ट्रिय अभियानअन्तर्गत झण्डै एकतिहाइ जिल्लालाई साक्षर बनाउन तथा दिवा खाजा र छात्रवृत्तिको थप कार्यक्रमका लागि आवश्यक हुने स्रोतको आकलनसमेत गरेको छ ।

१.४ पालिकाको शिक्षा क्षेत्रका मुख्य चुनौतीहरू

उल्लिखित सन्दर्भ तथा विद्यालय शिक्षाका उपलब्धि र अन्तरका आधारमा विद्यालय क्षेत्रको शिक्षामा देखिएका प्रमुख चुनौतीहरू निम्नअनुसार पहिचान गरिएको छः

१. सबै बालबालिकाहरूलाई गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अवसर सुनिश्चत गर्न प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा केन्द्र/कक्षाको समायोजन तथा पुनर्वितरण गरी मापदण्डअनुसार सञ्चालन;

२. प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा चार वर्षका बालबालिकाहरूका लक्षियत गरी सञ्चालन गरिने कार्यक्रम भए पनि चारवर्ष भन्दा कम उमेरका बालबालिकाहरू पनि सहभागी हुनु;

३. नक्साङ्कनका आधारमा विद्यालयको स्थापना, समायोजन तथा पुनर्वितरण गरी सबै विद्यालय शिक्षामा बालबालिकाको पहुँच र सहभागिताको सुनिश्चितता;

४. सबै विद्यालयको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरणमा सुधार ल्याई विद्यालयलाई बालमैत्री बनाउने;

५. आधारभूत तहको शिक्षालाई अनिवार्य तथा निःशुल्क र माध्यमिक तहको शिक्षालाई निःशुल्कगरी गुणस्तरीय सिकाइ सुनिश्चित गर्न आवश्यक स्रोत व्यवस्था र संरचना तथा क्षमता विकास;

६. विद्यालय शिक्षाको पहुँच, सहभागिता र उपलब्धिमा प्रदेशगत, सामाजिक–सांस्कृतिक परिवेश, आर्थिक अवस्था लगायतमा आधारित भिन्नताहरू कामय रहनु;

७. व्यवहारकुशल सिपहरूलाई विद्यालय शिक्षाको प्रारम्भिक कक्षादेखि माध्यमिक तहसम्म नै एकीकृत गर्ने र सिकाइलाई दैनिक जीवनसँग आबद्ध गर्न पाठ्यक्रम तथा सिकाइ क्रियाकलापमा सुधार गरी विद्यालय शिक्षाको सान्दर्भिकता बढाउने;

८. पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्रीलाई सान्दर्भिक बनाउने,शिक्षक विकास तथा तयारीलाई प्रभावकारी बनाउने, शिक्षक सहायता प्रणालीको व्यवस्था र शिक्षण सिकाइ तथा मूल्याङ्कन पद्धतिमा सुधार गरी विद्यालय शिक्षाको सान्दर्भिकता, गुणस्तर र शिक्षा पद्धतिको कार्यकुशलता वृद्धि;

९. माध्यमिक तहमा व्यावसायिक तथा प्राविधिक शिक्षाका लागि उपयुक्त संरचना तथा कार्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयन;

१०. सूचना तथा सञ्चार लगायतका प्रविधिमा शिक्षक तथा विद्यार्थीको पहुँच विस्तार र सिकाइमा प्रभावकारी ढङ्गले प्रयोग;

११. विद्यालय शिक्षालाई प्रकोप, संकट तथा महामारीलगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशील बनाउने;

१२. बालबालिकाको पोषणको अवस्था तथा स्वास्थ्यमासुधार गर्न दिवा खाजालगायत सरसफाइ तथा स्वच्छता, आधारभूत स्वास्थ्य तथा पोषण सेवा तथा शिक्षा विद्यालयमार्फत् प्रदान;

१३. छात्रवृत्ति तथा अन्य सहायता प्रणालीलाई गरिब, सुविधाविहिन, कठिन परिस्थितिमा रहेका र अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूलाई विद्यालयमा भर्ना हुन, निरन्तरता दिन र सिकाइमा सहभागी भई उपलब्धि सुधारमा सहयोग हुने गरी व्यवस्थापन गर्ने;

१४. विद्यालयलाई भय, विभेद र दुर्व्यवहारमुक्त बनाई विविधताअनुकूल, समावेशी र समतामूलक बनाउने;

१५. साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइको अवसरमा वृद्धि गर्ने र विद्यालयमा नियमित उपस्थित भई शिक्षा निरन्तर गर्न नसक्ने तथा बढी उमेर भएका व्यक्तिका लागि वैकल्पिक सिकाइको प्रबन्ध गर्ने;

१६. संघीय संरचनाबमोजिम सरकारका सबै तह र निकायमा शिक्षाको शासकीय प्रबन्धलाई थप सुदृढ बनाउदै नतिजामुखी व्यवस्थापन तथा सुशासन प्रवर्द्धन गर्न संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकारबिच समन्वयात्मक कार्यढाँचा र उत्तरदायित्व प्रणालीलाई प्रभावकारी र सुदृढ गर्ने;

१७. सार्वजनिक विद्यालयको सिकाइप्रति अभिभावकको आकर्षण तथा विश्वास कायम गर्ने ।

१.५ पालिकाको शिक्षा क्षेत्रको विकासका लागि मुख्य अवसरहरू

उल्लिखित चुनौतीहरू समाधान गरी विद्यालय शिक्षाको विकासका लागि सहयोगी हुने निम्नलिखित अवसरहरू उलपब्ध हुनेछन्:

१. विगत केही दशकदेखि विद्यालय शिक्षाको पहुँच, गुणस्तर र समता विकासका लागि सञ्चालन भएका कार्यक्रमहरूले विकास गरेका संरचना तथा क्षमता पूर्वधारका रूपमा रहन सक्ने;
२. आधारभूत तहमा निःशुल्क तथा अनिवार्य र माध्यमिक तहमा निःशुल्क शिक्षाका लागि संवैधानिक, कानुनी तथा नीतिगत आधार तयार भएको;
३. दिगो विकास लक्ष प्राप्तिका लागि बहुपक्षीय तथा द्विपक्षीय सहकार्यतथा सहयोगको प्रतिबद्धता रहेको;
४. शिक्षामा सरकारको लगानी वृद्धिका लागि राजनीतिक रूपमा सहमति देखिएको;
५. लामो समयदेखि सरकार तथा विकास साझेदारहरूबिच सहयोग परिचालन र कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि शिक्षा क्षेत्रको क्षेत्रगत सहयोगको ढाँचाको विकास तथा कार्यन्वयन भइरहेको;
६. संघीय संरचनामा विद्यालय शिक्षाको विकास र शासकीय तथा व्यवस्थापकीय प्रबन्धका लागि स्थानीय तहलाई जिम्मेवार बनाई तीनै तहका सरकारको सहकार्य तथा समन्वयको स्वरूप प्रारम्भ भएको र तीनै तहबाट लगानी हुन सक्ने व्यवस्था रहेको;
७. विद्यालय शिक्षाका लागि आवश्यक केही संरचना तथा क्षमता विद्यमान रहेकोले यसमा सुधार तथा परिमार्जन मात्र गर्दा यस योजनाको कार्यन्वयनमा उपयोग गर्न सकिने;
८. राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ विकास भई कार्यान्वयन प्रारम्भ भएको;
९. विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षण तथा विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण गर्ने पद्धति विकास भएकाले यसका नतिजाहरूले प्रमाणमा आधारित सुधारका लागि सहयोग हुन सक्ने;
१०. सार्वजनिक शिक्षाको विकास तथा गुणस्तर सुधारका लागि सहयोगी तथा सकारात्मक जनमत रहेको;
११. यस योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनबाट सार्वजनिक शिक्षाप्रतिको विश्वास तथा आकर्षणमा बढ्न सहयोग पुग्न सक्ने ।

१.६ पालिकाको शिक्षा क्षेत्रको योजना निर्माण प्रक्रिया

शिक्षा क्षेत्रको यो योजना तयारीको प्रारम्भिक कार्यको सुरुआतसँगै कोभिड–१९ को प्रकोप सुरु हुनाले यो प्रक्रियाले पुनः गति लिन केही समय लाग्यो । दूरीमा रही सञ्चार गर्ने विभिन्न वैकल्पिक माध्यमसमेत प्रयोग गरी २०२०को मे/जुन महिनादेखि यस प्रक्रियाले पुनः गति लिएको थियो । शिक्षा क्षेत्रको यो योजना निर्माणको नेतृत्व नेपाल सरकारको शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयबाट भई मन्त्रीस्तरबाट योजना निर्माणका लागि आवश्यक संरचना निर्माणको निर्णयका साथै आवश्यक नीतिगत मार्गदर्शन प्राप्त भएको थियो । योजना निर्माण प्रक्रियालाई मार्गदर्शन गर्न गठित निर्देशक समितिको अध्यक्षता मन्त्रालयका सचिवबाट गरिएको थियो । योजनाको तयारी तथा विकास कार्यको समग्र संयोजन मन्त्रालयको योजना महाशाखाबाट भएको थियो भने यसमा आवश्यक समन्वयसहित समग्र व्यवस्थापन गर्ने गरी योजना निर्माणका लागि सचिवालयको काम मन्त्रालयको योजना महाशाखाअन्तर्गत रहेको वैदेशिक सहायता समन्वय शाखा (DACS) गरेको थियो ।

यो योजना तयारीका क्रममा राष्ट्रिय योजना आयोग, अर्थ मन्त्रालयलगायत विषयगत मन्त्रायलहरूसँग सम्बन्धित विषयमा अन्तर्क्रिया गरी पृष्ठपोषण प्राप्त गरिएको थियो । विभिन्न स्थानीय तह, प्रदेश सरकारका निकायहरू, केही विद्यालयहरूसँग अन्तरक्रिया गरी सुझाबहरू लिइएको थियो । यस क्रममा सतओटै प्रदेश र केही स्थानीय तहले शिक्षाका लागि रणनीतिक योजना निर्माणको अभ्यास गरेका थिए । ती अभ्यासमा मन्त्रलय तथा विभागीय निकाय सहभागी भई त्यसका सिकाइलाई यो योजना विकासका प्रक्रियामा समावेश गरिएको थियो। यो योजना तयारीका विभिन्न चरणमा विकास साझेदारहरूको सहयोग तथा सहभागिता निरन्तर रहेको थियो ।

१.६.१ योजना निर्माणमा बिभिन्नश्रोत/सामग्रीको अध्ययन तथा समीक्षाहरू

योजनाको तयारीका लागि निम्नअनुसारका अध्ययन तथा समीक्षाहरू भएका थिएः

क) विभिन्न विषयमा सन् २०२० मा गरिएका नौ ओटा अध्ययनहरूले शिक्षा क्षेत्रको विश्लेषणका लागि आधार तयार गरेका थिए । यी अध्ययनहरू शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयको समन्वयमा विभिन्न विकास साझेदारहरूको सहयोगमा गरिएका थिए । ती अध्ययनहरू निम्निअनुसार रहेका छन्ः

- The institutional and context study
- The gender equality and social inclusion (GESI) study
- The education external efficiency analysis
- The social impact of education study
- The positive deviance study
- The disability-inclusive education study
- The vulnerability and risk study
- The economic and public finance analysis study
- The Systems Approach for Better Education Results (SABER) study on School Feeding

उल्लिखित नौ ओटा अध्ययनका आधारमा स्थानीय शिक्षा समूहका तर्फबाट शिक्षा क्षेत्रको अवस्थाको विश्लेषण प्रतिवेदन तयार गरेको थियो । यसले शिक्षा क्षेत्रको योजना निर्माणका लागि एउटा महत्त्वपूर्ण सन्दर्भका रूपमा काम गरेको गरेको छ ।

ख) यो योजना तयारीका क्रममा शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयले ७ देखि १० जनासम्मको बाह्रओटा विषयतगत समूह गठन गरी ती समूहले अलग अलग प्रतिवेदन तयार गरेका थिए । बाह्रओटा विषयतगत समूहले निम्नलिखित विषयमा अध्ययन प्रतिवेदनहरू (Thematic study papers) तयार गरेका थिएः

- बालविकास र शिक्षा

- आधारभूत शिक्षा
- माध्यमिक शिक्षा
- पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन
- शिक्षक व्यस्थापन तथा विकास
- अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ
- समता र समावेशीकरण
- दिवा खाजा, स्वास्थ्य तथा पोषण, छात्रवृत्ति, विद्यार्थी परामर्शलगायतका विद्यार्थी सहायता सेवाहरू
- आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षा
- शिक्षामा सूचना र प्रविधि
- सुशासन तथा व्यवस्थापन
- अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

उल्लिखित बाह्र ओटा विषयगत प्रतिवेदनले यस योजनाका लागि महत्त्वपूर्ण आधार तयार गरेको थियो ।

१.६.२ योजनाको तयारी तथा विकासको संरचनात्मक व्यवस्था

योजनाको तयारी तथा विकासको संरचनात्मक व्यवस्था निम्नअनुसारको रहेको थियोः

- **योजना निर्देशक समिति (ESP Steering Committee):** लालबन्दी नगरपालिकाको नगर प्रमुख श्री वासुदेव अधिकारीज्यूको अध्यक्षतामा निर्देशक समितिमा शिक्षा सम्वन्धित पदाधिकारीहरु, आर्थिक प्रशासन शाखा विद्यालय प्राधानाध्यापक जन प्रतिनिधिहरु तथा स्थानिय तहको प्रतिनिधहरु रहेको थियो ।

- **योजना प्राविधिक सल्लाहकार समूह (TAT)**: शिक्षा निति तथा योजना सम्वन्धी विज्ञको संयोजकत्वमा गठित योजना प्राविधिक सल्लाहाकार समुहमा विज्ञ तथा शिक्षाविदको सहभागिता रहेको थियो ।

- **योजना प्राविधिक समिति (ESP Technical Committee):** शिक्षा युवा तथा खेलकुद शाखा प्रमुखको अध्यक्षतामा रहेको योजना प्राविधिक समितिमा नगरपालिका अन्तर्गतका विभागिय निकायहरु तथा अन्तरगतका विभिन्न शाखाका प्रमुखहरु समेत रहेका थिए ।
- **परामर्शदाता समूहहरू (Consultative Teams):** विभिन्न विज्ञ तथा परामर्शदाताहरूका समूहहरूले आवश्यकतानुसार विभिन्न विषयमा कार्य गरेका थिए ।परामर्शदाता समूहहरूका कार्यको संयोजन समन्वय शाखावाट शाखाबाट भएको थियो ।
- **विषयगत अध्ययन समूहहरू (Thematic Teams):** माथि उल्लेख भएअनुसार नगरपालिकाले सम्बन्धित विषय क्षेत्रका विज्ञको संयोजकत्वमा सम्बन्धित विषयका विज्ञ, नगरपालिका तथा सम्वन्धित निकायका सम्बन्धित क्षेत्रको अनुभव भएको कर्मचारीहरू, विकास साझेदार समेत संलग्न भएका ११ ओटा विषयगत अध्ययन समूहहरू गठन गरेको थियो ।
- **प्रारम्भिक मस्यौदा समूहहरू (Initial chapter drafting Teams):** नगरपालिकाले सम्बन्धित विषय क्षेत्रमा काम गर्ने २ वा ३ जना विज्ञ तथा कर्मचारी सम्मिलित टिमलाई योजनाका विभिन्न खण्डहरूको प्रारम्भिक मस्यौदा तयार गर्न लगाइएको थियो ।

१.६.३ योजनाको पहिलो मस्यौदा विकास (ESP first draft preparation)

उल्लिखित प्रारम्भिक मस्यौदा समूहहरूबाट तयार भएका प्रारम्भिक मस्यौदालाई आवश्यक परिमार्जन गरी निर्धारित ढाँचामा योजनाको खाका तयार गरी पहिलो पूर्ण मस्यौदा तयार गरिएको थियो । यस कार्यका लागि विज्ञसहित नगरपालिका टिमले काम गरेको थियो । यस क्रममा उल्लिखत विषयगत अध्ययनहरू, शिक्षा क्षेत्रको विश्लेषण प्रतिवेदन तथा सम्बन्धित अध्ययनहरू लगायत अन्य आवश्यक सन्दर्भहरूलाई समेत अध्ययन गरिएको थियो भने विषय क्षेत्रसँग सम्बन्धित विभिन्न निकायका कर्मचारीहरूसँग आवश्यकतानुसार निरन्तर छलफल गरिएको थियो । यस क्रममा योजना प्राविधिक समिति, योजना प्राविधिक सल्लाहकार समूह तथा योजना प्राविधिक समितिमा आवश्यक छलफल गरी पृष्ठपोषण प्राप्त गरिएको थियो । यसरी तयार भएको पहिलो मस्यौदामा सम्बन्धित सरोकारवालाहरूबाट प्राप्त हुने सुझाब तथा पृष्ठपोषणलाई समेत ध्यान दिएर यो योजनाको अन्तिम मस्यौदा तयार गरिने छ ।

परिच्छेद दुई

दूरदृष्टि, ध्येय, उद्देश्य, रणनीतितथा लक्ष्य/गन्तव्य

२.१ परिचय

परिच्छेद एकमा उल्लेख गरिएको राष्ट्रिय शैक्षिक परिवेशको समीक्षा सहितउठान गरिएका मुख्य चुनौती तथा अवसर र सम्भावनाहरूले नेपालको विद्यालय शिक्षाको आागामी १० वर्षको मार्ग पहिचानका लागि आधार सिर्जना गरेका छन् । यही सन्दर्भलाई दृष्टिगत गरी यस विद्यालय क्षेत्र योजनाको माध्यमबाट अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षा, निःशुल्क माध्यमिक शिक्षा र सर्वसुलभ साक्षरता, निरन्तर शिक्षा तथा जीवन पर्यन्त सिकाइमा नेपालले वि. सं. २०८७ (सन् २०३०) सम्ममा प्राप्त गर्ने उपलब्धिहरूलाई समेटेने गरी यस परिच्छेदमा योजनाको दूरदृष्टि (Vision), ध्येय(Mission),उद्देश्यहरू (Objectives),रणनीतिहरू(Strategies)तथा प्रमुख उपलब्धि सूचक(Key indicators)प्रस्तुत गरिएको छ । यी कुराहरुले लालबन्दी नगरपालिका अन्तर्गतका विद्यालयहरुमा अध्यनरत विद्यार्थीहरुको सिकाइ उपलब्धिमा व्यापक सुधार आउने छ । शिक्षाको गुणस्तर उल्लेख्यरुपले वढने छ र समाज र नगरपालिकाले सुयोग्य र दक्ष जनशक्ति प्राप्त गर्ने छ ।

२.२ दीर्घकालीन सोच(Vision)

"समृद्ध नेपाल सुखी नेपाली" को आकांक्षा पुरा गर्नका लागि एक्काइसौं शताब्दीको आवश्यकतालाई सम्बोधन तथा अवसरलाई उपयोग गर्न सक्ने नेपाली मूल्य मान्यता अनुकुलको सक्षम नागरिक तयार हुने ।

२.३ ध्येय (Mission)

नेपाली मूल्य र मान्यता सहितको एक्काइसौं शताब्दी सुहाउँदो सक्षम नागरिक तयार गर्न गुणस्तरीय विद्यालय शिक्षालाई अधिकारका रूपमा स्थापित गरी सबैको सहज पहुँच, सहभागिता र निरन्तरता सुनिश्चित गर्ने।

२.४ उद्देश्यहरू (Objectives)

१. सबै बालबालिकाहरूलाई गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अवसर सुनिश्चित गर्नु ।

२. अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षामा पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्दै गुणस्तरअभिवृद्धि गर्नु ।

३. माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चित गर्दै सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा सुधार गर्नु ।

४. सबै नागरिकका लागि साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइको अवसर सुनिश्चित गर्नु ।

५. संघीय संरचना बमोजिम सरकारको सबै तह र निकायमा शिक्षाको शासकीय प्रबन्धलाई थप सुदृढ बनाउदै नतिजामुखी व्यवस्थापन प्रवर्द्धन गर्नु ।

२.५ रणनीतिहरू (Strategies)

१. संघीय सरकारले तोके बमोजिमको मापदण्ड, नर्म्स र ढाँचाअनुसार निश्चित अनुदानका आधारमा प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन स्थानीय तहबाट हुनेछ । प्रदेश सरकारले क्षमता विकास, समन्वय तथा सहजीकरणका माध्यमबाट स्थानीय सरकारलाई सहयोग गर्नेछ।

२. संघीय कानुन र मापदण्ड बमोजिम नक्साङ्कनका आधारमा स्थानीय तहले विद्यालयको स्थापना, समायोजन तथा पुनर्वितरण गरी सबै बालबालिकाको पहुँच र सहभागिताको सुनिश्चित गर्नेछ।

३. संघीय तथा प्रदेश सरकारको सहयोग र सहजीकरणमा तथा स्थानीय सरकारको अगुवाइमा विद्यालयहरूले भौतिक, आर्थिक, शैक्षिक तथा मानवीय व्यवस्थापन र विकास गर्दै आधारभूत शिक्षाको गुणस्तर प्रवर्द्धन गर्नेछन्।

४. निःशुल्क माध्यमिक शिक्षा (व्यावसायिक तथा साधारण) मा सहज पहुँचरसमावेशी सहभागिता सुनिश्चित गर्न संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकारको समन्वयात्मक कार्यढाँचामा माध्यमिक विद्यालयहरूको क्षमता सुधार गरिने छ।

५. माध्यमिक शिक्षाको सान्दर्भिकता र गुणस्तर विकासका लागि पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्री परिमार्जन तथा सान्दर्भिकरणसहितशिक्षक शिक्षा तथा तालिम र शिक्षण सिकाइ तथा मूल्याङ्कन पद्धतिमा सुधार गरिने छ।

६. बालबालिकाको पोषणको अवस्था तथा स्वास्थ्यमा सहयोग पुग्ने गरी दिवा खाजाको प्रबन्धका साथै स्थानीय स्वास्थ्य तथा अन्य सम्बन्धित सरकारी तथा गैरसरकारी संस्थाहरूसँग सहकार्य गरी सरसफाइ तथा स्वच्छता, आधारभूत स्वास्थ्य तथा पोषण सेवा तथा शिक्षा विद्यालयमार्फत् प्रदान गरिनाका साथै गरिब, सुविधाविहिन, कठिन परिस्थितिमा रहेका र अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूलाई विद्यालयमा भर्ना हुन, निरन्तरता दिन र सिकाइमा सहभागी भई उपलब्धि सुधारमा सहयोग गर्न छात्रवृत्ति प्रणालीलाई सुदृढ गरिने छ ।

७. साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइको अवसर सर्वसुलभ गर्न सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूको पुनर्वितरण तथा कार्यक्षमतामा सबलीकरण गरिने छ ।

८. अनौपचारिक शिक्षाको पुनर्परिभाषासहित अनौपचारिक र औपचारिक शिक्षाबिचको अन्तरसम्बन्ध विस्तार तथा अनौपचारिक शिक्षाको माध्यमबाट आयआर्जन तथा दिगो सामुदायक विकास प्रबर्द्धन गरिने छ।

९. विद्यालय शिक्षामा सुशासन प्रवर्द्धन गर्न विद्यालयको नेतृत्व प्रणालीमा सुधार, सूचना प्रविधिमा आधारित व्यवस्थापन, नतिजामा आधारित उत्तरदायित्व प्रणालीको विकास र अनुगमन तथा मूल्याङ्कन संयन्त्रको विकास गरिने छ।

१०. विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षण तथा विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण गर्ने पद्धतिलाई सुदृढ गरी यसका नतिजाहरूका आधारमा सुधार गर्ने पद्धित विकास गरिने छ ।

११. अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षा तथा निःशुल्क माध्यमिक शिक्षाको विकास तथा व्यवस्थापनका लागि संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकारबिच समन्वयात्कम कार्यढाँचा र उत्तरदायित्व प्रणालीलाई प्रभावकारी र सुदृढगरिने छ ।

२.६ अपेक्षित मुख्य उपलब्धि

योजनाको अन्त्य (२०३०) सम्ममा निम्नानुसारको उपलब्धि प्राप्त हुनेछः

१. प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा उमेरका सबै बालबालिकाहरूलाई प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अनुभवसहित कक्षा १ मा प्रवेश गर्ने अवसर हुनेछ ।

२. आधारभूत शिक्षाको उमेर समूहका सबै बालबालिकाले न्यनूनतम सिकाइ सक्षमतासहित आधारभूत तह पूरा गरेका हुनेछन् ।

३. माध्यमिक विद्यालय उमेरका सबै बालबालिका विद्यालयमा भर्ना भई गुणस्तरीय माध्यमिक शिक्षा प्राप्त गरेको हुने ।

१. आवश्यकतामा आधारित अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइका अवसरहरू सबैका लागि सुनिश्चित भई साक्षर, आत्मनिर्भर र सचेत सिकाइ समाज (Learning Society) निर्माणमा योगदान हुने ।

२. विद्यालय शिक्षा पद्धतिमा सुशासन कायम हुनेछ र योजना तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन तथा व्यवस्थापनमा नतिजामुखी प्रणाली स्थापित भई अपेक्षित उपलव्धि हासिल हुने ।

३. विद्यालय तहको पाठ्यक्रमको सान्दर्भिकतामा वृद्धि भई विद्यालय तह पुरा गर्ने एउटा व्यक्ति दैनिक जीवनका लागि आवश्यक आधारभूत भाषिक, सामाजिक, विज्ञान र प्रविधिसम्बन्धी तथा गणितीयलगायतका सक्षमतासहित सृजनशील, सकारात्मक सोच भएको, निरन्तर सिकाइप्रति प्रतिबद्ध , रोजगारउन्मुख हुने ।

४. सक्षम र अभिप्रेरित शिक्षकद्वारा सिकारुकेन्द्रित सिकाइ क्रियाकलापमा आधारित शिक्षण सिकाइको माध्यबाट विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि सुधार हुने ।

५. विद्यालय तहको शिक्षामा समतामूलक पहुँच र समावेशी सहभागितासहित सबैका लागि गुणस्तर सुनिश्चत हुने ।

६. विद्यालयमा अध्ययन गर्ने सबै बालबालिकाको स्वास्थ्यतथा पोषणको अवस्थामा सुधार, मनोसामाजिक कुशलता (well-being) मा अभिवृद्धि तथा सिकाइमा सुधारसहित सुरक्षित तथा रमाइलो (joyful) सिकाइ वातावरणमा पूर्ण पहुँच तथा सहभागिता हुने .

७. आपतकालीन तथा संकटपूर्ण परिस्थितिमा पनि बालबालिकाको सुरक्षासहित शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकारलाई सुनिश्चितहुने ।

८. सबै विद्यालयमा आवश्यक सक्षमताका आाधार पुरा भई बालमैत्री तथा अपाङ्गता मैत्री भौतिक पूर्वाधार सहितको सिकाइ वातावरण तयार हुने ।

२.७अपेक्षित मुख्य कार्य सम्पादन सूचक (परिमाणात्मक नतिजा)

यस योजनाका अपेक्षित मुख्य कार्य सम्पादन सूचक (परिमाणात्मक नतिजा)निम्नबमोजिमहुने छः

क्र.सं.	सूचक	सूचकहरुको तहको	आधार वर्ष २०८१	२०८३	२०८५	२०८७	सूचकको स्रोत	तथ्याँकको स्रोत
१.	**प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा**							
१.१	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा कूल भर्ना दर* (%)	स्थानीय	४४२	३९३.८५	३५०.८७	३१२.८७		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	८६.२	८९.५	९४.०	९९.०		
१.२	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाको अनुभव लिई कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिका* (%)	स्थानीय	९४.६	९७.४८	१००.५	१०५		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	६८.६	७३.०	८५.०	९५.0		
२.	**आधारभूत शिक्षा (कक्षा १ - ८)**							
२.१	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकाको खुदप्रवेश दर (%)	स्थानीय	३७.४	५३.९३	७७.६५	१११.८२		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	९६.९	९७.५	९९.०	१००		
२.२	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकाको कूल प्रवेश दर (%)	स्थानीय	५७.४	५६.७५	५६.०६	५५.३८		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	१२१.९	११५.०	१०७.०	१०५.०		
२.३	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) मा खुद भर्ना दर* (%)	स्थानीय	२०८.४	२१२.७८	२१७.२३	२२१.७९		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	९७.1	९९.०	९९.५	१००		
२.४	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) मा कूल भर्ना दर* (%)	स्थानीय	२६३.४	२५८.३४	२५३.३३	२४८.४२		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	११९.२	११५.०				
२.५	आधारभूत तहको कक्षा ५ को खुदप्रवेश दर* (%)	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	९८.३					
२.६	आधारभूत तहको कक्षा ५ को कूलप्रवेश दर* (%)	स्थानीय						
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	११३	११०	१०७	१०५.०		
२.७	आधारभूत तहको कक्षा ५ सम्म टिकाउ दर* (%)	स्थानीय	७०.४	७४.०३	७७.८३	८१.८५		
		प्रदेश						
		राष्ट्रिय	९३.०					
२.८	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा ५) पूरा गर्ने दर* (%)	स्थानीय	६४.४	६८.३३	७२.५०	७६.९३		
		प्रदेश						

			राष्ट्रिय	८५.८	९३.१	९५.५	९९.५		
२.९	आधारभूत तहमा (प्राथमिक कक्षा १-५)मा भर्ना भएका ५-९ वर्ष उमेर भन्दा माथिका बालबालिका* (%)		स्थानीय	२१.३३	१९.१९	१७.०५७	१५.७२		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	२२.२	२०.०	१५.०	१०.०		
२.१०	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचाङ्क*		स्थानीय						
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	१.०६			१.०१		
२.११	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा खुद भर्ना दर* (%)		स्थानीय	१८६.६	१९४.६१	२०२.९५	२११.६५		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	९३.४	९९.०		१००		
२.१२	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा कूल भर्ना दर (%)		स्थानीय	२४७.९	२४५.३५	२४२.८०	२४०.२८		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	११०.४					
२.१३	आधारभूत तहको कक्षा ८ सम्मको टिकाउ दर* (%)		स्थानीय						
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	७९.३			९५.०		
२.१४	आधारभूत तहको कक्षा १ मा भर्ना भई कक्षा ८ पूरा गर्ने दर*(%)		स्थानीय	५७	५९.९०	६२.९४	६६.१५		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	७२.७			९५.०		
२.१५	आधारभूत तह(कक्षा १-८) कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचक*		स्थानीय	०.९०	०.८९	०.८९	०.८९		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	१.०१	१.०१				
२.१६	कक्षा ३ मा न्युनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेका (कक्षा ३ को आधारभूत वा तह २ हासिल भएका) बालबालिकाको सङ्ख्या (%)	नेपाली भाषा	स्थानीय						
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	कार्तिक-मङ्सिरमा नयाँ नतिजा आउने भएकाले सोही बमोजिम पछि राखिने					
		गणित	स्थानीय	कार्तिक-मङ्सिरमा नयाँ नतिजा आउने भएकाले सोही बमोजिम पछि राखिने					
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय						
२.१७	कक्षा ५ मा न्युनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेका (कक्षा ५ को	नेपाली भाषा	स्थानीय	५६	६०	६४	६८		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	४५.०	५२.०	६०.०	७०.०		
		गणित	स्थानीय	६७.५	७०	७३	७६		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	२८.३	४०.०	६०.०	७०.०		

	आधारभूत तह हासिल भएका) बालबालिकाको सङ्ख्या (%)	अङ्ग्रेजी	स्थानीय	५६	६०	६४	६८		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय						
२.१८	कक्षा ८ मा न्युनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेका (कक्षा ८ को तह ३ हासिल भएका) बालबालिकाको सङ्ख्या (%)	नेपाली भाषा	स्थानीय						
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	६८.५	७०	७२	७५		
		गणित	स्थानीय						
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	५३.५	६०.०	६५.०	७०.०		
		विज्ञान	स्थानीय						
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	४३.८	५०.०	६०.०	७०.०		
२.१९	विद्यालय वाहिर रहेका बालबालिका* (%)	आधारभूत (कक्षा १-५)	स्थानीय						
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	२.९	१.०	०.५	०		
		आधारभूत (कक्षा १-८)	स्थानीय						
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	६.६		१.०	०		
२.२०	आधारभूत तह (कक्षा १-८) अध्यापनरत कूल शिक्षक मध्ये महिला शिक्षकको सङ्ख्या*(%)		स्थानीय						
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	४३.७	४५.०	५०.०	५०.०		
३.	**माध्यमिक शिक्षा (कक्षा ९-१२)**								
३.१	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा खुद भर्ना दर* (%)		स्थानीय	५३.७	६७.०३	८३.६६	१०४.४२		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	४७.६		६५.०			
३.२	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा कूल भर्ना दर* (%)		स्थानीय	९९.१	१०९.८	१२१.८०	१३५.०५		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	७१.४			९९.०		
३.३	माध्यमिक तहमा कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचक* (कक्षा ९-१२)		स्थानीय	०.९३	०.९३	०.९३	०.९३		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	१.०२	१.००	१.००	१.००		
३.४	आधारभूत तहवाट माध्यमिक तहमा ट्रान्जिसन दर* (%)		स्थानीय	९१.६	९२.८	९४.८	९६.२		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	९७.५					
३.५	कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिका मध्ये कक्षा १० मा पुग्ने दर (%)		स्थानीय	४८.५	५१.८९	५५.५१	५९.३८		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय	६०.३					

३.६	कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिका मध्ये कक्षा १२ मा पुग्ने दर (%)	स्थानीय							
		प्रदेश							
		राष्ट्रिय		२४.०					
३.७	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा कार्यरत महिला शिक्षक सङ्ख्या* (%)	स्थानीय							
		प्रदेश							
		राष्ट्रिय		२०.६	२२.०	२७.०	३३.०		
३.८	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा अध्ययनरत विद्यार्थी मध्ये विज्ञान र प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा विषयमा भर्ना भएका विद्यार्थी सङ्ख्या*(%)	स्थानीय	विज्ञान	१६.७					science only
			प्रा.व्या.						
		प्रदेश	विज्ञान						
			प्रा.व्या.						
		राष्ट्रिय	विज्ञान			१५.०			
			प्रा.व्या.	१०.०	१७.०	३०.०			
३.९	कक्षा १० का विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धि* (अङ्कमा)	नेपाली भाषा	स्थानीय	६३	६६	६९	७२		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय						
		गणित	स्थानीय	५४	५७	६०	६३		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय						
		विज्ञान	स्थानीय	३७	४०	४३	४४		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय						
		अङ्ग्रेजी	स्थानीय	४९	५२	५५	५७		
			प्रदेश						
			राष्ट्रिय						
४.	**जिवन-पर्यन्त शिक्षा तथा सिकाइ र अनौपचारिक शिक्षा**								
४.१	साक्षरता दर (१५ वर्ष भन्दा माथि) (%)	स्थानीय		६७.६		१००			
		प्रदेश							
		राष्ट्रिय		५८.०		९५.०			
४.२	साक्षरता दर (६ वर्ष भन्दा माथि) (%)	स्थानीय		९३.८		१००			
		प्रदेश							
		राष्ट्रिय		८२.०	८९.०	९५.०	१००		
४.३	साक्षरता दर (१५-२४ उमेर समूह) (%)	स्थानीय		९३.५		१००			
		प्रदेश							
		राष्ट्रिय		९२.०		९९.०			
४.४	साक्षरता दरमा लैङ्गिक समता (१५ वर्ष भन्दा माथि)	स्थानीय		०.७७					
		प्रदेश							
		राष्ट्रिय		०.६५			०.८०		
५.	**प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास तालिम**								
५.१		स्थानीय							

	प्राविधिक तथा व्यावसायिक सीप विकास तथा तालिम प्राप्त आर्थिक रूपले सक्रिय जनशक्ति*(%)	प्रदेश							
		राष्ट्रिय		३१.०	४०.०	५०.०	७५.०		
५.२	प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा(कक्षा ९-१२ वा डिप्लोमा वा प्रि-डिप्लोमा वा सो सरह)उत्तीर्णजनशक्ति* (वार्षिक सङ्ख्या)	स्थानीय	छात्रा						
			छात्र						
		प्रदेश	छात्रा						
			छात्र						
		राष्ट्रिय	छात्रा						
			छात्र						
६.	**सुशासन तथा व्यवस्थापन**								
६.१	आधारभूत तह (कक्षा१-५) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालय)	स्थानीय		२९:८९	३५:१	४०:१	४०:1		
		प्रदेश							
		राष्ट्रिय		२४:१		३०:१	३०:१		
६.२	आधारभूत तह (कक्षा६-८) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालय)	स्थानीय		७४.६:१	६५:१	६०:१	५५:१		
		प्रदेश							
		राष्ट्रिय		३०:१		३०:१	३०:१		
६.३	आधारभूत तह (कक्षा१-८) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालय)	स्थानीय		४०.५८:१	४४:१	४६:१	५०:१		
		प्रदेश							
		राष्ट्रिय		३३:१	३१:१	३०:१	३०:१		
६.४	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालय)	स्थानीय		८१.८७:१	७५:१	७०:१	६५:१		
		प्रदेश							
		राष्ट्रिय		४०:१		३०:१	३०:१		
६.५	माध्यमिक तह (कक्षा९-१२) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात	स्थानीय		४६.३५:१	५०:१	५०:१	५०:१		
		प्रदेश							
		राष्ट्रिय		४१:१	३५:१	३०:१	३०:१		
७.	**शिक्षामा लगानी**								
८.१	कूल बजेटको शिक्षा क्षेत्रमा विनियोजित बजेट*(%)	स्थानीय		५.५	६.५	७.५	८.५		
		प्रदेश							
		राष्ट्रिय		१०.६८	१५.०	१७.०	२०.०		
८.२	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा प्रति विद्यार्थी सरकारी खर्च (रू. हजारमा)	स्थानीय							
		प्रदेश							
		राष्ट्रिय		१८	२१	२४			
८.३	माध्यमिक तह (कक्षा९-१२) मा प्रति विद्यार्थी सरकारी खर्च (रू. हजारमा)	स्थानीय							
		प्रदेश							
		राष्ट्रिय		११	१५	१७			

परिच्छेद ३:विद्यालय शिक्षाका मुख्य उपक्षेत्रहरू

३१. प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा

३.१.१ परिचय

प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा बालबालिकाहरूलाई आधारभूत शिक्षाका लागि तयार गराउने कार्यक्रम हो । यस कार्यक्रमले विद्यालय जाने उमेर पूर्वका बालबालिकाहरूको शारीरिक, मानसिक तथा बौद्धिक, सामाजिक र संवेगात्मक जस्ता सर्वाङ्गीण विकासमा सहयोग गर्दछ । नेपालको निःशुल्क तथा अनिवार्य शिक्षा ऐन, २०७५ तथा राष्ट्रिय शिक्षा नीति, २०७६ मा चार वर्ष उमेर पुगेका बालबालिकाका लागि एकवर्षको प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गरिने कुरा उल्लेख गरिएको छ । नेपालको पन्ध्रौं योजनामा पनि प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा कार्यक्रमलाई जोड दिइएको सन्दर्भमा लालबन्दी नगरपालिकाको दश वर्षे नगर शिक्षा योजनामा पनि सो कार्यक्रमलाई उच्च प्राथमिकताका साथ समावेश गरिएको छ । यस कार्यक्रमलाई सबै बालबालिकाहरूको पहुँचमा पुऱ्याउनका लागि सरकारी तथा गैर सरकारी संस्था, स्थानीय सरकार, समुदाय, विद्यालयहरू तथा आम सरोकारवालाहरूको हातेमालो वा सहयोग हुन आवश्यक छ । यस योजना अवधिका लागि प्रारम्भिक बालबिकास तथा शिक्षा कार्यक्रमका उद्देश्य, नीतिहरू, कार्यक्रम कार्यान्वयनका प्रमुख नतिजा र योजनाका प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्यहरू निम्नानुसार उल्लेख गरिएको छ । प्रारम्भिक बालकक्षामा निर्धारित मापदण्ड अनुसार बसी ब्वास्थापन र सरसफाईलाइ ध्यान दीइ खेल बिधिबाट बालबालिकालाइ मनोरंजन सहित सिकाइ गरि बालमैत्री सिकाइ, कक्षाकोठा व्यस्था गर्ने रणनीति लिएको छ ।

३.१.१वर्तमान अवस्था

सर्लाही जिल्ला लालबन्दी नगरपालिकामा जम्मा ९२वटा प्राम्भिक बालबिकाश केन्द्रहरु हाल संचालित छन् ।जस मध्य ४३ वटा सामुदायिक तर्फ छन् भने ४९ वटा निजि बिधालयमा आधारित छन् । एकीकृत शैक्षिक ब्यबस्थापन सुचना प्रणालीमा प्रबिस्ट गरिएको तथ्याँक अनुसार सामुदायिक बिधालयमा आधारित प्रारम्भिक बालाबिकाश तथा शिक्षामा शैक्षिक सत्र २०८१ मा भर्ना भाएको बालबालिकाको जम्ममा संख्या ४२७६ मध्ये छात्रा १८९० र छात्र २३८६ छन् भन्ने सामुदायिक बालबिकाश केन्द्र मा छात्रा ६५६ र छात्र ६६१ जना छन ।

३.१.३ समस्था, चुनौती र अवसरहरू

समुदायमा रहेका चारवर्ष उमेर समूहका बालबालिका र हाल सञ्चालनमा रहेका प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रहरूको अनुपात हेर्ने हो भने प्रति केन्द्र २५जना बालबालिकाहरू देखिन्छ । लगानी र सञ्चालन अनि व्यवस्थापनको दृष्टिकोणबाट यो सङ्ख्या मिलेको पाइन्छ । अर्कातिर,विद्यमान बालविकास केन्द्रको भौतिक पूर्वाधार अपर्याप्त हुनुका साथै बालमैत्री पनि बनाउन सकिएको पाईंदैन । सैद्धान्तिक रुपमा हेर्दा चारवर्ष उमेरका बालबालिकाहरू आफ्नै घर वरपर समुदायमा नै रहेर सर्वाङ्गीण विकासको सहज अवसर हासिल गर्नु पर्ने हुन्छ । प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रहरूको सञ्चालन र व्यवस्थापनमा देखिएका मुद्दा,समस्या र चुनौतीहरूलाई तल बुँदागत रूपमा प्रस्तुत गरिएका छन् ।

क. समस्याहरू:

१ बालविकास केन्द्रको नक्शाङ्कन हुन नसक्नु,

२ प्रारम्भिक उमेरका बालबालिकाहरूको उमेर र स्तर अनुकुल प्रविधि मैत्री र बालमैत्री सिकाइ वातावरणको निर्माणमा नहुनु,

३ सिकाइ मापदण्डहरूको पूर्ण कार्यान्वयन हुन नसक्नु,

४ बालबालिकाहरूको चौतर्फी विकासमा टेवा पुऱ्याउन सिकाइ कुना अनुसारको सिकाइ सामग्रीको अपर्याप्तता,

५ प्रारम्भिक बाल शिक्षकको पेसागत क्षमताको विकासका अवसरहरूको कमी,

६ प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको व्यस्थापनप्रति सरोकारवालहरूको चासो र न्यून सहभागिता,

७ प्रारम्भिक बालबालिकाहरूको विकास र सिकाइप्रति अभिभावकहरूको सचेतनाको कमी हुनु,

८ आवश्यक वित्तीय स्रोत व्यवस्था नहुनु,

ख. चुनौतीहरू:

१ प्रारम्भिक बालकक्षाको भौतिक पूर्वाधार विकास,

२ अभिभावकको कमजोर आर्थिक अवस्था

३ चार वर्ष उमेरका सबै बालबालिकालाई विद्यालयमा ल्याउने

४ प्रारम्भिक बालबालिकाको विकास र सिकाइ व्यावहारिक, बालमैत्री एवम् प्रविधिमा आधारित बनाउनु

ग. अवसरहरू

१ संवैधानिक, नीतिगत र कानुनी प्रावधान।

२ संरचनागत व्यवस्था

३ शैक्षिक सुधारमा सामाजिक सङ्घसंस्थाहरूको संलग्नता र क्रियाशीलता

४ शैक्षिक विकास र न्यूनतम पारिश्रमिकको लागि स्थानीय तहको आफ्नै आन्तरिक स्रोत परिचालन

३.१.२ उद्देश्य

चार वर्ष उमेरका सबै बालवालिकाहरूलाई गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास शिक्षाको अवसर सुनिश्चिआत गर्न निम्न लिखित विशिष्ट उद्देश्यहरू निर्धारण गरिएको छन्:

१ चार वर्ष उमेरका सबै बालबालिकाहरूलाई बालविकास तथा शिक्षामा पहुँचको विस्तार गर्नु,

२ प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका गुणस्तर सुनिश्चिआत गर्नु,

३ प्रारम्भिक बालविकास कक्षा/केन्द्रमा सुरक्षित, भयरहित, बालमैत्री, प्रविधिमैत्री सिकाइ वातावरणको निर्माण गर्नु,

३.१.३ रणनीति

१ चारवर्ष उमेरका सबै बालबालिका विशेष गरी अवसरबाट वञ्चित सीमान्तकृत तथा अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूको पहिचान गर्ने । (उद्देश्य १)

२ सबै बालबालिकाहरूलाई प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षामा भर्ना तथा निरन्तरताका लागि प्रोत्साहित गर्ने । (उद्देश्य १)

३ बालबालिकाको उचित संरक्षण,स्याहार,पोषण तथा विकासका लागि अभिभावक शिक्षालाई अभियानको रुपामा सञ्चालन गर्ने । (उद्देश्य १,२)

४ प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको क्षेत्रमा क्रियाशील सङ्घसंस्थाहरूसँग सहकार्य, साझेदारी तथा सञ्जालीकरणमा जोड दिने । (उद्देश्य १)

५ गाउँ, टोल र बस्तीहरूको अवस्थिति र जनघनत्वलाई मध्यनजर राखी नक्शाङ्कनका आधारमा कक्षा/केन्द्र समायोजन र पुनर्वितरण गर्ने । (उद्देश्य १)

६ प्रारम्भिक बालसिकाइ मापदण्डको निर्माण र कार्यान्वयन (उद्देश्य २)

७ बाल सिकाइ क्षेत्रअनुसारको आवश्यक सामग्री सहित सिकाइ कुनाको व्यवस्थापन गरिने छ । (उद्देश्य २)

८ हरेक बालविकास कक्षा/केन्द्रमा बालउद्यानको निर्माण र व्यवस्थापन गरिने छ । (उद्देश्य २)

९ बाल विकास शिक्षकको निरन्तर पेसागत क्षमता विकासमा जोड दिने । (उद्देश्य २)

१० सूचना तथा सञ्चामर प्रविधिलाई विकास र सिकाइको अभिन्न अङ्गको रूपमा उपयोग गर्ने । (उद्देश्य २)

११ विपत् उत्थानशील भौतिक पूर्वाधारको विकास र व्यवस्थापनमा जोड दिने । (उद्देश्य ३)

१२ बालविकास कक्षामा कार्यरत बाल विकास शिक्षक तथा कर्मचारीहरूद्वारा गरिने व्यवहार बालमैत्री बनाउने । (उद्देश्य ३)

३.१.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि

- सबै प्रारम्भिक बालविकासतथाशिक्षा केन्द्रहरूले न्यूनतम मापदण्ड पुरा गरेका हुनेछन् ।
- सबै बालबालिकाहरूलाई गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अवसर सुनिश्चित भएको हुनेछ ।

नतिजा

क्रसं	सूचक (उदाहरण)	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा कूल भर्ना सँङ्ख्या	४२७६					
२	तोकिएको न्यूनतम मापदण्ड पूरा गरेका प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाकेन्द्र	५९.९		६३.८६	६८.०९	७२.५९	७७.४०
३	ECED केन्द्र/कक्षाहरूमा	३१.९					

	अध्ययनरत बालबालिकाहरूमध्ये सिकाई सामग्रीको Set प्राप्त गर्ने सङ्ख्या						
४	ECED केन्द्र/कक्षाहरूमा अध्यापनरत शिक्षक/शिक्षिकाहरू मध्ये कम्तिमा १५ दिने तालिम प्राप्त गर्नेको सङ्ख्या	५०	२	०	०	०	०
	ECED मा खुद भर्ना दर (Enrolment rate of ४-year old children)	२२०	२२०	२२१	२२२	२२३	२२४
	ECED मा सहजै देखिने भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in ECED GER)	०.९५	०.९५	०.९५	०.९५	०.९५	०.९६
	ECED को खुद भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in ECED NER)	०.९९	०.९९	०.९९	०.९९	०.९९	०.९९
	ECED मा भर्ना भएका बालबालिकामध्ये दलित बालबालिकाको प्रतिशत	७.८३	७.८३	१०.२४	१३.४०	१७.५२	२२.९०
	ECED मा भर्ना भएका बालबालिकामध्ये अपाङ्गता भएका बालबालिकाको प्रतिशत	०.१६	०.१६	०.२१	०.२८	०.३६	०.४६
	ECED मा भर्ना भएका बालबालिकामध्ये कम तथा बढी उमेरका बालबालिकाको प्रतिशत	३७.६	३७.६	३१.८८	२७.०१	२२.८९	१९.३९

३.१.५ प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य					५ वर्षको लक्ष्य	कैफियत
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५		
१	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका न्यूनतम मापदण्डको निर्माण	पटक	०	१	१	१	१	५	संघ प्रदेश स्थानिय र संघ संस्था
२	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका न्यूनतम मापदण्ड प्रवोधीकरण गर्ने	बा बि के	०	५	८	१५	१५	४३	संघ प्रदेश स्थानिय र संघ संस्था
३	प्रारम्भिक बालविकासको वडागत नक्शाङ्कन	वडा सङ्ख्या	०	२	५	५	५	१७	संघ प्रदेश स्थानिय र संघ संस्था
४	प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रका लागि अपाङ्गमैत्री शौचालयको व्यवस्था	सङ्ख्या	०	२	५	५	५	१७	संघ प्रदेश स्थानिय र संघ संस्था
५	सबै बाल विकास केन्द्रहरूमा बालमैत्री तथा सुविधाजनक सिकाइ कक्ष व्यवस्था	वटा	०	५	५	५	५	२०	संघ प्रदेश स्थानिय र संघ संस्था
६	बाल उद्यान	बाबिके	०	१	०	१	०	२	संघ प्रदेश स्थानिय र संघ संस्था
७	खेलकुद तथा सिकाइ सामग्रीको व्यवस्था	बाबिके	०	१०	१०	१०	१३	४३	संघ प्रदेश स्थानिय र संघ संस्था
८	अभिभावक शिक्षा	सङ्ख्या	०	१	१	१	१	१	संघ प्रदेश र संघ संस्था

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य					५ वर्षको लक्ष्य	कैफियत
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५		
९	सहजकर्तालाई मन्टेश्वरी तालिम	जना	०	५२	५२	५२	५२	२०८	संघ प्रदेश स्थानिय र संघ संस्था
१०	व्यवस्थापन समितिका पदाधिकारीलाई अभिमुखीकरण	केन्द्र	१	१	१	१	१	५	स्थानिय र संघ संस्था
११	बालविकास केन्द्रहरूलाई सूचना तथा सञ्चामर प्रविधिमैत्री बनाउने	केन्द्र	०	३	२	३	३	११	संघ प्रदेश स्थानिय र संघ संस्था
१२	अनुगमन, सुपरीवेक्षण सहयोग तथा सहजीकरण त्रैमासिक	पटक	१	१	१	१	१	५	संघ प्रदेश स्थानिय र संघ संस्था
1३	न्यूनतम पारिश्रमिकको व्यवस्था	सङ्ख्या	५२	५२	५२	५२	५२	५२	संघ र स्थानिय
१४	दिवा खाजा पुनर्ताजगी कार्यक्रम	सङ्ख्या	४३	४३	४३	४३	४३	४३	निरन्तर कार्यान्वयन
१५	क्लष्टर बैठक	सङ्ख्या	४३	४३	४३	४३	४३	४३	निरन्तर कार्यान्वयन
१६	हरेक क्लष्टरमा उत्कृष्ट बालशिक्षक सम्मान कार्यक्रम	सङ्ख्या	०	२	२	४	४	१३	संघ प्रदेश स्थानिय र संघ संस्था
१७	एकीकृत प्रारम्भिक बालबिकाश योजना निर्माण एवंम कार्यान्वयन	संख्या	१	१	१	१	१	५	संघ प्रदेश स्थानिय र संघ संस्था
१८	ELDS report कार्यान्वयन	संख्या	५२	५२	५२	५२	५२	२६०	संघ प्रदेश स्थानिय र संघ संस्था

बालविकास तथा शिक्षाका प्रमुख क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्न अनुमानित बजेट (रु हजारमा)

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	बजेट					५ वर्षको लक्ष्य	कैफियत
		२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५		
१	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका न्यूनतम मापदण्डको निर्माण	०	१५०	१५०	१५०	१५०	६००	संघिय , प्रदेश , स्थानीय
२	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका न्यूनतम मापदण्ड प्रबोधीकरण गर्ने	°	५००	८००	१५००	१५००	४३००	संघिय , प्रदेश , स्थानीय र संघसंस्था
३	प्रारम्भिक बालविकासको वडागत नक्शाङ्कन	०	१००	२५०	२५०	२५०	८५०	स्थानीय
४	प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रका लागि अपाङ्गमैत्री शौचालयको व्यवस्था	०	६००	१५००	१५००	१५००	५१००	संघिय, प्रदेश, स्थानीय र संघसंस्था
५	सबै बालविकास केन्द्रहरूमा बालमैत्री तथा सुविधाजनक सिकाइ कक्ष व्यवस्था	०	२५०	२५०	२५०	२५०	१०००	संघिय, प्रदेश, स्थानीय र संघसंस्था
६	बालउद्यान	०	५००	०	५००	०	१०००	संघिय, प्रदेश, स्थानीय र संघसंस्था

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	बजेट					५ वर्षको लक्ष्य	कैफियत
		२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५		
७	खेलकुद तथा सिकाइ सामग्रीको व्यवस्था	०	२५०	२५०	२५०	३२५	११२५	संघिय, प्रदेश, स्थानीय र संघसंस्था
८	अभिभावक शिक्षा	०	१५००	१५००	१५००	१५००	६०००	स्थानिय , संघसंस्था
९	सहजकर्तालाई मन्टेश्वरी तालिम	०	६००	६००	६००	६००	२४००	संघिय, प्रदेश, स्थानीय र संघसंस्था
१०	व्यवस्थापन समितिका पदाधिकारीलाई अभिमुखीकरण	०	१००	१००	१००	१००	४००	संघिय, प्रदेश, स्थानीय र संघसंस्था
११	बालविकास केन्द्रहरूलाई सूचना तथा सञ्चामर प्रविधिमैत्री बनाउने	०	१५०	१००	१५०	१५०	५५००	संघिय, प्रदेश, स्थानीय र संघसंस्था
१२	अनुगमन, सुपरीवेक्षण सहयोग तथा सहजीकरण	१०	१०	१०	१०	१०	५०	स्थानीय
1३	न्यूनतम पारिश्रमिकको व्यवस्था	४७३२	४७३२	४७३२	४७३२	४७३२	१८९२८	स्थानीय
१४	दिवा खाजा पुर्नाताजगी कार्यक्रम	०	०	०	०	०	०	स्थानीय, संघसंस्था
१५	क्लष्टर बैठक	०	२३०	२३०	२३०	२३०	९२०	स्थानीय , संघसंस्था
१६	हरेक क्लष्टरमा उत्कृष्ट बालशिक्षक सम्मान कार्यक्रम	०	२०	२०	४०	४०	१२०	स्थानीय

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	बजेट					५ वर्षको लक्ष्य	कैफियत
		२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५		
१७	एकीकृत प्रारम्भिक बालबिकाश योजना निर्माण एवंम कार्यान्वयन	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०	संघिय, प्रदेश, स्थानीय र संघसंस्था
१८	ELDS report कार्यान्वयन	१५	१५	१५	१५	१५	७५	संघिय, प्रदेश, स्थानीय र संघसंस्था

३२. आधारभूत शिक्षा

आधारभूत शिक्षाले बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकासमा,गुणस्तरीय जीवनयापन र सामाजिक समायोजनमा सहयोग गर्दछ। नेपालको संबिधान,२०७२, अनिवार्य तथा निशुल्क शिक्षा ऐन,२०७५, दिगो विकास लक्ष्य, सहश्राव्दी विकास लक्ष्य, इन्चोन घोषणा पत्र, संयुक्त राष्ट्रसंघको मानवअधिकार सम्बन्धी घोषणापत्र, जस्ता संविधान, ऐन,नियम, कानुन सन्धिसम्झौताहरुले आधारभूत तहसम्म शिक्षा निःशुल्क र अनिवार्य पनि कुरा सुनिश्चित गर्नुका साथै यस तहमा गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्नु राज्यको दायित्व हो भनी उल्लेख गरेका छन्। तिन तहका सरकार संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको सहकारी, सहकारीता र सहभागितामा उक्त कार्य गर्न सहज हुन्छ। साथै आफ्नो बालबालिकालाई विद्यालय पठाउन नागरिकको कर्तव्य पनि हो। आधारभूत तहको शिक्षाको जिम्मेवारी स्थानीय तहको एकल अधिकार सूचीमा राखी तापनि यसका लागि तिनै तहका सरकार उत्तिकै जिम्मेवार हुन्छन्। शिक्षा ऐन,२०२८ का अनुसार आधारभूत तह अन्तर्गत कक्षा प्रारम्भिक बालशिक्षा देखि कक्षा ८ सम्म दिइने शिक्षा भनेर परिभाषित गरेको छ।

३.२.१वर्तमान अवस्था

आधारभूत तहको शिक्षा सुधारका लागि कार्यान्वयनमा आएका विभिन्न योजना, परियोजना, आयोगका सुझाव लगायतका विभिन्न प्रयासको परिमाण स्वरुप सामुदायिक विद्यालयमा कक्षा १-८ मा जम्मा विधार्थी संख्या ४९४८ र सस्थागत विद्यालयमा ७५०५ जना गरि जम्मा १६८३९ पुगेको। प्रारम्भिक बाल विकासको अनुभव प्राप्त कक्षा १ मा भर्ना जम्मा ३१.४ प्रतिशत छन्।सबै प्रकारका विद्यालयहरुमा आधारभूत तहमा (१-५) जम्मा १०६७२ मध्ये छात्रा ४५९८ र छात्र ६०७४ जना र दलित विद्यार्थी १४०९ मध्ये छात्रा ६७५ र छात्र ७३४ रहेका छन्। यस्तै गरि आधाभुत तह (६-८) मा जम्मा ६१६७ मध्ये छात्रा २५६० र छात्र ३६०७ र दलित विद्यार्थी ६५२ मध्ये छात्रा २८७ र छात्र ३६५ जना दलित विधार्थी अध्यनरत छन्। त्यसैगरी सामुदायिक विद्यालयहरुमा दलित संख्या कक्षा १-५ मा जम्मा १०८९ मध्ये छात्रा ५४१ र छात्र ५४८ रहेका छन्। यसै गरि कक्षा ६-८ मा जम्मा ५६२ मध्ये छात्रा २५५ र छात्र ३०७ जना अध्ययन् गरिरहेका छन्। सबै प्रकारका विद्यालयमा अपाङ्गता भएका १-८ मा ४९ जना जस मध्ये १९ जना छात्रा र ३० जना छात्र रहेका छन्। सामुदायिक विद्यालयमा मात्र जम्मा १-५ मा १० जना जस मध्ये छात्रा ४ जना र छात्र ६ जना रहेका छन्। यसै गरि कक्षा ६-८ मा जम्मा छात्र ११ जना मध्ये ४ जना छात्रा ७ जना छात्र रहेको पाईन्छ। सबै प्रकारको विद्यालयमा १-५ मा तोकिएका क्षेत्रभित्र २२ जनजातिको जम्मा विद्यार्थी ३६३६ मध्ये छात्रा १६६४ र छात्र १९७२ जना रहेका छन्। यसै गरि कक्षा ६-८ मा १९३५ मध्ये ९४८ छात्रा र ९८७ जना छात्र रहेका छन। सामुदायक विद्यालयमा आधारभूत तह (१-५)मा जम्मा २२१३ जना जस मध्ये छात्रा ११२१ र छात्र १०९२ जनजाति समुहका विधार्थीहरु अध्यययन गरिरहेका छन्। यसै गरि आधारभूत तह ६-८ मा १४६७ जस मध्ये छात्रा ७५२ र छात्र ७१५ जनजाति समुहका बालबालिका अध्ययरत छन्। त्यस्तै सबै प्रकारका विद्यालयमा कक्षा दोहोऱ्याउने विद्यार्थीको आधारभूत तह १-५ मा जम्मा ५१८ जस मध्ये छात्रा ४१३ र छात्र ३९१ रहेका छन्। यसै गरि आधारभूत तह ६-८ मा जम्मा २४८ मध्ये छात्रा १२२ र छात्र १२६ ले कक्षा दोहोर्याएका छन। कक्षा दोहोर्याउने दलित विधार्थी संख्या आधारभूत तह १-५ मा १९२ मध्ये छात्रा ९८ र छात्र ९४ जना रहेका छ। यसै गरि आधाभूत तह ६-८ मा जम्मा ५६ जना जस मध्ये छात्रा ४० र छात्र १६ जना दलित विधार्थीले कक्षा दोहोऱ्याछन्। सबै प्रकारका विद्यालयमा आधाभूत तह (१-५) मा विद्यालय छाड्ने

बालबालिकाको संख्या ८८६ छ । जस मध्ये छात्रा ३६९ र छात्र ५१७ जना रहेको छन् । यसै गरि आधारभूत तह ६-८ मा कक्षा छोड्ने संख्या ३३२ जस मध्ये छात्रा १३० र छात्र २०२ रहेको छ । सबै प्रकारका विद्यालयमा कक्षा छोड्ने दलित विधार्थी संख्या आधारभूत तह १-५ मा कुनै संख्या ४३ जना मध्ये छात्रा २१ र छात्र २२ जना रहेको छ र आधारभूत तह ६-८ मा जम्मा ११ जना जना छन् । जस मध्ये छात्रा ३ र छात्र ८ जना रहेका छन् ।

सबै प्रकारका विद्यालयमा गत शैक्षिक सत्रको तहगत १-५ उत्तीर्ण गर्ने दलित विधार्थीहरु संख्या १००८ छन् । जस मध्ये छात्रा ४७४ र छात्र ५३४ रहेका छन् । यसै गरि आधारभूत तह ६-८ मा ५८४ छन् । जस मध्ये छात्रा २२८ र छात्र ३५६ ले तह पार गरेका छन् । सबै खालका विद्यालयमा चालु शैक्षिक सत्रमा आधारभूत तह १-५ मा छात्राहरु ४३.१% र आधारभूत तह ६-८ मा छात्रा ४१.५% रहेका छन् जस मध्ये सामुदायिक विद्यालयमा आधारभूत तह १-५ मा ४८.९% र आधारभूत तह ६-८ मा ४४.५% छात्राहरु अध्यययरत छन् ।

सामुदायिक विद्यालय आधारभूत तह (१-५) कार्यरत जम्मा शिक्षकको संख्या १७५ जना जस मध्ये महिला ७० र पुरुष १०५ रहेका छन् । स्वीकृत दरबन्दीमा ३८ (महिला २५ र पुरुष १३) जना रहेका छन् । यसै गरि आधारभूत तह स्वीकृत दरवन्दि (६-८) मा २४ (महिला ९ पुरुष १५) जना शिक्षक रहेका छन् । आधारभूत तह १-५ मा विधार्थी शिक्षक अनुपात १:१३८ र आधारभुत तह (६-८) मा १:१७१ रहेको छ ।

कक्षा ३ को भाषिक सिप तर्फको सिकाई उपलब्धि ४६.९ प्रतिशत र गणितीय सिपमा ५९.७ प्रतिशत रहेको छ । कक्षा ५ को भाषिक सिप तर्फका ५४.३ प्रतिशत र गणितीय सिपमा ६५.६ प्रतिशत सिकाई उपलब्धि रहेको छ । त्यसैगरि कक्षागत न्यूनतम सक्षमताहरुको प्रतिशत हेर्दा नेपालीमा ५६.६ र गणितमा ४२.९ प्रतिशत सिकाई उपलब्धि रहेको छ । कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकाको खुद प्रवेशदर १५३.१ र कुल प्रवेश दर १७३.१ प्रतिशत, प्राथमिक कक्षा १-५ मा खुद भर्नादर २०८.४ र कुल भर्नादर २६३.४ रहेको छ । त्यस्तै आधारभूत तह(१-५) पुरा गर्ने दर ६४.४ र टिकाउ दर ५७.४ प्रतिशत रहेको छ । आधारभूत तह (१-८) कुल भर्नादरमा लैङ्गिक समता सुचांक ०.९० , आधारभूत तह (१-८) मा कुल भर्नादर २४७.९ प्रतिशत र खुद भर्नादर १८६.६ र आधारभूत तहको कक्षा ८ सम्मको टिकाउ दर ५७.४ प्रतिशत र कक्षा १ मा भर्ना भई कक्षा ८ पुरा गर्ने दर ६४.४ रहेको छ । आधारभूत तह (१-८) मा विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिका प्रतिशत -११७.३ रहेको छ ।

नगरपालिकाको सेवा क्षेत्रभित्र भएका सामुदायिक विद्यालयहरुमा अध्ययनरत् बालबालिकाहरुलाई विद्यालयमा उपस्थित भएको दिन दिवाखाजाका लागि दैनिक रु १५ दिनुका साथै सबै बालबालिकाका लागि आवश्यक पर्ने भाँडाकुँडाको व्यवस्था भएको छ । सरकारको सशर्त अनुदान दिवाखाजा शीर्षक अन्तर्गत रकम निकासा दिने गरिन्छ र सोही रकमबाट बच्चाहरूको दैनिक खाजाको व्यवस्था हुने गर्दछ ।

लालबन्दी नगरपालिका भित्र धार्मिक विद्यालय अन्तर्गत मदरस(कक्षा १)।को रुपमा वडा नम्बर २ र वडा नं ७ मा राधाकृष्ण जानकी वैदिक गुरुकुलम विद्यालय(६-९) विद्यालय रहेको छ । वडा नं २ मा रहेको मदरसा विद्यालयमा नेपाल सरकारबाट स्वीकृत पाठ्यपुस्तक पठनपाठन गराइरहेको छैन तर वडा नं ७ मा रहेको राधाकृष्ण जानकी वैदिक गुरुकुलम विद्यालयले नेपाल सरकारवाट स्वीकृत पाठ्यपुस्तकको

पठनपाठन नियमितरुपमा हुने गरेको छ यस धार्मिक विद्यालयहरु पनि फरक पद्धतिको अनुभूतिबाट सञ्चालन भएपनि यसले विद्यालय जान नसक्ने बालबालिकालाई शिक्षा प्रदान गर्दै आएको छ ।

आधारभूत तह कक्षा १ - ८ को बिबरण				
सि.न.	विवरण	छात्रा	छात्र	जम्मा
1	सबै प्रकारका बिद्यालयमा तहगत जम्मा बिद्यार्थी सङ्ख्या	७१५८	९६८१	१६८३९
2	सामुदायिक बिद्यालयमा तहगत(१-८) जम्मा बिद्यार्थी सङ्ख्या	४३८६	४९४८	९३३४
3	सबै प्रकारका बिद्यालयमा तहगत(१-८) दलित बिद्यार्थी सङ्ख्या	९६२	१०९९	२०६१
4	सामुदायिक बिद्यालयमा तहगत(१-८) दलित बिद्यार्थी सङ्ख्या	७९६	८५५	१६५१
5	सबै प्रकारका बिद्यालयमा तहगत(१-८) अपाङ्गता भएका बिद्यार्थी सङ्ख्या	१९	३०	४९
6	सामुदायिक बिद्यालयमा तहगत(१-८) अपाङ्गता भएका बिद्यार्थी सङ्ख्या	८	१३	२१
7	सबै प्रकारका बिद्यालयमा तहगत(१-८) तोकिएका २२ जनजाती बिद्यार्थी सङ्ख्या	२६१२	२९५९	५५७१
8	सामुदायिक बिद्यालयमा तहगत(१-८) तोकिएका २२ जनजाती बिद्यार्थी सङ्ख्या	१८७३	१८०७	३६८०
9	गत शैक्षिक सत्रमा सबै प्रकारका बिद्यालयमा तहगत(१-८) जम्मा बिद्यार्थी सङ्ख्या	७६४१	१०१३६	१७७७७
10	चालु शैक्षिक सत्रमा सबै प्रकारका बिद्यालयमा तहगत(१-८) रूपमा कक्षा दोहर्याउने बिद्यार्थी सङ्ख्या	५३५	५१७	१०५२
11	गत शैक्षिक सत्रमा सबै प्रकारका बिद्यालयमा तहगत(१-८) कक्षा छाड्ने बिद्यार्थी सङ्ख्या	४९९	७१९	१२१८
12	गत शैक्षिक सत्रका कक्षागत बिद्यार्थीमध्ये चालु शैक्षिक सत्रमा उत्तीर्ण भइ आएका तहगत(१-८) बिद्यार्थी सङ्ख्या (सबै प्रकारका बिद्यालयमा)	७०२	८९०	१५९२
13	गत शैक्षिक सत्रको अन्तिम परीक्षामा सम्मिलित तहगत(१-८) बिद्यार्थी सङ्ख्या (सबै प्रकारका बिद्यालयमा)	६५६३	८११०	१४६७३
14	गत शैक्षिक सत्रमा सबै प्रकारका बिद्यालयमा तहगत(१-८) दलित बिद्यार्थी सङ्ख्या	१००८	११८४	२१९२
15	गत शैक्षिक सत्रमा सबै प्रकारका बिद्यालयमा तहगत(१-८) अन्य (दलित बाहेक) बिद्यार्थी सङ्ख्या	२२८४	३०५३	५३३७
16	चालु शैक्षिक सत्रमा सबै प्रकारका बिद्यालयमा तहगत(१-८) रूपमा कक्षा दोहर्याउने दलित बिद्यार्थी सङ्ख्या (सबै प्रकारका बिद्यालयमा)	१३८	११०	२४८
17	गत शैक्षिक सत्रमा सबै प्रकारका बिद्यालयमा तहगत(१-८) कक्षा छाड्ने दलित बिद्यार्थी सङ्ख्या (सबै प्रकारका बिद्यालयमा)	२१	२२	४३
18	गत शैक्षिक सत्रका कक्षागत दलित बिद्यार्थीमध्ये चालु शैक्षिक सत्रमा उत्तीर्ण भइ आएका तहगत(१-८) बिद्यार्थी सङ्ख्या (सबै प्रकारका बिद्यालयमा)	७०२	८२६	१५२८
19	चालु शैक्षिक सत्रमा तहगत(१-८) छात्राहरुको प्रतिशत (सबै प्रकारका बिद्यालयमा)	४२.५		४२.५
20	चालु शैक्षिक सत्रमा तहगत(१-८) छात्राहरुको प्रतिशत (सामुदयिक बिद्यालयमा)	४७.०		४७.०
21	चालु शैक्षिक सत्रमा सबै प्रकारका बिद्यालयमा तहगत(१-८) जम्मा बिद्यार्थीमध्ये सामुदयिक बिद्यालयका बिद्यार्थीहरूको छात्रा/छात्रहरुको प्रतिशत	६१.३	५१.१	५५.४
22	चालु शैक्षिक सत्रमा सामुदायिक बिद्यालयमा तहगत(१-८) जम्मा बिद्यार्थीमध्ये दलित बिद्यार्थीहरूको छात्रा/छात्रहरुको प्रतिशत	१८.१	१७.३	१७.७
23	चालु शैक्षिक सत्रमा सामुदायिक बिद्यालयमा तहगत(१-८) जम्मा बिद्यार्थीमध्ये तोकिएका २२ जनजाती बिद्यार्थीहरूको छात्रा/छात्रहरुको प्रतिशत	४२.७	३६.५	३९.४
24	चालु शैक्षिक सत्रमा सामुदायिक बिद्यालयमा तहगत(१-८) जम्मा बिद्यार्थीमध्ये तोकिएका अपाङ्गता भएका बिद्यार्थीहरूको छत्र/छात्राहरुको प्रतिशत	०.२	०.३	०.२
25	चालु शैक्षिक सत्रमा सामुदायिक बिद्यालयको स्वीकृत दरबन्दी र राहत दरबन्दीमा कार्यरत शिक्षक र तहगत(१-५) जम्मा बिद्यार्थीको अनुपात (STR)	१३८		
26	सामुदायिक बिद्यालयको स्वीकृत दरबन्दी र राहत दरबन्दीमा कार्यरत शिक्षक र तहगत(६-८) जम्मा बिद्यार्थीको आधारमा शिक्षा ऐन/नियमावली अनुसार तोकिएको अनुपात (STR)	१७१		

३.२.२ उद्देश्य

१. निःशुल्क तथा अनिवार्य आधारभूतशिक्षाको कार्यान्वयन गर्नु।
२. आधारभूत तहको शिक्षामा सबैको समता मूलक पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्नु।
३. सबै बालबालिकाहरूमा न्यूनतम सिकाइ उपलब्धी हासिल हुनेगरी शैक्षिक गुणस्तर निश्चित गर्नु ।
४. आधारभूत तहको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्री, सिकाइमैत्री, समावेशी, भय रहित र सुरक्षित बनाउनु ।

३.२.२.१ समस्याहरु

१. निर्धारित पाठ्यक्रम अनुसार नियमित कक्षा संचालन नभएको
२. कक्षा संचालन अवधिमा एकरुपता नभएको
३. तालिममा अप्राप्त स.का.ले कक्षाको जिम्मेवारी लिनु पर्ने जिम्मेवारी लिनु पर्ने बाध्यता
४. सिकाई मनोरञ्जनात्मक नहुनु
५. वर्गीकरण नहुनु स्थानीय सिकाई केन्द्र संग समन्वय
६. चार वर्ष उमेरपुर्वका बालबालिकाका लागि भर्ना गर्ने संस्थाहरुले स्वीकृति नलिनु
७. बालविकास केन्द्रको संयुक्त वडापत्र नहुनु

३.२.३ उदेश्यहरु

१. समतामुलक पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्न
२. आधारभूत तह पूरा गर्ने अवस्था सुनिश्चित गर्नु,
३. न्यूनतम सिकाइ उपलब्धी प्राप्त गर्न टिकाउ दर वृद्धि गर्नु,
४. School and Happy Curriculum निर्माण गर्न

३.२.४ रणनीतिहरु

१. मापदण्डका आधारमा विद्यालयको वातावरण अपांगमैत्री, बालमैत्री, लैङ्गिक मैत्री बनाइ बिधालयको समायोजन तथा पुनःसंरचना गरिनेछ ।
२. तीनै तहका सरकारसँग समन्वय गरी अनिवार्य तथा निशुल्क शिक्षाको प्रत्याभूति गराउने र पढ्दै कमाउदै कार्यक्रमलाई विद्यालयसँग जोडिनेछ ।
३. विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकालाई समता रणनीति, साक्षर नेपाल अभियान, सिकाइ केन्द्र, धार्मिक विद्यालय मार्फत पहुँच र सवैका सुनिश्चित गरिनेछ ।
४. शिक्षण विधि, मूल्याङ्कन विधि, शैक्षिक मानव संसाधनको विकास, पेशागत विकास,दिवा खाजा कार्यक्रम, मनोसामाजिक परामर्श, विद्यालय प्रविधिको प्रयोग जस्ता कार्यका लागि यथेष्ट लगानीको स्रोत सुनिश्चित गरिनेछ ।

३.२.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि

- अनिवार्य तथा नि:शुल्क आधारभूत शिक्षामा सबैको पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित भएको तथा गुणस्तर अभिवृद्धि भएको हुनेछ ।

नतिजा

क्र. सं.	सूचक	आधार वर्ष २०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	कक्षा १ मा देखिने सहजै प्रवेशदर	१७३.१	१७२.०३	१७०.९८	१६९.९४	१६८.९१
२	कक्षा १ मा खुद प्रवेश दर	१५३.१	१८३.७०	२२०.४४	२६४.५३	३१७.४४
३	कक्षा १ को सहजै देखिने भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in GIR)	०.८२	०.८२	०.८३	०.८३	०.८३
४	कक्षा १ को खुद देखिने भर्ना दरमा लैंगिक समता सूचांक	०.८७	०.८७	०.८७	०.८८	०.८८
५	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकामध्ये ECED को अनुभव लिई आएका बालबालिकाको प्रतिशत	३१.४	३१.८७	३२.३६	३२.८५	३३.३६
६	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकामध्ये ECED को अनुभव नलिई आएका बालबालिकाको प्रतिशत	६८.६	६८.१३	६७.६४	६७.१५	७०
७	आधारभूत तह (कक्षा १-५) मा सहजै देखिने भर्ना दर (GER)	२६३.४	२६०.८८	२५८.३४	२५५.८२	२५३.८३
८	आधारभूत तह (कक्षा १-५) मा खुद भर्ना दर (NER)	२०८.४	२१०.५८	२१२.७८	२१४.९९	२१७.२३
९	आधारभूत तह (कक्षा ६-८) मा सहजै देखिने भर्ना दर (GER)	२२३.६	२२४.४५	२२५.२८	२२६.१२	२२६.९५
१०	आधारभूत तह (कक्षा ६-८) मा खुद भर्ना दर (NER)	१५२.५	१५९.०४	१६५.८८	१७३.०१	१८०.४७
११	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा सहजै देखिने भर्ना दर (GER)	२४७.९	२४६.६३	२४५.३५	२४४.०७	२४२.८०
१२	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा खुद भर्ना दर (NER)	१८६.६	१९०.५७	१९४.६१	१९८.७४	२०२.९५
१३	आधारभूत तह (कक्षा १-८) को सहजै देखिने भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in GER)	०.९०	०.८९	०.८९	०.८९	०.८९
१४	आधारभूत तह (कक्षा १-८) को खुद भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in NER)	०.९०	०.९०	०.९०	०.९०	०.९०
१५	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा उमेरगत भर्ना दर (ASER)	२१७.३	२१८.०३	२१८.८१	२१९.५९	२२०.३७
१६	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा बिद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाको दर	-११७.३	-११८.३	-११८	-११९	-१२०

क्र. सं.	सूचक	आधार वर्ष २०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१७	कक्षा १ का जम्मा बिद्यार्थीमध्ये कक्षा ५ सम्म पुग्ने बालबालिकाको दर	७१.६	७३.२७	७४.९७	७६.७१	७८.५०
१८	कक्षा १ का जम्मा बिद्यार्थीमध्ये कक्षा ५ को अन्त्यसम्म टिक्ने बालबालिकाको दर	७०.०४	७२.१९	७४.०३	७५.९१	७७.८४
१९	कक्षा १ का जम्मा बिद्यार्थीमध्ये कक्षा ५ तथा आधारभुत तह (कक्षा १-५) पुरा गर्नेको दर	६४.४	६६.३४	६८.३३	७०.३९	७२.५०
२०	कक्षा १ का जम्मा बिद्यार्थीमध्ये कक्षा ८ सम्म पुग्ने दर	५७	५८.४३	५९.९०	६१.४०	६२.९४
२१	कक्षा १ का जम्मा बिद्यार्थीमध्ये कक्षा ८ को अन्त्यसम्म टिक्ने बालबालिकाको दर	५७.४	५९.१२	६०.९०	६२.७२	६४.६०
२२	कक्षा १ का जम्मा बिद्यार्थीमध्ये कक्षा ८ तथा आधारभुतह (कक्षा १-८) पुरा गर्नेको दर	५४.६	५६.३३	५८.१२	५९.९७	६१.८७
२३	आधारभूत तहमा (कक्षा १-८) तोकिएको उमेरसमूह भन्दा कम/बढी उमेर समुहका बिद्यार्थीको प्रतिशत	६१.३	५६.०६	५०.७४	४५.३३	३९.८५
२४	आधारभूत तह (कक्षा १-५) मा दलित विद्यार्थीको प्रतिशत	१३.२	१४	१६	१७	१९
२५	आधारभूत तह (कक्षा ६-८) मा दलित विद्यार्थीका प्रतिशत	१०.६	१२	१३	१५	१७
२६	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा दलित विद्यार्थीको प्रतिशत	१२.२	१४	१५	१७	१९
२७	कक्षा ३ मा अध्ययनरत बिद्यार्थीहरुले हासिल गरेको तोकिएका न्युनतम सक्षमताहरूको प्रतिशत	नेपाली	४७.७			
		गणित	६१.३			
२८	कक्षा ५ मा अध्ययनरत बिद्यार्थीहरुले हासिल गरेको तोकिएका न्युनतम सक्षमताहरूको प्रतिशत	नेपाली	५६			
		गणित	६७.५			
२९	कक्षा ८ मा अध्ययनरत बिद्यार्थीहरुले हासिल गरेको तोकिएका न्युनतम सक्षमताहरूको प्रतिशत	नेपाली	५८			
		गणित	४३			
३०	ECED देखि कक्षा ५ सम्मका बिद्यार्थीमध्ये निःशुल्क दिवा खाजा प्राप्त गरेका बिद्यार्थीको प्रतिशत	९०				
३१	आधारभूत तहमा अध्ययनरत बिद्यार्थीहरुमध्ये शैक्षिक सत्र शुरू भएको दोस्रो हप्ता भित्रमा पुरा सेट पाठ्यपुस्तक प्राप्त गर्ने बिद्यार्थीको प्रतिशत	९०				

३.२.५ प्रमुखक्रियाकलाप तथा लक्ष्य

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					भौतिक लक्ष्य (१०वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५		
१	विद्यालयमा नक्शाङ्कन, पुनर्वितरण र समायोजन	पटक	०्	०	१	०	०	१	नगरपालिका
२	शिक्षक योग्यता र दरबन्दी निर्धारण तथा पुनराबलोकन	पटक	०	१	०	०	१	२	नगरपालिका
३	आधारभूत तहमा सबै बालबालिकालाई विद्यालयमा भर्ना	प्रतिशत	१	१	१	१	१	५	नगरपालिका
४	कक्षा १ देखि ५ सम्मका बालबालिका लागि भाषिक पठनसिप बिकासका लागि शिक्षक तथा बिद्यार्थी निर्मित स्थानीय सामाग्रीहरु सहित छापामय कक्षाकोठा व्यबस्थापन	बिद्यालय	०	१	१	१	१	४	नगरपालिका
६	विद्यालयमा न्युनतम भौतिक पूर्वाधार विकास	संख्या	०	१	१	१	१	४	संघ/ प्रदेश/ नगरपालिका
७	स्थानीय पाठ्यक्रम २०८१ को कार्यान्वयन	कक्षा	०	१	१	१	१	४	
८	विद्यालय शिक्षालाई प्रकोप, संकट तथा योजना तयारी महामारीलगायतका परिस्थितिप्रति योजना तयार गरी कार्यान्वयन	पटक	०	२	२	२	२	८	संघ/ प्रदेश/ नगरपालिका सघ सस्था
९	सूचना तथा सञ्चार प्रविधि प्रविधिको प्रयोगमा क्षमता विकास	संख्या	०	१	१	१	१	४	,,
११	अपाङ्गता भएका विद्यार्थीलाई सहयोग	आवश्यकता अनुसार	०	१	१	१	१	४	सघ सस्था
१२	निःशुल्क शिक्षाको सुनिश्चितताका लागि विद्यार्थी पाठ्यपुस्तक	प्रतिशत	९०	१००	१००	१००	१००	१००	संघ
१३	आर्थिक रूपमा विपन्नका लागि ड्रेस, विद्यार्थी स्टेशनरी वितरण	पटक	१	१	१	१	१	५	नगरपालिका
१६	सामुदायिक आधारभूत बिद्यालयमा (कक्षा १-५) स्वीकृत र	सङ्ख्या	१७५	१७५	१७५	१७५	१७५	८७५	संघ/ प्रदेश/ नगरपालिका

	राहत दरबन्दीमा कार्यरत शिक्षकका लागि तलब भत्ता								
१७	सामुदायिक आधारभूत बिद्यालयमा (कक्षा ६-८) स्वीकृत र राहत दरबन्दीमा कार्यरत शिक्षकका लागि तलब भत्ता	सङ्ख्या	५५	५५	५५	५५	५५	२७५	संघ/ प्रदेश/ नगरपालिका
१८	आधारभूत तह १-५ का लागि थप ....वटा नयाँ शिक्षक दरबन्दी सिर्जना गर्ने वा सो बराबरको शिक्षण सिकाई बजेट अनुदान प्रदान गर्ने	सङ्ख्या	०	०	०	०	०	०	संघ/ प्रदेश/ नगरपालिका
१९	आधारभूत तह ६-८ कालागि थप २८.वटा नयाँ शिक्षक दरबन्दी सिर्जना गर्ने वा सो बराबरको शिक्षण सिकाई बजेट अनुदान प्रदान गर्ने	सङ्ख्या	२८	२८	२८	२८	२८	१४०	संघ/ प्रदेश/ नगरपालिका
२१	सामुदायिक आधारभुत तह (कक्षा १-५) बिद्यालयहरुका लागि व्यवस्थापन/सन्चालन खर्च (शिक्षण सिकाई समाग्री, कम्तिमा १ सेट पाठ्यक्रम, शिक्षक निर्देशिका र Book corner समेतका लागि)	सख्या	२७	२७	२७	२७	२७	१३५	संघ/ प्रदेश/ नगरपालिका
२२	सामुदायिक आधारभुत तह (कक्षा १-८) बिद्यालयहरुका लागि व्यवस्थापन/सन्चालन खर्च (शिक्षण सिकाई समाग्री, कम्तिमा १ सेट पाठ्यक्रम, शिक्षक निर्देशिका र Book corner समेतका लागि)	सङ्ख्या	७	७	७	७	७	३५	संघ/ प्रदेश/ नगरपालिका
२३	आधारभूत तह (कक्षा १-८) का लागि प्र.अ.भत्ता	सङ्ख्या	७	७	७	७	७	३५	संघ/ प्रदेश/ नगरपालिका
२४	आधारभूत बिद्यालय (कक्षा १-८) का लागि सन्चालन र व्यवस्थापन बापत एकमुष्ठ अनुदान (SIP	सङ्ख्या	७	७	७	७	७	३५	संघ/ प्रदेश/ नगरपालिका

	निर्माण/अद्यावधिक, SMC का सदस्यहरूको क्षमता विकास, अभिभावक शिक्षा, अतिरिक्त् क्रियाकलाप, सामाजिक परीक्षण, EMIS व्यवस्थापन, School report card विकास र प्रयोग, School bulletin प्रकाशन, आदिका लागि)								
२६	आधारभूत तह (कक्षा १-५) सन्चालित परम्परागत धार्मिक विद्यालयहरु: गुरुकुल/आश्रम, गुम्बा र मदरसाका लागि बजेट अनुदान	पटक	१	१	१	१	१	५	संघ/ प्रदेश/ नगरपालिका
२७	आधारभूत तह (कक्षा १-८) सन्चालित परम्परागत धार्मिक बिध्यालयहरु: गुरुकुल/आश्रम, गुम्बा र मदरसाका लागि बजेट अनुदान	पटक	१	१	१	१	१	५	संघ/ प्रदेश/ नगरपालिका
२९	आधारभूत तह (कक्षा १-५) का लागि पाठ्यपुस्तक खरिद र बितरण अनुदान	सङ्ख्या	५२३०	५५९६	६४०६	६८५४	७३३३		संघ/ प्रदेश/ नगरपालिका
३०	आधारभूत तह (कक्षा ६-८) का लागि पाठ्यपुस्तक खरिद र बितरण अनुदान	सङ्ख्या	४१०४	५८८८	५५१६	५०१३	४५९७		संघ/ प्रदेश/ नगरपालिका
३१	आधारभूत तह (कक्षा १-५) का बालबालिकाका लागि दिवा खाजा व्यवस्थापन र सन्चालन अनुदान	सङ्ख्या	५२३०	५५९६	६४०६	६८५४	७३३३		संघ/ प्रदेश/ नगरपालिका
३२	आधारभूत तहमा अध्ययनरत बिद्यार्थीमध्ये करिब २०% बिद्यार्थीलाई मागमा आधारित साधारण छात्रवृत्ति	सङ्ख्या	३१०७	३३२४	३५५७	३८०६	४०७२		संघ/ प्रदेश/ नगरपालिका
३४	कक्षा ६-८ का छात्राहरूलाई Sanitary एवम बितरण बापतको बजेट अनुदान	सङ्ख्या	१८२७	१७२०	१६८०	१६७०	१७१०		संघ/ प्रदेश/ नगरपालिका
३५	बिद्यालयहरुमा ICT lab स्थापना र ICT learning materials व्यवस्थापन बापतको बजेट अनुदान	सङ्ख्या	०	२	५	७	२	१४	संघ/ प्रदेश/ नगरपालिका

३६	समता रणनिति कार्यन्वयन गरी सोका आधारमा लक्षित स्थानीय तहहरूमा बिद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाहरुलाई बिद्यालय शिक्षामा ल्याई उनीहरूको शिक्षालाई निरन्तरता दिन पालिकाहरुलाई बजेट अनुदान	पटक	०	१	१	१	१	४	संघ/ प्रदेश/ नगरपालिका
३७	शुन्य दरबन्दी भएका बिद्यालयहरूलाई एकमुष्ठ बजेट अनुदान	सङ्ख्या	१	१	१	१	१	५	संघ/ प्रदेश/ नगरपालिका
३८	SMCs र PTAs को क्षमता अभिबृद्धी र अभिभावकहरूलाई सचेतना कार्यक्रम	पटक	०	१	१	१	१	४	संघ/ प्रदेश/ नगरपालिका
३९	आधारभूत तहको अन्तिम परीक्षा (कक्षा ८) व्यवस्थापन र सन्चालन बापत स्थानीय तहलाई बजेट अनुदान	पटक	१	१	१	१	१	५	संघ/ प्रदेश/ नगरपालिका

घ.आधारभूत शिक्षाका प्रमुख क्रियाकलापहरुको संचालन गर्न अनुमानित बजेट (रु.हजार)

क.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	बजेट					५ वर्षको जम्मा	कैफियत
		२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५		
१.	विद्यालयमा नक्शाङ्कन, पुनर्वितरण र समायोजन	०	०	४००	०	०	४००	नगरपालिका
२.	शिक्षक योग्यता र दरबन्दी निर्धारण तथा पुनराबलोकन	०	०	०	०	०	०	नगरपालिका
३.	आधारभूत तहमा सबै बालबालिकालाई विद्यालयमा भर्ना	०	०	०	०	०	०	नगरपालिका
४.	कक्षा १ देखि ५ सम्मका बालबालिका लागि भाषिक पठनसिप बिकासका लागि शिक्षक तथा बिद्यार्थी निर्मित स्थानीय सामाग्रीहरु सहित छापामय कक्षाकोठा ब्यबस्थापन	०	२००	२००	२००	२००	८००	नगरपालिका
५.	विद्यालयमा न्युनतम भौतिक पूर्वाधार विकास	२०००	३०००	४०००	५०००	६०००		संघ/ प्रदेश/ नगरपालिका

६.	स्थानीय पाठ्यक्रम २०८१ को कार्यान्वयन	०	१५००	२०००	२०००	०		
७.	विद्यालय शिक्षालाई प्रकोप, संकट तथा योजना तयारी महामारीलगायतका परिस्थितिप्रति योजना तयार गरी कार्यान्वयन	०	२००	२००	२००	२००	८००	संघ/ प्रदेश/ न.पा.
८.	सूचना तथा सञ्चार प्रविधि प्रविधिको प्रयोगमा क्षमता विकास	०	१००	१५०	१००	१५०	५००	,,
९.	अपाङ्गता भएका विद्यार्थीलाई सहयोग	०	५०	५०	५०	५०	२००	नगरपालिका
१०.	निःशुल्क शिक्षाको सुनिश्चितताका लागि विद्यार्थी पाठ्यपुस्तक	४०००	४०००	३९००	३८५०	३८००		संघ
११.	आर्थिक रूपमा विपन्नका लागि ड्रेस, विद्यार्थी स्टेशनरी वितरण	०	५००	५००	५००	५००	२०००	नगरपालिका
१२.	आधारभूत तह १-५ का लागि थप ....वटा नयाँ शिक्षक दरबन्दी सिर्जना गर्ने वा सो बराबरको शिक्षण सिकाई बजेट अनुदान प्रदान गर्ने	०	०	०	०	०	०	
१३.	आधारभूत तह ६-८ कालागि थप २८.वटा नयाँ शिक्षक दरबन्दी सिर्जना गर्ने वा सो बराबरको शिक्षण सिकाई बजेट अनुदान प्रदान गर्ने	१२८००	१२८००	१२८००	१२८००	१२८००		
१४.	सामुदायिक आधारभुत तह (कक्षा १-८) बिद्यालयहरुका लागि व्यवस्थापन/सन्चालन खर्च (शिक्षण सिकाई समाग्री, कम्तिमा १ सेट पाठ्यक्रम, शिक्षक निर्देशिका र Book corner समेतका लागि)	१६७१	१६००	१६००	१६००	१६००		
१५.	आधारभूत तह (कक्षा १-८) का लागि प्र.अ.भत्ता	४२	८५	८५	८५	८५		
१६.	आधारभूत बिद्यालय (कक्षा १-८) का लागि सन्चालन र व्यवस्थापन बापत एकमुष्ठ अनुदान (SIP निर्माण/अद्यावधिक, SMC का सदस्यहरूको क्षमता विकास, अभिभावक शिक्षा, अतिरिक्त् क्रियाकलाप, सामाजिक परीक्षण, EMIS व्यवस्थापन, School report card विकास र प्रयोग,	२८०	२८०	२८०	२८०	२८०		

	School bulletin प्रकाशन, आदिका लागि)							
१७.	आधारभूत तह (कक्षा १-५) सन्चालित परम्परागत धार्मिक विद्यालयहरुः गुरुकुल/आश्रम, गुम्बा र मदरसाका लागि बजेट अनुदान	८००	८००	८००	८००	८००		
१८.	आधारभूत तह (कक्षा १-५) का लागि पाठ्यपुस्तक खरिद र बितरण अनुदान	१५००	१५००	१५००	१५००	१५००		
१९.	आधारभूत तह (कक्षा ६-८) का लागि पाठ्यपुस्तक खरिद र बितरण अनुदान	२५००	२५००	२५००	२५००	२५००		
२०.	आधारभूत तह (कक्षा १-५) का बालबालिकाका लागि दिवा खाजा व्यवस्थापन र सन्चालन अनुदान	१४१२१	१५१०९	१७२९६	१८५०५	१९७९९		
२१.	आधारभूत तह(१-५)मा अध्ययनरत छात्रा र दलित बिद्याथीहरुलाइ साधारण छात्रवृत्ति	१२४२	१३२९	१४२२	१५२२	१६२८		
२२.	कक्षा ६-८ का छात्राहरूलाई Sanitary एबम बितरण बापतको बजेट अनुदान	३००	३५०	३५०	३५०	३५०		
२३.	बिद्यालयहरुमा ICT lab स्थापना र ICT learning materials व्यवस्थापन बापतको बजेट अनुदान	०	६००	१५००	२१००	६००		
२४.	समता रणनिति कार्यन्वयन गरी सोका आधारमा लक्षित स्थानीय तहहरूमा बिद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाहरुलाई बिद्यालय शिक्षामा ल्याई उनीहरूको शिक्षालाई निरन्तरता दिन पालिकाहरुलाई बजेट अनुदान	०	६००	६००	६००	६००		
२५.	शुन्य दरबन्दी भएका बिद्यालयहरूलाई एकमुष्ठ बजेट अनुदान	७००	७००	७००	७००	७००		
२६.	SMCs र PTAs को क्षमता अभिबृद्धी र अभिभावकहरूलाई सचेतना कार्यक्रम	०	४००	४००	४००	४००		
२७.	आधारभूत तहको अन्तिम परीक्षा (कक्षा ८) व्यवस्थापन र सन्चालन बापत स्थानीय तहलाई बजेट अनुदान	६६८	६६८	६६८	६६८	६६८		

३३. माध्यमिक शिक्षा

उच्च शिक्षाको तयारीका आधार र कामको सँसारमा प्रबेश गर्ने कला, संस्कृतिः विज्ञान पप्रबिधि क्षेत्रका आधारभुत मुल्य मान्यता तथा दृष्टिकोण तथा व्यहार आर्जन गरेका सक्षम जनशक्ति उत्पादन गर्ने तह माध्यामिक तह हो । नेपालको संविधान,२०७२ ले माध्यामिक शिक्षालाई निःशुल्क प्राप्त गर्ने हक सुनिश्चित गरेको छ भने निशुल्क तथा अनिवार्य शिक्षा ऐन,२०७५ ले प्रत्येक नागरिकलाई माध्यामिक तहको शिक्षा प्रदान गर्ने राज्यको दायित्व हो भनि उल्लेख गरेको छ । राष्ट्रिय शिक्षा नीति,२०७६ ले गुणस्तरीय माध्यामिक शिक्षा सबैको निःशुल्कको पहुँच सुनिश्चित गर्दै यसबाट सिर्जनात्मक,रचनात्मक अध्ययनशीलता, सकरात्मक चिन्तन र सदाचार जस्ता गुणसहितको प्रतिस्पर्धी सीप एवम् उत्पादनशील जनशक्ति तयार गर्ने उद्देश्य राखेको छ ।

३.३.१वर्तमान अवस्था

विभिन्न योजना, परियोजना, आयोगको सुझाव लगायतका विभिन्न प्रयासको परिणाम स्वरूप माध्यमिक तह (९—१०) मा जम्मा विधार्थी संख्या ३५४८ (छात्रा १४८९ र छात्र २०५९) र माध्यमिक तह (११—१२) मा जम्मा विधार्थी ९०९(छात्रा ४०३ र छात्र ५०६) रहेका छन्। सामुदायिक विद्यालयमा मात्र माध्यमिक तह (९—१०) मा भर्ना भएका जम्मा विधार्थी संख्या २७०१ (छात्रा ११७३ र छात्र १५२८) र माध्यमिक तह (११—१२) मा जम्मा ५४९ (छात्रा ३१० र छात्र २३९) अध्ययनरत् छन् । सबै प्रकारको माध्यमिक विद्यालय कक्षा (९—१०) मा जम्मा दलित विधार्थी संख्या ३७७ (छात्रा १६८ र छात्र २०९) रहेका छन । यसै गरि माध्यमिक तह (११—१२) मा जम्मा दलित विधार्थी संख्या ८३ (छात्रा ३४ र छात्र ४९) रहेका छन् । सामुदायिक विद्यालय (९—१०) मा जम्मा दलित विधार्थी संख्या ३५८ (छात्रा१५७ र छात्र २०१) रहेका छन । यसै गरि सामुदायिक विद्यालय माध्यमिक तह (११—१२) मा दलित विद्यार्थी संख्या ७० (छात्रा ३० र छात्र ४०) रहेका छन् । सबै प्रकारका विद्यालयमा अपाङ्गता भएका माध्यमिक तह (९—१०) मा ५ जना छात्र रहेका छन् र ११—१२ कक्षामा १ जना (छात्रा ० छात्र १) अध्ययरत छन् । सबै प्रकारको विद्यालयमा माध्यमिक तह (९—१०) मा तोकिएका क्षेत्रभित्र २२ जनजातिको जम्मा विद्यार्थी १०९० (छात्रा ५३२ र छात्र ५५८) जना रेहका छन् । यसै गरि कक्षा (११—१२) मा २४९ (१३७ छात्रा र ११२) रहेका छन । सामुदायक विद्यालयमा माध्यमिक तह (९—१०) मा जम्मा ८९९ (छात्रा ४५८ र छात्र ४४१) जनजाति समुहका विधार्थीहरु अध्ययन गरिरहेका छन् । यसै गरि माध्यमिक तह (११—१२) मा १६५ (छात्रा १०७ र छात्र ५९) जनजाति समुहका बालबालिका अध्ययरत छन् । त्यसै गरि कक्षा दोहोर्याउने संख्या हेर्दा माध्यमिक तह (९—१०) मा जम्मा १२२ (छात्रा ३६ र छात्र६४) रहेका छन् । यसै गरि माध्यमिक तह (११—१२) मा कक्षा दोहोर्याएका संख्या छैन । कक्षा दोहोर्याउने दलित विधार्थी संख्या माध्यमिक तह (९—१०) २ जना (छात्रा १ र छात्र १) रहेका छन् । यसै गरि माध्यमिक तह (९—१०) मा कक्षा छोड्ने संख्या २७ (छात्रा १५ र छात्र १२ रहेको छ । सबै प्रकारका विद्यालयमा कक्षा छोड्ने दलित विधार्थी संख्या माध्यमिक तह (९—१०) जम्मा ८ छात्रा १ र छात्र ७ जना मात्र रहेको छ ।

गत शैक्षिक सत्रको चालु शैक्षिक सत्रमा माध्यमिक तह (९—१०) कक्षामा उत्तीर्ण गर्ने विधार्थी संख्या १८६(छात्रा ८० र छात्र १०६) रहेका छन् । यसै गरि माध्यमिक तह (११—१२) मा १८ (छात्रा ८ र छात्र १०) जनाले माध्यमिक तह पार गरेका छन् । माध्यमिक तह (९—१०) मा जम्मा १८६ (छात्रा ८० र छात्र १०६) दलित

विधार्थीले माध्यमिक तह उत्तीर्ण गरेको देखिन्छ । यसै गरि माध्यमिक तह (११—१२) मा जम्मा १८ जना दलित (छात्रा ८ र छात्र १०) ले कक्षा उत्तीर्ण गरेका छन् ।

सबै खालका विद्यालयमा चालु शैक्षिक सत्रको माध्यमिक तहमा (९—१०) मा छात्राहरु ७८।८% र कक्षा (११—१२) मा ७६.९% रहेको छ ।

सामुदायिक विद्यालय माध्यमिक तह (९—१०) कार्यरत शिक्षकको संख्या ३३ (महिला १ पुरुष ३२) जना रहेका छन् । जस मध्ये २२ जना स्थायी (महिला ० र पुरुष २२) र राहतमा जम्मा ११ (महिला १ र पुरुष १०) जम्मा कार्यरत छन् । माध्यमिक तह (११—१२) मा अनुदान शिक्षक संख्या ७ रहेका छन् । स्वयंसेवक शिक्षक (महिला ३ र पुरुष ४) कार्यरत छन् । माध्यमिक तह (९—१२) मा शिक्षक विधार्थी अनुपात १ः४० रहेको छ । स्वयंसेवक शिक्षक बाहेक विधार्थी शिक्षक अनुपात १ः५१ हुन् आउछ ।

बिद्यार्थी बिबरण		माध्यमिक तह (९-१०)			माध्यमिक तह (११-१२)		
सि.न.	विवरण	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा
१	सबै प्रकारका बिद्यालयमा तहगत जम्मा बिद्यार्थी सङ्ख्या	१४८९	२०४९	३५३८	४०३	५०६	९०९
२	सामुदायिक बिद्यालयमा तहगत जम्मा बिद्यार्थी सङ्ख्या	११७३	१५२८	२७०१	३१०	३३९	६४९
३	सबै प्रकारका बिद्यालयमा तहगत दलित बिद्यार्थी सङ्ख्या	१६८	२१९	३८७	३४	४९	८३
४	सामुदायिक बिद्यालयमा तहगत दलित बिद्यार्थी सङ्ख्या	१५७	२०१	३५८	३०	४०	७०
५	सबै प्रकारका बिद्यालयमा तहगत अपाङ्गता भएका बिद्यार्थी सङ्ख्या	२	३	५	०	१	१
६	सामुदायिक बिद्यालयमा तहगत अपाङ्गता भएका बिद्यार्थी सङ्ख्या	०	२	२	०	१	१
७	सबै प्रकारका बिद्यालयमा तहगत तोकिएका २२ जनजाती बिद्यार्थी सङ्ख्या	५३२	५५८	१०९०	१३७	११२	२४९
८	सामुदायिक बिद्यालयमा तहगत तोकिएका २२ जनजाती बिद्यार्थी सङ्ख्या	४५८	४४१	८९९	१०६	६९	१७५
९	गत शैक्षिक सत्रमा सबै प्रकारका बिद्यालयमा तहगत जम्मा बिद्यार्थी सङ्ख्या	१५०५	२०५५	३५६०	४९४	६२५	१११९
१०	चालु शैक्षिक सत्रमा सबै प्रकारका बिद्यालयमा कक्षागत रूपमा कक्षा दोहर्याउने बिद्यार्थी सङ्ख्या	३६	६४	१००	०	०	०
११	गत शैक्षिक सत्रमा सबै प्रकारका बिद्यालयमा कक्षागत कक्षा छाड्ने बिद्यार्थी सङ्ख्या	६८	१७६	२४४	०	२	२
१३	गत शैक्षिक सत्रको अन्तिम परीक्षामा सम्मिलित कक्षागत बिद्यार्थी सङ्ख्या (सबै प्रकारका बिद्यालयमा)	१५११	२०४९	३५६०	११२१	१३११	२४३२
१४	गत शैक्षिक सत्रमा सबै प्रकारका बिद्यालयमा कक्षागत र तहगत दलित बिद्यार्थी सङ्ख्या	१७५	१८१	३५६	१०	१२	२२
१५	गत शैक्षिक सत्रमा सबै प्रकारका बिद्यालयमा कक्षागत र तहगत अन्य (दलित बाहेक) बिद्यार्थी सङ्ख्या	१३३६	१८६८	३२०४	११११	१२९९	२४१०
१६	चालु शैक्षिक सत्रमा सबै प्रकारका बिद्यालयमा कक्षागत रूपमा कक्षा दोहर्याउने दलित बिद्यार्थी सङ्ख्या (सबै प्रकारका बिद्यालयमा)	१	७	८	०	०	०
१७	गत शैक्षिक सत्रमा सबै प्रकारका बिद्यालयमा तहगत कक्षा छाड्ने दलित बिद्यार्थी सङ्ख्या (सबै प्रकारका बिद्यालयमा)	३	८	११	०	०	०
१८	गत शैक्षिक सत्रका दलित बिद्यार्थीमध्ये चालु शैक्षिक सत्रमा उत्तीर्ण भइ आएका बिद्यार्थी सङ्ख्या (सबै प्रकारका बिद्यालयमा)	८०	१०६	१८६	८	१०	१८
१९	चालु शैक्षिक सत्रमा छात्राहरुको प्रतिशत (सबै प्रकारका बिद्यालयमा)	४२			४४.३		
२०	चालु शैक्षिक सत्रमा छात्राहरुको प्रतिशत (सामुदयिक बिद्यालयमा)	७८.८			७६.९		
२१	चालु शैक्षिक सत्रमा सबै प्रकारका बिद्यालयमा कक्षागत जम्मा बिद्यार्थीमध्ये सामुदयिक बिद्यालयका बिद्यार्थीहरूको छात्रा/छात्रहरुको प्रतिशत	७८.८	७४.२	७६.१	७६.९	६७	७१.४
२२	चालु शैक्षिक सत्रमा सामुदायिक बिद्यालयमा कक्षागत जम्मा बिद्यार्थीमध्ये दलित बिद्यार्थीहरूको छात्रा/छात्रहरुको प्रतिशत	१३.४	१३.२	१३.३	९.७	११.८	१०.८
२३	चालु शैक्षिक सत्रमा सामुदायिक बिद्यालयमा कक्षागत जम्मा बिद्यार्थीमध्ये तोकिएका २२ जनजाती बिद्यार्थीहरूको छात्रा/छात्रहरुको प्रतिशत	३९	२८.९	३३.३	३४.२	२०.४	२७
२४	चालु शैक्षिक सत्रमा सामुदायिक बिद्यालयमा कक्षागत जम्मा बिद्यार्थीमध्ये तोकिएका अपाङ्गता भएका बिद्यार्थीहरूको छत्र/छात्राहरुको प्रतिशत	०	०.१	०.१	०.०	०.३	०.२

२५	चालु शैक्षिक सत्रमा सामुदायिक विद्यालयको स्वीकृत दरबन्दी र राहत दरबन्दीमा कार्यरत शिक्षक र तहगत जम्मा विद्यार्थीको अनुपात (STR)	२२५			

लालबन्दी नगरपालिकाले आफ्नो सेवा क्षेत्रभित्र सञ्चालित सामुदायिक विद्यालयमा शिक्षा मन्त्रालयले प्रकाशन गरेको कार्यक्रम कर्यान्वयन पुस्तिकाको प्रतिव्यक्ति लागत शीर्षक अन्तर्गत दलित छात्र अपाङ्ग असहाय जनजाति सबैलाई नियम बमोजिम छात्रवृत्ति वितरण गर्ने गर्दछ यसैगरी शिक्षा ऐन, २०२८ शिक्षा नियमावलि, २०५९ अनुसार यस नगरपालिकाभित्र रहेका संस्थागत विद्यालयहरुले पनि १०% बालबालिकालाई माथि उल्लेखित शिर्षकहरुमा छात्रवृत्ति वितरण गर्ने गर्दछन् ।

विद्यालयको सुशासन आर्थिक प्रशासन वातावरणिय अवस्था शैक्षिक अवस्था विद्यार्थी नतिजा कक्षाबाट व्यवस्थापन विद्यालय पूर्वाधार लगायतका विभिन्न पक्षहरुमा सुपरिवेक्षण गरी शैक्षिक सुदृढीकरणका लागि लालबन्दी नगरपालिका शिक्षा शाखाले गठन गरेको विज्ञ समूह कार्यपालिकाका सदस्य ,विद्यालय व्यवस्थापन समिति अध्यक्ष,, शिक्षा शाखा सहितको टोली निर्माणले अनुगमन सुपरिवेक्षण गर्ने कार्य गर्ने गरिएको छ । यसरी अनुगमन गरिसकेपछि विद्यालयमा व्याप्त समस्याहरुलाई विज्ञ समूहबाट समाधान हुने कक्षाकोठा र विद्यालय प्रशासन सम्बन्धी समस्यालाई तत्काल समाधान गर्ने गरिएको छ भने लामो समय लाग्ने आर्थिक व्यवस्थापन गर्नुपर्ने खालका समस्याहरुलाई नगरकार्यपालिका समाधानका लागि बजेट बिनियोजन लगायतका विभिन्न समाधानका उपायहरु खोज्ने गरीन्छ । निःशुल्क माध्यमिक शिक्षालाई पहुँच योग्य बनाई कार्यान्वयन गर्ने, प्राविधिक तथा ब्यवसायिक शिक्षालाई व्यवस्थित गर्ने ,विद्यार्थीको सिकाइ गुणस्तर सुधार गरी सिकाइ उपलब्धिमा सुधार ल्याउने ,प्रविधिमा शिक्षक तथा विद्यार्थीको पहुँच विस्तार गर्ने ,विद्यालयको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्री बनाउने ,शिक्षकको वृत्ति विकासलाई पारदर्शी, नतिजामा आधारित र अनुमानयोग्य बनाई व्यवस्थित गर्ने,विद्यालय शिक्षालाई समावेशी र समतामूलक बनाउने,विषयगत दरबन्दीको व्यवस्था गरी विद्यालयमा सक्षम जनशक्ति व्यवस्थापन गर्ने, विद्यालयको छुट्टै प्रशासनिक काम गर्ने गरी योग्यता जस्ता चुनौतिहरु विद्यमान छन् ।

३.३ उद्देश्यहरू

१. माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चीत गरी गुणस्तरमा सुधार गर्नु ।
२. विद्यालयहरूको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरणमा सुधार गरी बालमैत्री, समावेशी र सुरक्षित बनाउनु ।
३. माध्यमिक शिक्षामा खुद भर्ना तथा टिकाउ दर बढाउनु र कक्षा छोड्ने र दोहोऱ्याउने दर घटाउने।
४. सिकाइलाई दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित गर्नु र प्राविधिक तथा व्यवहारकुशल सीपलाई एकीकृत गरी सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नु ।

३.४.४ रणनीतिहरू

योजनाका उद्देश्यहरू हासिल गर्न निम्न लिखित रणनीतिहरू अवलम्बन गरीनेछ :

१. विद्यालय नक्शाङ्कन मार्फत सबै बालबालिकाको पहुँच सुनिश्चित गर्न विद्यालयहरूलाई पुनर्वितरण, समायोजन तथा स्थापना गरीनेछ ।
२. निःशुल्क माध्यमिक शिक्षामा पहुँच र समावेशी सहभागिता सुनिश्चित गर्न क्षमता विकास गरीने छ ।
३. माध्यमिक आवासीय विद्यालय विस्तार गरीनेछ ।
४. हरेक विद्यालयको शिक्षण सिकाइमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि बढाइनेछ ।
५. विद्यालयको भौतिक शैक्षिक वातावरणमा सुधार ल्याई विद्यालयलाई बालमैत्री बनाइनेछ ।
६. एउटा सामुदायिक विद्यालयको कक्षा ११-१२ मा विज्ञान विषय अध्ययनका लागि आकर्षण बढाउन पर्याप्त पूर्वाधार सहितको व्यवस्था गरीनेछ ।

७. आवश्यकता अनुसार शिक्षक दरबन्दी पुनर्वितरण, समायोजन तथा थप गर्नेछ ।
८. साबिक मा.बिलाई नगर नमुना माध्यमिक विद्यालयको रुपमा स्तरोन्नति गरीनेछ ।

३.४.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

क) उपलब्धि

माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चित भई सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा सुधार हुने ।

ख) नतिजा

१. निःशुल्क माध्यमिक तहको शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित भई खुद भर्ना तथा टिकाउ दरमा वृद्धि हुने तथा कक्षा छोड्ने र दोहोऱ्याउने दरमा कमी आउने ।
२. सबै माध्यमिक विद्यालयले आधारभूत मापदण्ड पूरा गरेको हुने ।
३. माध्यमिक तहमा प्राविधिक धारतर्फको शिक्षा व्यवस्थित र विस्तार भएको हुने ।
४. माध्यमिक शिक्षा पूरा गर्ने विद्यार्थीले न्यूनतम् सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेको हुने ।
५. विद्यालय शिक्षामा सूचना प्रविधिको प्रयोगमा विस्तार तथा सहज प्रयोग र उचित सिकाइ वातावरणको निर्माण भएको हुने ।
६. माध्यमिक तहमा जनशक्तिको क्षमता विकास गरी गुणस्तरीय शिक्षा प्रवाह तथा शैक्षिक सुशासन कायम हुने ।

क.स	सूचक	आधार वर्ष २०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१.	माध्यमिकतह (कक्षा ९-१०) मा खुद भर्ना दर (NER)	१०८.७	११७.०६	१२६.०२	१३५.६६	१४६.०५
२.	माध्यमिकतह (कक्षा ९-१०) मा कुल भर्ना दर (GRE)	९६.३	९८.३५	१००.४७	१०२.६४	१०४.८५
३.	माध्यमिकतह (कक्षा ११-१२) मा सहजै देखिने भर्ना दर (GER)	१०१.७	१११.१३	१२१.४८	१३२.८१	१४५.१८
४.	माध्यमिकतह (कक्षा ११-१२) मा खुद भर्ना दर (NER)	४०	४७.४३	५६.३०	६६.८४	७९.३४
५.	माध्यमिकतह (कक्षा ९-१२) मा सहजै देखिने भर्ना दर (GER)	९९.१	१०४.३२	१०९.८५	११५.६७	१२१.८०
६.	माध्यमिकतह (कक्षा ९-१२) मा खुद भर्ना दर (NER)	५३.७	६०	६७.०३	७४.८८	८३.६६
७.	माध्यमिकतह (कक्षा ९-१२) को सहजै देखिने भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in GER)	०.९३	०.९३	०.९३	०.९३	०.९३
८	माध्यमिकतह (कक्षा ९-(१२) को खुद भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in NER)	०.९०	०.९०	०.९०	०.९०	०.९०
९	माध्यमिकतह (कक्षा १-१२) मा उमेरगत भर्ना दर (ASER)	१६६.२	१६७.४४	१६८.७२	१७०.०१	१७१.३१

१०	माध्यमिकतह (कक्षा १-१२) मा बिद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाको दर (OOSC)					
११	कक्षा १ का जम्मा बिद्यार्थीमध्ये कक्षा १० सम्म पुग्ने दर (Survival Rate to Grade १०)	४८.५	५०.१६	५१.८९	५३.६७	५५.५१
१२	कक्षा १ का जम्मा बिद्यार्थीमध्ये कक्षा १० को अन्त्यसम्म टिक्नेको दर (Retention Rate at the end of Grade १०)	५०.७	५२.४५	५४.२७	५६.१५	५८.०९
१३	कक्षा १ का जम्मा बिद्यार्थीमध्ये कक्षा १० तथा माध्यमिक त्तह (कक्षा १-१०) पुरा गर्नेको दर (Cycle Completion Rate at Basic Level:-G१-१०)	४७.४	४८.९०	५०.४६	५२.०६	५३.७१
१४	माध्यमिकतह (कक्षा ९-१०) मा महिला शिक्षकको प्रतिशत	३	४	४	४	४
१५	माध्यमिकतह (कक्षा ११-१२) मा महिला शिक्षकको प्रतिशत	९.१	९	९	९	९
१६	माध्यमिकतह (कक्षा ९-१२) मा महिला शिक्षकको प्रतिशत	९.१	९	९	९	९
१७	माध्यमिकतह (कक्षा ९-१०) मा दलित बिध्यर्थिको प्रतिशत	१०.९	१२	१३	१४	१५
१८	माध्यमिकतह (कक्षा ११-१२) मा दलित बिध्यर्थिको प्रतिशत	९.१	१०	१०	११	११
१९	माध्यमिकतह (कक्षा ९-१२) मा दलित बिध्यर्थिको प्रतिशत	१०.५	११	१२	१३	१४
२०	माध्यमिकतह (कक्षा ९-१२) मा अपाङ्गता भएका बिध्यर्थिको प्रतिशत	०.१				
२१	आधारभूततह (कक्षा ९-१०) का बिद्यार्थीहरूमध्ये छात्रवृत्ति पाउनेको प्रतिशत	६७.९				
२२	कक्षा १० मा अध्ययनरत बिद्यार्थीहरुले हासिल गरेको तोकिएका न्युनतम सक्षमताहरूको प्रतिशत (Achieving minimum proficiency)	नेपाली	६३			
		अग्रेजी	४९			
		गणित	५४			
		विज्ञान	३७			
२३	माध्यमिक तहमा (कक्षा ९-१०) अध्ययनरत बिद्यार्थीहरुमध्ये	९०				

	शैक्षिक सत्र शुरू भएको दोस्रो हप्ता भित्रमा पुरा सेट पाठ्यपुस्तक प्राप्त गर्ने बिद्यार्थीको प्रतिशत					
२४	सामुदायिक माध्यमिक बिद्यालयहरूमध्ये कक्षा ९-१० सम्मको अध्यापनको लागि ३ वटा Core Subject:-Maths, Science and English र ५ वटा अनिबार्य बिषयको बिषयगत शिक्षक पूरा गर्ने बिद्यालयहरूको सङ्ख्या	३ विषय	११			
		५ विषय	३			

ग) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५		
१.	विद्यालयमा नक्शाङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन	पटक	०	१	०	१	१	३	नगरपालिका
२.	शिक्षक योग्यताका मापदण्ड र दरबन्दी आधारको पुनरावलोकन	संख्या	१	१	१	१	१	५	संघ/ प्रदेश/ नगरपालिका
३.	आवश्यकता अनुसार स्कूल बसको व्यवस्था गर्ने	संख्या	१	०	०	१	०	२	संघ/ प्रदेश/ नगरपालिका
४.	विद्यालयमा न्यूनतम् भौतिक पूर्वाधार विकास तथा कक्षाकोठा, फर्निचर, शौचालय, खानेपानी, स्थानीय तह सुधारको क्रियकलाप अनुसार	पटक	१	१	१	१	१	५	संघ/ प्रदेश/ नगरपालिका
५.	नमुना माध्यमिक विद्यालय विस्तार	संख्या	०	०	१	०	०	१	संघ/ प्रदेश/ नगरपालिका
६.	सूचना तथा सञ्चार प्रविधि प्रविधिको प्रयोगमा क्षमता विकास	पटक	०	१	०	१	१	३	,,
७.	क्षमतामा आधारित प्र.अ. व्यवस्थापन तथा पुनरावलोकन	पटक	१	१	१	१	१	५	नगरपालिका

क.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५		
८.	प्रकोप प्रति सचेत रहन योजना विकास	पटक	१	१	१	१	१	५	नगरपालिका
९.	निःशुल्क शिक्षाको सुनिश्चितताका लागि विद्यार्थी पाठ्यपुस्तक	पटक	१	१	१	१	१	५	संघ
१०.	आर्थिक रूपमा विपन्नका लागि ड्रेस, विद्यार्थी स्टेशनरी इत्यादि वितरण	पटक	१	१	१	१	१	५	नगरपालिका
११.	इ लाइब्रेरी संचालन तथा व्यवस्थापन	सख्या	०	१	०	२	१	४	नगरपालिका
१२.	सिकाइ सामग्री तथा शैक्षिक सामाग्री निर्माण तथा व्यवस्थापन	पटक	०	१	१	१	१	४	नगरपालिका
१३.	माध्यमिक तहमा स्तररोन्नती हुने विद्यालयको सङ्ख्या	सङ्ख्या	२	०	०	०	०	२	नगरपालिका
१४.	सबै प्रकार र तहका बिद्यालय नक्शांकन, समायोजन र पुनरवितरण कार्यक्रम सन्चालन	पटक	०	०	१	०	०	१	नगरपालिका
१५.	सामुदायिक माध्यमिक बिद्यालयमा (कक्षा ९-१२) स्वीकृत र राहत दरबन्दीमा कार्यरत शिक्षकका लागि तलब भत्ता (मापदण्ड तथा कार्यविधिमा आधारित दुर्गम भत्ता सहित)	सङ्ख्या	५५	२	२	३	५	६७	नगरपालिका
१६.	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) का लागि प्र.अ.भत्ता	सङ्ख्या	८	८	८	८	८	४०	नगरपालिका
१७.	सामुदायिक माध्यमिक तह (कक्षा १-१० र १-१२) बिद्यालयहरुमा कार्यरत कर्मचारी र	सङ्ख्या	१४	१४	१४	१४	१४	७०	नगरपालिका

क.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५		
	साहयक कर्मचारीहरूका लागि तलब भत्ता (पोशाक सहित)								
१८.	सामुदायिक माध्यमिक तह (कक्षा १-१० र १-१२) बिद्यालयहरुमा कार्यरत लेखा र प्रशासनिक कर्मचारीहरूका लागि तलब भत्ता (पोशाक सहित)	सङ्ख्या	१०	४	२	२	२	२०	नगरपालिका
१९.	माध्यमिक बिद्यालय (कक्षा १-१२) का लागि सन्चालन र व्यवस्थापन बापत एकमुष्ठ अनुदान (SIP निर्माण/अद्यावधिक, शिक्षण सिकाई सामग्री, कम्तिमा १/१ सेट पाठ्यक्रम र शिक्षक निर्देशिका, Book Corner, इन्टरनेट सुबिधा, सुद्ध पिउने पानी, बिद्धुत महशुल, आदि)	सङ्ख्या	१४	१४	१४	१४	१४	७०	नगरपालिका
२०.	माद्यमिक बिद्यालय (कक्षा १-१२) का लागि एकमुष्ठ अनुदान (SIP निर्माण/अद्यावधिक, SMC का सदस्यहरूको क्षमता विकास, अभिभावक शिक्षा, अतिरिक्त क्रियाकलाप, सामाजिक परीक्षण, EMIS व्यवस्थापन,	सङ्ख्या	१४	१४	१४	१४	१४	७०	नगरपालिका

क.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५		
	School report card विकास र प्रयोग, School bulletin प्रकाशन, आदिका लागि)								
२१.	माध्यमिक तह (कक्षा ११-१२) का लागि पाठ्यपुस्तक खरिद र बितरण अनुदान (पाठ्यपुस्तकको सङ्ख्या पाठ्यक्रम ढाँचाले तोके अनुसार हुने)	सङ्ख्या	१४	१४	१४	१४	१४	७०	नगरपालिका
२२.	माध्यमिक तहका बिद्यार्थीहरूमध्ये (कक्षा ९-१०) अतिबिपन्न छात्रवृत्ति (Pro-poor targeted Scholarship) का लागि छनौट भएका बिद्यार्थीहरूलाई छात्रवृत्ति वितरण	सङ्ख्या	०	१४	१४	१४	१४	५६	नगरपालिका
२३.	कक्षा ९-१२ का छात्राहरूलाई Sanitary Pad बितरण बापतको बजेट अनुदान	विद्यालय सङ्ख्या	१४	१४	१४	१४	१४	७०	नगरपालिका
२४.	माध्यमिक बिद्यालय तहमा पुस्तकालय स्थापना र सन्चालन बजेट अनुदान	सङ्ख्या	१४	१४	१४	१४			नगरपालिका
२५.	माध्यमिक बिद्यालय तहमा बिज्ञान प्रयोगशाला स्थापना र सन्चालन बजेट अनुदान	सङ्ख्या	०	१	२	२	५		नगरपालिका
२६.	नमूना बिद्यालय कार्यक्रम छनौटमा परेका माध्यमिक बिद्यालयमा Master	सङ्ख्या	१	१	१	१	१		नगरपालिका

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५		
	Plan कार्यान्वयन (पुस्तकालय व्यवस्थापन, ICT र बिज्ञान प्रयोगशाला, समाग्री र किट्सहरू, आदि) का लागि बजेट अनुदान								
२७.	प्र.अ.हरूकालागि कार्य सम्पन्नका आधारमा प्रोत्साहन र नमूना बिद्यालय कार्यक्रम सन्चालन भएका बिद्यालयमा कार्य सम्पन्नका आधारमा नियुक्त भएका शिक्षकहरुका लागि प्रोत्साहन बजेट अनुदान	सङ्ख्या	०	१४	१४	१४	१४		नगरपालिका

माध्यमिक शिक्षाका प्रमुख क्रियाकलाप संचालन गर्न अनुमानित बजेट (रु.हजार)

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	बजेट					५ वर्षको जम्मा	कैफियत
		२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५		
१.	विद्यालयमा नक्शाङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन	०	५०	०	५०	५०		नगरपालिका
२.	शिक्षक योग्यताका मापदण्ड र दरबन्दी आधारको पुनरावलोकन	०	०	०	०	०		संघ/ प्रदेश/ नगरपालिका
३.	आवश्यकता अनुसार स्कूल बसको व्यवस्था गर्ने	२५००	०	०	३०००	०	५५००	संघ/ प्रदेश/ नगरपालिका
४.	विद्यालयमा न्यूनतम् भौतिक पूर्वाधार विकास तथा कक्षाकोठा, फर्निचर, शौचालय, खानेपानी,	३००	३००	३००	३००	३००	१५००	संघ/ प्रदेश/ नगरपालिका

	प्रतिशत स्थानीय तह सुधारको क्रियकलाप अनुसार							
५.	नमुना माध्यमिक विद्यालय विस्तार	०	०	१०००	०	०	१०००	संघ/ प्रदेश/ नगरपालिका
६.	सूचना तथा सञ्चार प्रविधि प्रविधिको प्रयोगमा क्षमता विकास	०	२००	०	२००	२००	६००	,,
७.	क्षमतामा आधारित प्र.अ. व्यवस्थापन	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	नगरपालिका
८.	प्रकोप प्रति सचेत रहन योजना विकास	०	५००	५००	५००	५००	२०००	नगरपालिका
९.	निःशुल्क शिक्षाको सुनिश्चिततताका लागि विद्यार्थी पाठ्यपुस्तक	४०००	४०००	४०००	४०००	४०००	२००००	संघ
१०.	आर्थिक रूपमा विपन्नका लागि ड्रेस, विद्यार्थी स्टेशनरी इत्यादि वितरण	६००	५००	५००	५००	५००	२६००	नगरपालिका
११.	इ लाइब्रेरी संचालन तथा व्यवस्थापन	०	१००	०	२००	१००	४००	नगरपालिका
१२.	सिकाइ सामग्री शैक्षिक सामाग्री निर्माण व्यवस्थापन	०	५०	५०	५०	५०	२००	नगरपालिका
१३.	माध्यमिक तहसम्म संचलित बिद्यालयहरूको सङ्ख्या	३५००	०	०	०	०	३५००	नगरपालिका
१४.	सबै प्रकार र तहका बिद्यालय नक्शांकन, समायोजन र पुनरवितरण कार्यक्रम सन्चालन	०	०	१००	०	०	१००	नगरपालिका
१५.	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) का लागि प्र.अ.भत्ता	७६	१९२	१९२	१९२	१९२	८४४	नगरपालिका
१६.	माध्यमिक बिद्यालय (कक्षा १-१२) का लागि सन्चालन र व्यवस्थापन बापत एकमुष्ठ अनुदान (SIP निर्माणि/अद्यावधिक, शिक्षण सिकाई सामग्री, कम्तिमा १/१ सेट पाठ्यक्रम र शिक्षक निर्देशिका, Book Corner, इन्टरनेट सुबिधा, सुद्ध पिउने पानी, बिद्धुत महशुल, आदि)	३५०	३५०	३५०	३५०	३५०	१७५०	नगरपालिका
१७.	माद्यमिक बिद्यालय (कक्षा १-१२) का लागि एकमुष्ठ अनुदान (SIP	२१०	२१०	२१०	२१०	२१०	१०५०	नगरपालिका

	निर्माण/अद्यावधिक, SMC का सदस्यहरूको क्षमता विकास, अभिभावक शिक्षा, अतिरिक्त क्रियाकलाप, सामाजिक परीक्षण, EMIS व्यवस्थापन, School report card विकास र प्रयोग, School bulletin प्रकाशन, आदिका लागि)							
१८.	माध्यमिक तहका बिद्यार्थीहरूमध्ये (कक्षा ९-१०) अतिबिपन्न छात्रवृत्ति (Pro-poor targeted Scholarship) का लागि छनौट भएका बिद्यार्थीहरूलाई छात्रवृत्ति वितरण	०	०	०	०	०	०	नगरपालिका
१९.	कक्षा ९-१२ का छात्राहरूलाई Sanitary Pad बितरण बापतको बजेट अनुदान	४००	४५०	४५०	४५०	४५०		नगरपालिका
२०.	माध्यमिक बिद्यालय तहमा पुस्तकालय स्थापना र सन्चालन बजेट अनुदान	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	नगरपालिका
२१.	माध्यमिक बिद्यालय तहमा बिज्ञान प्रयोगशाला स्थापना र सन्चालन बजेट अनुदान	०	१६००	५००	३००	२००	२६००	नगरपालिका
२२.	नमूना बिद्यालय कार्यक्रम छनौटमा परेका माध्यमिक बिद्यालयमा Master Plan कार्यान्वयन (पुस्तकालय व्यवस्थापन, ICT र बिज्ञान प्रयोगशाला, समाग्री र किट्सहरू, आदि) का लागि बजेट अनुदान	६५०	७००	७५०	८००	८५०	३७५०	नगरपालिका
२३.	प्र.अ.हरूकालागि कार्य सम्पन्नका आधारमा प्रोत्साहन र नमूना बिद्यालय कार्यक्रम सन्चालन भएका बिद्यालयमा कार्य सम्पन्नका आधारमा नियुक्त भएका शिक्षकहरुका लागि प्रोत्साहन बजेट अनुदान	०	८५०	८५०	८५०	८५०	३४००	नगरपालिका

३.४ अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाइ

साक्षर नेपाल वर्ष,२०७६ को अवधारणा अनुसार साक्षर हुन बाँकी रहेका जिल्लाहरुमा विभिन्न कारणले बाँकी रहेका निरक्षरलाई साक्षर बनाई मुलुकलाई साक्षर घोषणा गर्ने कार्यका लागि स्थानीय तहका जिल्लाहरुमा आवश्यकता अनुसार आवश्यक कक्षा सञ्चालन गर्ने जिम्मेवारी केन्द्रदेखि स्थानीय तहसम्म रहेको रहेको छ। हाल भइरहेको संरचनालाई नै बढीभन्दा बढी परिचालन गर्ने गरी संघमा शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय, शिक्षा तथा मानव विकास स्रोत केन्द्र, प्रदेश स्तरमा शिक्षा विकास निर्देशनालय ,जिल्ला तहमा शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाई र नगरपालिकाको शिक्षा शाखामा आवश्यक जनशक्ति सहित कार्यक्रमको सामान्य, सहजीकरण, अनुगमन तथा प्रतिवेदनको समेत व्यवस्था मिलाउनुपर्ने व्यवस्था भएकोले प्रभावकरी संचालको जिम्मेवारी स्थानीय तहको हो । लालबन्दी न.पा.मा सर्वेक्षण गरि निरक्षरलाई साक्षर बनाउन ससर्त बजेट बिनियोजन भएको छ जसको कार्य अगाडी बढेको छ । आवश्यकतालाई मध्ये नजर गर्दै आगामी दिनमा पनि साक्षरता कक्षा,किसोरी शिक्षा संचालन गरिने छ ।

३.४.१वर्तमान अवस्था

शिक्षा प्रणालीलाई मुख्यतः औपचारिक र अनौपचारिक सिकाइमा वर्गीकरण गरिन्छ। औपचारिक शिक्षा विद्यालयमार्फत हुने प्रक्रिया हो भने, विद्यालयबाहिरका विभिन्न माध्यमबाट व्यक्तिले सिक्ने प्रक्रिया अनौपचारिक शिक्षा हो, जुन निरन्तर चलिरहन्छ। व्यक्ति जीवनको हरेक चरणमा केही न केही सिकिरहेको हुन्छ।को साक्षरता दर हाल रहेको छ। यसमा पुरुष साक्षरता दर ८०.९२ महिला साक्षरता दर ६६.८रहेको देखिन्छ, जसले पुरुष र महिलाबीच साक्षरतामा १४.१% को अन्तर देखाएको छ। यो तथ्यले स्पष्ट रुपमा महिलाहरूको शिक्षामा पहुँच सीमित रहेको र लिङ्गीय असमानता विद्यमान रहेको संकेत गर्दछ।नगरपालिकाको कुल जनसंख्याको २६.३% निरक्षर रहेको तथ्यले साक्षरता वृद्धिका लागि थप प्रभावकारी कदम चाल्नु पर्ने आवश्यकता औंल्याउँछ। ५ वर्षभन्दा माथि उमेर समूहमा ९३.८% जनसंख्या मात्र साक्षर छ भने ६.२% निरक्षर छन्। १५ वर्षभन्दा माथिका उमेर समूहमा हेर्दाहाँ ६७.७% मात्र साक्षर छन् भने ३२.३% अझै पनि निरक्षर छन्। युवावर्ग (१५ देखि २४ वर्ष) मा भने तुलनात्मक रुपमा सुधार देखिएको छ, जसमा ९३.५% साक्षर र ६.५% निरक्षर छन्। यस तथ्यांकले युवा पुस्तामा साक्षरताको पहुँच सुधारिएको भए पनि अन्य उमेर समूहमा शिक्षा क्षेत्रको चुनौती अझै गहिरो रहेको देखाउँछ।

अर्थात, यी आँकडाहरूले पालिकामा साक्षरताका कार्यक्रमहरूलाई थप प्रभावकारी र लक्षित रूपमा सञ्चालन गर्न आवश्यक रहेको र शिक्षाको पहुँच सुनिश्चित गर्न अझ बढी प्रयास गर्नुपर्ने स्पष्ट सन्देश दिन्छ। यि माथि उल्लेखित निरक्षर जनसंख्यालाई साक्षर बनाउने सशत्त माध्यम नै अनौपचारिक शिक्षा अन्तर्गतको साक्षरता, सिपमुलक र आजीवन सिकाइ कार्यक्रम हो तर यसलाई व्यवस्थित गर्ने राष्ट्रिय शिक्षा समता प्रारुप पालिकाको मौजुदा कानुन कार्यान्वयन हुन सकेको छैन । २६.३% निरक्षर जनसङ्ख्यालाई साक्षर बनाउन यस्ता

केन्द्रहरूको संख्या र प्रभावकारितामा वृद्धि गर्नुपर्ने आवश्यकता छ। साथै, सामुदायिक पुस्तकालयहरूको अभावले पनि साक्षरता अभियानमा अवरोध पुगेको देखिन्छ।

यस नगरपालिकाले विगतमा प्रौढ शिक्षा, किशोरी शिक्षा, तथा अन्य अनौपचारिक कार्यक्रम सञ्चालन गरेको भए तापनि, हालको तथ्याङ्कले ती कार्यक्रमहरूले पर्याप्त सुधार गर्न नसकेको देखाउँछ। सरकारले अनौपचारिक शिक्षा मार्फत लालबन्दी नगरपालिकालाई साक्षर गाउपालिका घोषणा गर्ने लक्ष्य राखेको भए पनि हालसम्म यस क्षेत्रका कार्यक्रम प्रभावकारी बन्न सकेका छैन् । अनौपचारिक शिक्षा मार्फत व्यक्तिको पढ्न, लेख्न तथा सामान्य गणितीय सीपलाई विकास गर्दै व्यवहारिक ज्ञान र व्यवसायिक सीपमा वृद्धि गर्न सकिन्छ, जसले जीवनस्तरमा सुधार ल्याउँछ। यसलाई थप व्यवस्थित बनाउन र प्रभावकारी बनाउन स्थानिय सरकार संचालन ऐन, २०७४ तथा सामुदायिक सिकाइ केन्द्र संचालन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी मापदण्ड, २०७८ र अनिवार्य तथा निशुलक शिक्षा ऐन २०७५ बमोजिम कार्यान्वयन गर्न यो विद्यालय शिक्षा योजनाको लक्ष्य रहेको छ।

३.४.१.१ चुनौतिहरु

१. सिमान्तकृत समुदायहरुमा आयआर्जन गर्न र निरन्तर शिक्षाको कार्यक्रम संचालन
२. अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइको प्रभावकारी व्यवस्थापनमा सरोकारवलाहरु विच समन्वय सहकार्यको कमि
३. अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइका लागि मापदणडहरु कार्यान्वयन गर्न नसक्नु
४. पाठ्यक्रम,पाठ्यपुस्तक तथा थप सिकाई सामग्रीहरु विकास नहुनु

३.४.२ उद्देश्य

१. विद्यालय वाहिर रहेका किशोर र किशोरीलाई अनौपचारिक शिक्षामा सर्वशुलभ पहुच सुनिश्चित गर्नु
२. अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ कार्यक्रमलाई व्यवस्थित गर्नका लागि अनौपचारिक शिक्षा राष्ट्रिय सक्षमता प्रारुपलाई प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गर्नु
३. सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको विकास र विस्तार गरि साक्षरता कार्यक्रमलाई अभियानको रुपमा संचालन गरि साक्षर नगर घोषणा गर्नु

३.४.३ रणनीति

१. आवशयकता अनुसारको सामूदायिक सिकाइ केन्द्रहरूको स्थापना र उचित व्यवस्थापन गरिने
२. पालिका स्तरिय विभिन्त तहका खुल्ला विद्यालयको स्थापना गरिने छ
३. विद्यालय, स्थानीय संघसंस्था, नागरिक समाज, सञ्चार माध्यम, अभिभावकलाई आजीवन शिक्षा र जीवन उपयोगी शिक्षा विकासमा परिचालन गरिनेछ
४. सिकारुका आवश्यकता अनुसार तहगत पाठ्यक्रम, सिकाइ मोडुलहरू र भाषिक विविधता अनुरूपका सामग्रीको प्रयोग गरि साक्षरता कार्यक्रम संचालन गरिने
५. अनौपचारिक माध्यमबाट सिकिएका ज्ञान तथा सीपहरुको परीक्षण र प्रमाणीकरणका लागि राष्ट्रिय सक्षमता प्रारुप वा नगरपालिकाले निर्माण गरेको मजुदा ऐन कानुन व्यवस्था अनुसार संयन्त्रको विकास गरिने छ

६. साक्षरता कार्यक्रम संचालन, वयवस्थापन , अनुगमण, निरक्षण र प्रमाणिकरणको लागि वडा कार्यालय, वडा समिति र वडा सक्षरता समितिलाई जिम्मेवार बनाइने छ
७. सिकाई हस्तान्तरणका लागि अन्तरपुस्ता वैठक तथा अन्तरक्रिया कार्यक्रम गर्ने छ
८. विभिन्न उमेर समूहका जनसंख्याको लागि साक्षरता कार्यक्रम संचालन गरिने र सो का लागि ९ देखि १२ कक्षा विद्यार्थिहरुलाई परिचालन गरिनुका साथै आवशयकता अनुसार अन्य नविनतम विधिहरु अपनाईने छ
९. विद्यालय वाहिर रहेका किशोर र किशोरीलाई औनपचारिक शिक्षाको माध्यमबाट विद्यालयमा भर्ना गरिने छ

३.४.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

क्र. सं.	सूचक	आधार वर्ष २०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	५ वर्ष र सो भन्दा माथिका जनसंख्या मध्ये साक्षर जनसंख्या %	९३.८	९५	९७	९८	१००
२	१५ वर्ष र सो भन्दा माथिका जनसंख्या मध्ये साक्षर जनसंख्या %	६७.६	७०	८२	९४	१००
३	१५ वर्ष देखि २४ वर्ष उमेरका जनसंख्या मध्ये साक्षर जनसंख्या %	९३.५	१००	१००	१००	१००

३.४.४ प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					भौतिक लक्ष्य (१०वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५		
१	निरक्षरहरुको विवरण संकलन	पटक	०	१	१	०	०		संघ,प्रदेश,स्थानीय र संघ संस्था
२	साक्षर लालबन्दी	वडागत	०	१०	७	०	०		संघ,प्रदेश,स्थानीय र संघ संस्था
३	विज्ञ समूह निर्माण	पटक	०	१	१	१	१		संघ,प्रदेश,स्थानीय र संघ संस्था
४	जीवनपर्यन्त सिकाइका लागि सामग्री विकास	संख्या	१	१	१	१	१		संघ,प्रदेश,स्थानीय र संघ संस्था
५	परिचालकको क्षमता विकास	संख्या	०	१	१	०	०		संघ,प्रदेश,स्थानीय र संघ संस्था
६	स्थानीय तह र सो तहमा कार्यरत गैर-सरकारी र अन्य संघ-संस्थाहरूसँगको सहकार्यमा अनौपचारिक शिक्षा र निरन्तर शिक्षासम्बन्धी स्थानीय तहको	पटक	०	१	०	०	०		संघ,प्रदेश,स्थानीय र संघ संस्था

	मापदण्ड र निर्देशिकाहरूको विकास गर्ने								
७	स्थानीय तह र सो तहमा कार्यरत गैर-सरकारी र अन्य सङ्घ-सँस्थाहरू सँगको सहकार्यमा अनौपचारिक शिक्षा र निरन्तर शिक्षा सन्चालन र व्यवस्थापनसम्बन्धी लागत सहभागिताको तौरतरिका तथा बिधिका लागि ढाँचा र स्वरूप विकास गर्ने	पटक	०	१	०	०	०		संघ,प्रदेश,स्थानीय र संघ संस्था
८	स्थानीय तहका सबै सरोकारवालाहरू सँगको समन्वय र सहयोगमा लक्षित कार्यक्रमहरू मार्फत स्थानीय तहका वार्डहरूलाई चरणबद्ध रूपमा पूर्ण साक्षरता बनाउन पूर्ण साक्षर पालिका कार्यक्रम सन्चालन बापतको बजेट अनुदान	पटक	०	१	१	०	०		संघ,प्रदेश,स्थानीय र संघ संस्था
९	अनौपचारिक शिक्षा र निरन्तर शिक्षाका लागि रेडियो, टिभी जस्ता आम सन्चारका साधनहरूको उपयोग गर्न बजेट अनुदान (स्थानीय तहमा अनौपचारिक शिक्षा र निरन्तर शिक्षासमबन्धी बिषयबस्तुहरुको विकास, बितरण र प्रचारप्रसार गर्ने)	पटक	१	१	१	१	१		संघ,प्रदेश,स्थानीय र संघ संस्था
१०	अनौपचारिक शिक्षा र निरन्तर शिक्षाका अययन, अद्यापन र व्यवहारिक बिषयबस्तु विकास गर्दा वातावरणको परिवर्तन, संरक्षण, प्राथमिक स्वास्थ्य, परम्परागत ज्ञान र सीपहरूको अभिबृधि, स्थानीयस्तरका बिभिन्न सवालहरू र अन्य स्थानीय बिकासात्मक पक्षहरूलाई समेटेर तयार गर्ने	पटक	१	१	१	१	१		संघ,प्रदेश,स्थानीय र संघ संस्था
११	अनौपचारिक र निरन्तर शिक्षासम्बन्धी NQF कार्यन्वयन (समकक्षता मूल्यांकन र निर्धारणका लागि ऐन, निर्देशिका साथै सँस्थागत संरचना, मानव स्रोत विकास र तिनको क्षमता अभिबृधि गर्ने) का लागि बजेट अनुदान	पटक	०	१	१	१	१		संघ,प्रदेश,स्थानीय र संघ संस्था
१३	अनौपचारिक र निरन्तर शिक्षा कार्यक्रमहरुको अनुगमन बापतको बजेट अनुदान	पटक	०	१	१	१	१		संघ,प्रदेश,स्थानीय र संघ संस्था
१४	राष्ट्रिय योग्यता प्रारुप **(National Qualification Framework-NQF)** कार्यान्वियनका लागि आवश्यक नीति, निर्देशिका तथा कार्यविधि तयारी एवम् कार्यान्वियन	पटक		१	१	१	१		संघ,प्रदेश,स्थानीय र संघ संस्था
१५	राष्ट्रिय योग्यता प्रारुप **(National Qualification Framework-NQF)** कार्यान्वयन मार्फत् प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावशायिक तालिम र सीप विकास तालिमबाट लाभान्वित जनसंख्या (वार्षिक)	संख्या		२००	२००	२००	२००		संघ,प्रदेश,स्थानीय र संघ संस्था

१६	बैकल्पिक शिक्षा कार्यक्रम मार्फत् विद्यालयमा पुनः भर्ना भएका बाललालिका तथा किशोरकिशोरी	संख्या		२५०	३००	२५०	३००		संघ,प्रदेश,स्थानीय र संघ संस्था

अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ कार्यक्रम संचालनका लागि अनुमानित वजेट (रु.हजारमा)

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	बजेट					भौतिक लक्ष्य (१०वर्ष)	कैफियत
		१	२	३	४	५		
१	निरक्षरहरुको विवरण संकलन	०	५००	५००	०	००	१००	संघ,प्रदेश,स्थानीय र संघ संस्था
२	साक्षर लालबन्दी	०	२५००	१५००			४०००	संघ,प्रदेश,स्थानीय र संघ संस्था
३	विज्ञ समूह निर्माण	०	१००	१००	१००	१००	४००	संघ,प्रदेश,स्थानीय र संघ संस्था
४	जीवनपर्यन्त सिकाइका लागि सामग्री विकास	१०००	१२००	१४००	१४००	१५००		संघ,प्रदेश,स्थानीय र संघ संस्था
५	परिचालकको क्षमता विकास	०	१५०	१५०	०	०	३००	संघ,प्रदेश,स्थानीय र संघ संस्था
६	स्थानीय तह र सो तहमा कार्यरत गैर-सरकारी र अन्य सङ्घ-सँस्थाहरू सँगको सहकार्यमा अनौपचारिक शिक्षा र निरन्तर शिक्षासम्बन्धी स्थानीय तहको मापदण्ड र निर्देशिकाहरूको विकास गर्ने	०	३००	०	०	०	३००	संघ,प्रदेश,स्थानीय र संघ संस्था
७	स्थानीय तह र सो तहमा कार्यरत गैर-सरकारी र अन्य सङ्घ-सँस्थाहरू सँगको सहकार्यमा अनौपचारिक शिक्षा र निरन्तर शिक्षा सन्चालन र व्यवस्थापनसम्बन्धी लागत सहभागिताको तौरतरिका तथा बिधिका लागि ढाँचा र स्वरूप विकास गर्ने	०	३००	०	०	०	३००	संघ,प्रदेश,स्थानीय र संघ संस्था
८	स्थानीय तहका सबै सरोकारवालाहरू सँगको समन्वय र सहयोगमा लक्षित कार्यक्रमहरू मार्फत स्थानीय तहका वार्डहरूलाई चरणबद्ध रूपमा पूर्ण साक्षरता बनाउन पूर्ण साक्षर पालिका कार्यक्रम सन्चालन बापतको बजेट अनुदान	०	३००	३००	०	०	६००	संघ,प्रदेश,स्थानीय र संघ संस्था
९	अनौपचारिक शिक्षा र निरन्तर शिक्षाका लागि रेडियो, टिभी जस्ता आम सन्चारका साधनहरूको उपयोग गर्न बजेट अनुदान (स्थानीय तहमा अनौपचारिक शिक्षा र निरन्तर	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०	संघ,प्रदेश,स्थानीय र संघ संस्था

	शिक्षासमबन्धी बिषयबस्तुहरुको विकास, बितरण र प्रचारप्रसार गर्ने)							
१०	अनौपचारिक शिक्षा र निरन्तर शिक्षाका अययन, अद्यापन र व्यवहारिक बिषयबस्तु विकास गर्दा वातावरणको परिवर्तन, संरक्षण, प्राथमिक स्वास्थ्य, परम्परागत ज्ञान र सीपहरूको अभिबृधि, स्थानीयस्तरका बिभिन्न सवालहरू र अन्य स्थानीय बिकासात्मक पक्षहरूलाई समेटेर तयार गर्ने	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	**५०००**	संघ,प्रदेश,स्थानीय र संघ संस्था
११	अनौपचारिक र निरन्तर शिक्षासम्बन्धी NQF कार्यन्वयन (समकक्षता मूल्यांकन र निर्धारणका लागि ऐन, निर्देशिका साथै सँस्थागत संरचना, मानव स्रोत विकास र तिनको क्षमता अभिबृधि गर्ने) का लागि बजेट अनुदान	०	५०	५०	५०	५०	**२००**	संघ,प्रदेश,स्थानीय र संघ संस्था
१३	अनौपचारिक र निरन्तर शिक्षा कार्यक्रमहरुको अनुगमन बापतको बजेट अनुदान	०	१००	१००	१००	१००	**४००**	संघ,प्रदेश,स्थानीय र संघ संस्था
१४	**राष्ट्रिय योग्यता प्रारुप (National Qualification Framework-NQF)** कार्यान्वयनका लागि आवश्यक नीति, निर्देशिका तथा कार्यविधि तयारी एवम् कार्यान्वयन		१००	१००	१००	१००	**४००**	संघ,प्रदेश,स्थानीय र संघ संस्था
१५	**राष्ट्रिय योग्यता प्रारुप (National Qualification Framework-NQF)** कार्यान्वयन मार्फत् प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावशायिक तालिम र सीप विकास तालिमबाट लाभान्वित जनसंख्या (वार्षिक)		४००	४००	४००	४००	**१२००**	संघ,प्रदेश,स्थानीय र संघ संस्था
१६	बैकल्पिक शिक्षा कार्यक्रम मार्फत् विद्यालयमा पुनः भर्ना भएका बालबालिका तथा किशोरकिशोरी		३००	३००	३००	३००	**१२००**	संघ,प्रदेश,स्थानीय र संघ संस्था

परिच्छेद ४:अन्तरसम्बन्धित विषय तथा क्षेत्रहरू

४.१ पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन

४.१.१ परिचय

मानव जीवनका लागि आइपर्ने विभिन्न समस्याहरु समाधान गर्नका लागि चाहिने ज्ञान, सीप र क्षमता आर्जनका लागि एउटा मार्गनिर्देश नै पाठ्यक्रम हो । मानव जीवनका व्यवहारिक समस्या समाधान हुनु भनेको राष्ट्र र समाजका समस्या समाधान हुनु हो । वास्तवमा पाठ्यक्रमले शैक्षिक तथा सामाजिक जीवनदर्शन, समकालीन समाजका वास्तविकताहरु, सिकाइ प्रक्रिया एवं विषयवस्तु तथा ज्ञानको प्रकृति समेतलाई विचार गरि बालबालिकाको सिकाइ सम्बन्धी आवश्यकताको निदान गरेर विस्तृत योजना प्रस्तुत गरेको हुन्छ । पाठ्यक्रम विकास एउटा निरन्तर प्रक्रिया भएकोले समाज, राष्ट्र र व्यक्तिको आवश्यकता र चाहना अनुरुप परिवर्तन भइरहन्छ । निर्धारित सिकाइ उपलब्धिहरु प्राप्तिका लागि विद्यार्थीहरुलाई विभिन्न अनुभवहरु हासिल गराउन निश्चित दिशा दिने कार्यक्रम नै पाठ्यक्रम हो ।

पाठ्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयन प्राविधिक कार्य हो । यसमा विभिन्न व्यक्ति, समूहसँगको सहकार्य आवश्यक हुन्छ । पाठ्यक्रम निश्चित रुपमा सान्दर्भिक हुनुपर्छ । समयसापेक्ष हुनुपर्छ । जनचाहना पूरा गर्न सक्नुपर्दछ । कक्षाकोठाको वातावरण अनुकूल हुनुपर्छ । व्यवहार योग्य, प्रयोग योग्य, पाठ्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयन सर्वत्र अपेक्षित विषयका रुपमा पर्छ । पाठ्यक्रम समावेशी हुनुपर्छ । यसले सबैको चाहना प्रतिविम्वन गर्न सक्नुपर्छ । स्थानीय तहको नेतृत्व र सहभागिताका आधारमा स्थानीय तहमै प्राविधिक तथा आर्थिक स्रोत परिचालन गरि मातृभाषा तथा स्थानीय ज्ञान, सीप र प्रविधिमा आधारित विषयवस्तुको चयन, व्यवस्थापन र कार्यान्वयन गरिनुलाई स्थानीय आवश्यकतामा आधारित शिक्षाका रुपमा लिइन्छ ।

पाठ्यक्रम कुनै कक्षा वा तहमा कुन-कुन विषयवस्तु सिकाउने भन्ने कुरासँग मात्र सम्बन्धित नभई विद्यार्थीमा के कस्ता क्षमता विकास गराउने हो अर्थात् किन पढाउने, के कस्ता क्रियाकलापका माध्यबाट अपेक्षित सक्षमता हासिल गराउन सकिन्छ र विद्यार्थीले सिकेको वा नसिकेको सुनिश्चित गरि आवश्यक पृष्ठपोषण प्रदान गर्न के कसरी मूल्याङ्कन गर्ने भन्ने कुरा निर्धारण गर्ने महत्त्वपूर्ण आधार हो । मूल्याङ्कन पद्धतिका रुपमा कक्षाकोठामा आधारित पठन सीप परिक्षण, आवधिक परीक्षा, आवधिक मूल्याङ्कन, NARN, NASA रहेका छन् भने हाल सिकाइका लागि मूल्यांकनको प्रभावकारी कार्यान्वयन आजको आवश्यकता रहेको छ । साथै सन्दर्भ सामग्रीहरूमा विद्यार्थीहरूको पहुँच वृद्धिको लागि गरिएको व्यवस्था जस्तै विद्युतीय प्रति CEHRD को अनलाइन पोर्टलमा राखिएको, राष्ट्रिय प्रारम्भिक कक्षा पढाइ कार्यक्रम लागु भएका जिल्लामा कक्षा १-३ का लागि दिइएका सामग्री आदि रहेका छन् ।

४.१.२ वर्तमान अवस्था

लालबन्दी नगरपालिकाले हालसम्म नेपाल सरकारबाट स्वीकृत पाठ्यक्रम लागू गर्दै आएको सर्वविदितै छ । यसै शैक्षिक सत्रदेखि यस पालिकाले वातावरणीय दिगोपनाको लागि वृक्षारोपण, वातावरण संरक्षणको रैथाने ज्ञान र सीपलाई समावेश गर्ने तथा हरित विद्यालय, हरित वडा र हरित समुदायको अवधारण जस्ता विषयलाई समावेश गरी आधारभूत तह कक्षा १-५ को स्थानीय विषयको पाठ्यक्रम निर्माणको थालनी गर्ने र अर्को बर्ष आधारभूत तह कक्षा ६-८ को स्थानीय विषयको पाठ्यक्रम निर्माण योजना गरेको छ । स्थानीय विषयले यस पालिकाको समग्रता झल्काउन मद्दत पुऱ्याई बालबालिकाहरुलाई आफ्नो परिवेश अनुकूलको विषयवस्तुमा सहज तरिकाले परिचित हुन सहयोग पुऱ्याउछ । स्थानीय पाठ्यक्रममा विद्यालय तहको पाठ्यक्रमलाई सान्दर्भिक तथा प्रभावकारी बनाउन कक्षा १-८ मा अन्तरसम्वधित विषयवस्तुलाई एकीकृत गरिएको, व्यवहार कुशल तथा जीवनोपयोगी सीपहरू समावेश हुने गरी सिकाइ क्रियाकलाप तर्जुमा गर्ने रणनीति लिइएको, आधारभूत तहमा स्थानीय कला, संस्कृति, भाषा, इतिहास, परम्परा, सीप तथा ज्ञानमा आधारित स्थानीय पाठ्यक्रम स्थानीय तहले विकास गरी कार्यान्वयन गर्नु पर्ने र सबै कक्षाका विषयवस्तुलाई यथासम्भव स्थानीय परिवेश तथा दैनिक जीवनसँग सम्बधित गराई सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नुपर्ने व्यवस्था गरीएको छ । प्रत्येक विषयमा विषयवस्तुको स्वरूपअनुसार विद्यार्थीलाई २५ देखि ५० प्रतिशतसम्म भारको प्रयोगात्मक कार्य,

परियोजना कार्य वा सामुदायिक कार्य लगायतका व्यवहारिक अभ्यास गराउनु पर्ने व्यवस्था छ । त्यसैगरी यसले सिकाइमा प्रयोग गरीने माध्यम भाषाले सिकाइमा बाधा नपर्ने गरी आवश्यकता अनुसार मातृभाषा, स्थानीय भाषा वा बहुभाषाको प्रयोग गरी सिकाइ सहजीकरण गर्ने, सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई जीवनोपयोगी तथा व्यवहार कुशल सीपका रूपमा एकीकृत गर्नुका साथै सिकाइको माध्यमका रूपमा प्रयोगलाई विस्तार गर्ने र विद्यार्थी मूल्याङ्कनलाई शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापको अभिन्न अङ्गका रूपमा सिकाइ सुधारका लागि निरन्तर पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने गरी प्रयोग गर्ने नीति लिएको छ ।

आधारभूत तह कक्षा १-३ मा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली मार्फत उदार कक्षोन्नति नीति अपनाइएको छ भने आधारभूत तह कक्षा ४-५ मा ५० प्रतिशत निर्णयात्मक र ५० प्रतिशत निर्माणात्मक मूल्याङ्कन बिधि अपनाएइको छ । आधारभूत तह कक्षा ६-८ मा ६० प्रतिशत निर्णयात्मक र ४० प्रतिशत निर्माणात्मक मूल्याङ्कन अपनाइएको छ । आधारभूत तहको कक्षा ७ सम्म निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली अपनाइएको छ । कक्षा ८ को वार्षिक परीक्षा पालिका स्तरमा हुने गरेको छ । कक्षा १० तथा १२ को अन्तिम परीक्षा राष्ट्रिय परीक्षा बोर्डको निर्देशन अनुरुप हुने गरेको छ ।

पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कनमा देखिएका विद्यमान चुनौतीहरुः

१. स्थानीय पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री विकासका लागि क्षमता विकास गर्नु ।
२. प्रारम्भिक कक्षाहरूमा आवश्यकता अनुसार मातृभाषा, स्थानीय भाषा, बहुभाषा प्रयोग गर्नु ।
३. स्थानीय पाठ्यक्रम विकास तथा अद्यावधिक कार्यलाई अनुसन्धानमा आधारित बनाउनु ।
४. सिकाइ सहजीकरण र मूल्याङ्कनमा सूचना प्रविधिको प्रयोग गर्नु ।
५. स्थानीय पाठ्यक्रम कार्यान्वयन तथा मूल्याङ्कनमा स्थानीय तह अर्थपूर्ण सहभागिता गर्नु ।
६. अपाङ्गता मैत्री पाठ्यपुस्तक तथा कार्य पुस्तिकाको प्रयोग गर्नु ।

कक्षा १-३ मा पठनसीप सम्बन्धि शिक्षण सिकाइ सामग्री तथा सन्दर्भ सामग्रीहरुको विकास, वितरण तथा प्रयोग हुदै आउनु स्थानीय पाठ्यक्रमको विकास प्रक्रिया अगाडी बढ्नु र समयमा नै पाठ्यपुस्तकहरु प्राप्त हुनु अवसरको रुपमा रहेका छन् ।

४.१.३ उद्देश्य

यस योजनाले पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन सम्बन्धी निम्नलिखित उद्देश्यहरू राखेको छ :

१. सिकाइलाई दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित गराउने र विषयवस्तुलाई अन्तरसम्बन्धित गरी सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नु ।
२. स्थानीय पाठ्यक्रम मार्फत समृद्ध लालबन्दी निर्माणका लागि सक्षम, सिर्जनशील तथा प्रतिस्पर्धी नागरीक तयार गर्न सहयोग गर्नु ।
३. सिकारुका सिकाइ समस्याको समाधान उन्मुख निरन्तर, आवधिक तथा स्तरीकृत मूल्याङ्कन पद्धतिको व्यवस्था गर्नु ।

४.१.४ रणनीतिहरू

उद्देश्यहरू हासिल गर्न निम्नलिखित रणनीतिहरू अवलम्बन गरीनेछ :

१. स्थानीय पाठ्यक्रमलाई समयसापेक्ष, सान्दर्भिक, गुणस्तरीय र प्रभावकारी बनाई सम्मृद्ध लालबन्दी निर्माणका लागि सक्षम र प्रतिस्पर्धी नागरीक तयार गर्न पाठ्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयन प्रक्रियालाई अनुसन्धान तथा आवधिक मूल्याङ्कनमा आधारित बनाइने छ ।
२. पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक विकास प्रक्रियालाई सहभागितामूलक बनाई स्थानीय सरोकारवालामा अपनत्व विकास गरी जवाफदेही बनाउन स्थानीय परिवेशमा आधारित पाठ्यक्रम विकास प्रक्रियालाई अवलम्वन गरी परीक्षणका रूपमा कार्यान्वयनमा ल्याइने छ र प्रभावकारिता आधारमा निरन्तरता प्रदान गरीने छ ।
३. स्थानीय पाठ्यक्रम मार्फत प्रकोप व्यवस्थापन विषयवस्तु समावेश गरी विपत, महामारी तथा सङ्कट व्यवस्थापन र न्यूनीकरण गर्न प्रारम्भिक कक्षा देखिनै बालबालिकालाई सक्षम बनाइँदै लगिने छ ।
४. विपत, महामारी तथा सङ्कटको समयमा सिकाइलाई निरन्तरता दिन सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको अधिकतम् उपयोगमा जोड दिइने छ ।

५. प्रारम्भिक कक्षाहरुमा सिकाइ सहजीकरणका निम्ति आवश्यकता अनुसार मातृभाषा र स्थानीय भाषालाई प्राथमिकता दिइने छ ।
६. अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूको सिकाइ अवसर वृद्धि गर्न सिकाइ सामग्रीलाई ब्रेल लिपिमा तयार गर्ने र श्रव्यदृश्यमा आधारित साङ्केतिक भाषाका शैक्षिक सामग्रीहरूको विकास र प्रयोगलाई प्राथमिकताका साथ कार्यान्वयनमा ल्याईने छ ।
७. निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीलाई प्रभावकारिताका साथ कार्यान्वयन गरीनेछ ।
८. आधारभूत तहको कक्षा ५ र ८ को वार्षिक परीक्षालाई पालिका स्तरीय वनाइ सुधार गरीनेछ ।

४.१.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप

क) उपलब्धि

विद्यालय तहमा रहेको आधारभूत तहको स्थानीय पाठ्यक्रम सान्दर्भिक तथा मूल्याङ्कन प्रणाली प्रभावकारी भई दैनिक जीवनका लागि आवश्यक व्यवहार कुशल तथा जीवनोपयोगी सीपहरू समावेश हुने स्थानीय कला, संस्कृति, भाषा, इतिहास, परम्परा, सीप तथा ज्ञान, सकारात्मक सोच भएको, निरन्तर सिकाइप्रति प्रतिबद्ध र रोजगार उन्मुख नागरीक तयार गर्न सहयोग हुने ।

ख) नतिजा

स्थानीय पाठ्यक्रम २०७८ प्रारम्भिक बाल विकास देखि कक्षा ८ सम्म विकास तथा कार्यान्वयन हुने ।

१. प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षादेखि आधारभूत तह कक्षा १-५ मा आवश्यकतानुसार मातृभाषा र स्थानीय भाषा प्रयोग गरी सिकाइ सहजीकरण हुने ।
२. शिक्षण सिकाइको अभिन्न अङ्गको रुपमा मूल्याङ्कन हुने ।
३. शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप बालमैत्री, अपाङ्गमैत्री तथा स्थानीय सन्दर्भ सापेक्ष प्रभावकारी हुने ।
४. स्थानीय पाठ्यक्रम परिमार्जन तथा सुधार अनुसन्धानमा आधारित हुने ।
५. प्रत्येक विद्यालयमा प्रत्येक विद्यार्थीको मूल्याङ्कनका लागि अनिवार्य कार्य सञ्चयिका फायल खडा भएको हुने ।

क्रसं	सूचक	आधार बर्ष २०८१/०८२	२०८१/०८२	२०८२/०८३	२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६
१	एकीकृत पाठ्यक्रम लागु गरेका विद्यालय संख्या	४८	४८	४८	४८	४८	४८
२	परीक्षामा स्तरीकृत प्रश्न प्रयोग गर्ने विद्यालय संख्या	४८	४८	४८	४८	४८	४८
४	निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन गर्ने विद्यालय	४८	४८	४८	४८	४८	४८
५	जलवायु परिवर्तन तथा उत्थानशीलता सम्बन्धी सामग्री प्रयोग गर्ने विद्यालय संख्या	४८	४८	४८	४८	४८	४८
६	स्थानीय तहबाट कक्षा १-३ सम्मको एकीकृत पाठ्यक्रममा आधारित भइ कक्षा १-३ का बिद्यार्थीहरूको पढाई र गणितीय सक्षमता अभिवृद्धी गर्नका लागि सन्चालन गरिएका क्रियाकलापहरू (शिक्षक निर्देशिका, तालिम, अतिरिक्त सिकाई सामाग्रीहरु र गणितीय सिकाई सामग्रीहरूको प्रयोग)	१७	१७	२५	३०	४०	४८
७	माध्यमिकतहमा (कक्षा ९-१०) अध्ययनरत बिद्यार्थीहरुमध्ये शैक्षिक सत्र शुरू भएको दोस्रो हप्ता भित्रमा पुरा सेट पाठ्यपुस्तक प्राप्त गर्ने बिद्यार्थीको प्रतिशत	९०	९०	१००	१००	१००	१००

४.१.६ प्रमुख क्रियाकलापहरू (Key Activities)

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					भौतिक लक्ष्य (१०वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५		
१.	राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ को कार्यन्वयन (तहगत पाठ्यक्रमहरूको विकास, परीक्षण र कार्यन्वयन, नमुना पाठ्यपुस्तकहरूको विकास, शिक्षक निर्देशिका र सन्दर्भ सामग्रीहरुको विकास गर्ने)	पटक	१	१	१	१	१	५	संघ
२.	स्थानीय पाठ्यक्रम २०८० कार्यान्वियन	पटक	०	१	१	१	१	४	
३.	पाठ्यक्रमको मूल्यांकन (मुल्यांकन, सुधार र बिद्यालयमा आधारित पाठ्यक्रम विकास र नमूना परीक्षण)	पटक	१	१	१	१	१	५	संघ
४.	स्थानीय पाठ्यक्रम परीक्षण	पटक	०	१	१	१	१	४	नगरपालिका
५.	स्थानीय पाठ्यक्रम कार्यान्वियन	पटक	०	१	१	१	१	४	नगरपालिका
८.	विद्यार्थी मूल्याङ्कन	पटक	३	३	३	३	३	१५	स्थानिय
१४.	आन्तरिक र बाहिय दुवै विधिका बिद्यार्थी मुल्यांकन र तिनको कार्यन्वयनको मापदण्डहरू विकास गर्ने (जसमाः- नमूना सामाग्रीहरु विकास गर्ने, कक्षाकोठामा आधारित मुल्यांकनका मापदण्डहरूको विकास र तिनको बारेमा अभिमुखीकरण साथै बिद्यार्थी प्रगतीको प्रतिबेदन र सुझाव सङ्कलन)	संख्या	४८	४८	४८	४८	४८		
१६.	आधारभूत तहको पाठ्यक्रका लागि सबै शिक्षकहरूलाई ३ दिने अभिमुखीकरण तालिम प्रदान गर्ने	संख्या	३०	१००	१००	०	०	२३०	
१७.	संस्थागत संरचनाको विकास र क्षमता अभिबृद्धि गर्ने (बिज्ञहरुको परिचालन गरी स्थानीय तहहरूमा स्थानीय पाठ्यक्रमको विकास र कार्यान्वयनका लागि प्राबिधिक सहयोग प्रदान गर्ने बिधि र पद्धति स्थापित गर्ने)	पटक	०	१	१	१	१	४	
१८.	सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा आधारित डिजिटल सामग्री	पटक	०	१	१	१	१		संघ
१९.	Digital सामाग्रीहरुको कार्यन्वयन (विधुतीय अन्तरक्रियात्मक सामाग्रीहरुको विकास र तिनलाई Online/Offline माध्यमबाट बिद्यार्थी (अपाङ्गता भएका बिद्यार्थी समेत) र शिक्षकको पँहुचसम्म पुर्याउने सुनिश्चित गर्ने, पाठ्यक्रम विकास केन्द्रबाट विकास गरिएका सबै सामाग्रीहरुलाई विधुतीय प्रती बनाई तिनलाई e–library को विकास गरी सबैको पँहुच सुनिश्चित गर्ने	पटक	०	१	१	१	१		

पाठ्यक्रम र मुल्याकनका प्रमुख क्रियाकलाप संचालन गर्न अनुमानित बजेट (रु.हजारमा)

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	बजेट					जम्मा	कैफियत
		२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६		
१	राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ को कार्यन्वयन (तहगत पाठ्यक्रमहरूको विकास, परीक्षण र कार्यन्वयन, नमुना पाठ्यपुस्तकहरूको विकास, शिक्षक निर्देशिका र सन्दर्भ सामग्रीहरुको विकास गर्ने)	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०		
२.	स्थानीय पाठ्यक्रम २०७८ कार्यान्वयन		१००	१००	१००	१००		
३.	पाठ्यक्रमको मूल्यांकन (मुल्यांकन, सुधार र बिद्यालयमा आधारित पाठ्यक्रम विकास र नमूना परीक्षण)							
४.	स्थानीय पाठ्यक्रम परीक्षण	२७५	२७५	२७५	२७५	२७५		नगरपालिका
८.	विद्यार्थी मूल्याङ्कन	८००	८००	८००	८००	८००		
९.	नमुना साधन विकास							नगरपालिका
१४.	आन्तरिक र बाहिय दुवै विधिका बिद्यार्थी मुल्यांकन र तिनको कार्यन्वयनको मापदण्डहरू विकास गर्ने (जसमाः- नमूना सामाग्रीहरु विकास गर्ने, कक्षाकोठामा आधारित मुल्यांकनका मापदण्डहरूको विकास र तिनको बारेमा अभिमुखीकरण साथै बिद्यार्थी प्रगतीको प्रतिबेदन र सुझाव सङ्कलन)	८५०	८५०	८५०	८५०	८५०		
१६.	आधारभूत तहको पाठ्यक्रका लागि सबै शिक्षकहरूलाई ३ दिने अभिमुखीकरण तालिम प्रदान गर्ने	५६०	१०००	१०००				
१७.	संस्थागत संरचनाको विकास र क्षमता अभिबृद्धि गर्ने (विज्ञहरुको परिचालन गरी स्थानीय तहहरूमा स्थानीय पाठ्यक्रमको विकास र कार्यान्वयनका लागि प्राबिधिक सहयोग प्रदान गर्ने बिधि र पद्धति स्थापित गर्ने)	०	४७५	४७५	४७५	४७५		
१८.	सूचना तथा सञ्चार प्रविधि प्रविधिमा आधारित डिजिटल सामग्री	०	३५०	३५०	३५०	३५०		संघ
१९.	Digital सामाग्रीहरुको कार्यन्वयन (विधुतीय अन्तरक्रियात्मक सामाग्रीहरुको विकास र तिनलाई Online/Offline माध्यमबाट बिद्यार्थी (अपाङ्गता भएका बिद्यार्थी समेत) र शिक्षकको पँहुचसम्म पुर्याउने सुनिश्चित गर्ने, पाठ्यक्रम विकास केन्द्रबाट विकास गरिएका सबै सामाग्रीहरुलाई विधुतीय प्रती बनाई तिनलाई e–library को विकास गरी सबैको पँहुच सुनिश्चित गर्ने	०	५००	५००	५००	५००		

४.२ शिक्षक व्यवस्थापन र विकास

४.२.१ परिचय :

गुणस्तरको सुनिश्चिता मागमा आधारित पेशागत विकास र कार्यसम्पादनमा सक्षम तथा उत्तरदायी शिक्षक व्यवस्थापन शिक्षा क्षेत्रको महत्वपूर्ण कार्य हो । शिक्षाप्रद बजेटको करिब ७० प्रतिशत रकम शिक्षक तलबमा खर्च भएको पाइन्छ । शिक्षकको छनोट ,नियुक्ति तथा पदोन्नति जस्ता कार्य शिक्षक सेवा आयोगले गर्दै आएको छ । संघियता कार्यान्वयन पछि यस्ता कार्यमा स्थानीय तहको पनि सहभागिता हुनुपर्छ भन्ने माग उठिरहेको छ । शिक्षक तालिमको सम्पूर्ण जिम्मा तालिम केन्द्रको रहँदै आएको छ । शिक्षकले आफ्नो कार्यकालमा सेवाकालीन र पुनर्ताजकी तालिम लिन सक्ने व्यवस्था रहँदै आएको छ । एकाध स्थानीय तहले विभिन्न क्षमता विकास तालीम सञ्चालन गर्दै आएको पनि पाइन्छ । शिक्षाको गुणस्तर मुख्यतया शिक्षकको पेशागत सिपमा निर्भर हुन्छ । तालिमबाट प्राप्त ज्ञान सीपलाई कक्षाकोठामा उचित तरिकाले प्रयोग गरे मात्र प्रभावकारी शिक्षण सम्भव हुन्छ । यसका लागि शिक्षकको लाई निरन्तर प्राबिधिक सहयोग आवश्यक पर्दछ । "शिक्षकको पेसागत विकास मार्फत शिक्षण सिकाइमा सुधारले मात्र विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि वृद्धि गर्न वास्तविक कक्षाकोठा शिक्षण र सिकाइको क्रममा भएका कमजोरीहरुलाई हटाउन, अनुगमनलाई प्रभावकारी गरी सञ्चालन गर्नु, आवश्यक छलफल,अन्तरक्रिया र सकरात्मक प्राविधिक पृष्ठपोषण प्रदान गर्नु आजको आवश्यकता हो" । -TPSG,२०७७)

४.२.२ बर्तमान अवस्था

४.२.२.१ शिक्षक पेशामा आकर्षण र नियुक्ति

शिक्षण पेसामा आकर्षण बढाउन विश्वविद्यालयका उत्कृष्ट अङ्क हासिल गर्ने व्यक्तिलाई सोझै शिक्षण पेशामा प्रवेश गर्न पाउने कानुनी व्यवस्था गर्ने उल्लेख गरेको छ । शिक्षक सेवा नियमावली, २०५७ अनुसार शिक्षाको लागि शिक्षण अनुमति पत्र अनिवार्य हुनुपर्ने, स्थायी शिक्षकको हुनका लागि शिक्षक सेवा आयोगले लिने परिक्षामा पास भएको हुनुपर्ने, बढुवाका लागि निश्चित मापदण्ड पुरा गर्नुपर्ने र पेशा सुरक्षा लगायतका कारणले शिक्षण पेशालाई समाजमा प्रतिष्ठित पेशाका रूपमा लिने अवस्था सुधार हुँदै गएको छ ।

४.२.२.२ शिक्षक तयारी

शिक्षक सेवा आयोग नियमावली, २०५७ का अनुसारबि.एड.वा एम.एड.गरेपछि अध्यापन अनुमतिपत्रका लागि योग्य मानिन्छ । प्राथमिक र निमावि तहका लागि शिक्षा शास्त्रबाट प्रविणता प्रमाणपत्र तह उत्तीर्ण वा कक्षा १२ वा अन्यका लागि प्रमाणपत्र तह उत्तिर्ण १० महिने तालिम लिई अध्यापन अनुमतिपत्र प्राप्त गरेको हुनु गरेको र माध्यमिक तहका लागि शिक्षा शास्त्रमा स्नातक तह उत्तीर्ण वा अन्य बाट स्नातक तह उत्तीर्ण गरी एक बर्षे बि.एड. गरी अध्यापन अनुमति पत्र प्राप्त गरेका व्यक्ति योग्य मानिन्छन् । कक्षा ११-१२ को हकमा अध्यायपनका लागि स्नातकोत्तर तह उत्तीर्ण गरी अध्यापन अनुमतिपत्र लिएको व्यक्ति शिक्षाको हुन योग्य मान्ने व्यवस्था गरेको छ ।

४.२.२.३ शिक्षण सिकाई क्रियाकलाप

बिद्यालय तहको पाठ्यक्रम प्रारूप,२०७६ ले शिक्षण सिकाइलाई विद्यार्थी केंद्रित, प्रबिधिमैत्री, परियोजनामा आधारित, समूह कार्यमा आधारित, सामुदायिक क्रियाकलापमा आधारित बनाउन जोड दिएको छ । यस्तै राष्ट्रिय शिक्षा नीति,२०७६ ले सूचना तथा सञ्चार पर्विधिलाई शिक्षण सिकाई प्रक्रियाको अभिन्न अङ्गका रुपमा एकीकृत गर्दै प्रविधिमैत्री,व्यावहारिक र नतिजामूलक बनाउन बनाउने उल्लेख गरेको अबस्था छ । चालू पन्ध्रौं योजनाले शिक्षण सिकाई क्रियाकलापलाई प्रभावकारी बनाउन विद्यार्थी सङ्ख्या कम भएका विद्यालयमा बहुकक्षा शिक्षण व्यवस्था, कक्षा शिक्षण पद्धति मार्फत

पढाइ सीप प्रवर्धन गर्न उपयुक्त पाठ्यसामाग्री, सन्दर्भसामग्री, स्रोत सामग्री, प्रयोगात्मक सामग्री,उपयुक्त कक्षाकोठा व्यवस्थापन लगायतको व्यवस्थामा जोड दिएको छ ।

४.२.२.४ शिक्षक पेसागत सहयोग पद्दति

सैद्धान्तिक ज्ञान प्राप्त नव आगन्तुक शिक्षकले प्राप्त गर्ने सेवाकालिन तालिममा सिकेका ज्ञान, सीप र कार्यकौसलले सबै परिस्थिति र परिवेशमा सहयोग नगर्न सक्छ । परिवर्तित समयमा आएका नयाँ-नयाँ विधि, सिद्धान्त र तौरतरिकाको जानकारी लिने सिकेको ज्ञान, सीपलाई समयअनुसार सान्दर्भिक बनाउने र विद्यार्थीको ज्ञान, सीप, क्षमता र परिवेश अनुसार परिमार्जन गर्दै जानुपर्दछ। एक परिस्थितिमा उपयोगी र प्रभावकारी भएको सिप अर्को परिस्थितिमा उत्तिकै उपयोगी प्रभावकारी नहुन सक्दछ । त्यसैले परीक्षणका लागि शिक्षक लाई समयको माग अनुसार आफूलाई समायोजन गर्न समय समयमा सहयोगको आवश्यकता पर्दछ । व्यक्तिगत प्रयासबाट सकिने सुधारका लागि अभिप्रेरित अभिप्रेरित गर्नु पर्दछ भने अर्कोतिर शिक्षक सहयोग पद्धतिमा पनि विकास गर्नुपर्दछ । शिक्षकको पेसागत सहयोग, २०७७ का अनुसार विद्यालयमा शिक्षकलाई आन्तिरिक शिक्षकको coaching mentoring, विद्यालय तह सिकाई समूह निर्माण, क्लस्टर समूह निर्माण,सूचना प्रविधि मार्फत सहयोग, अन्तरविद्यालय भ्रमण” जस्ता मोडालिटी उल्लेख गरेको पाइन्छ । सबै परिवेशमा यीनै ठिक भन्ने होइन लालबन्दी नगरपालिकामा विज्ञहरु सहितको वयष्लत ञ्यलष्तयचष्लन कथकतभ बाट पेसागत सहयोज हुने गरेको छ । केन्द्र विद्यालयको अवधारणा अनुसार केन्द्र विद्यालय सहायक विद्यालयका शिक्षकलाई शिक्षण सिकाइको क्रममा आएका समस्या समाधान गर्न सहयोग गरेको पाइन्छ । विभिन्न समयमा मागमा आधारित पेसागत सहयोग कार्यक्रम पनि सञ्चालन गरी पनि सबै मागहरु सम्बोधन गर्न सकिएको छैन । नगरमा कम्तिमा प्रत्यक बिषयको एक जानका हिसाबले विज्ञको व्यवस्था मिलाईनेछ ।

४.२.२.५ शिक्षक क्षमता विकास कार्यक्रम

एकाइसौं शताब्दीको शिक्षक आफ्नो विषयमा निपूर्ण हुनुपर्छ । शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप सम्बन्धी कलाकौशलबाट भरपूर्ण हुनुपर्छ । स्थानीय सरकारले प्रदेश सरकार तथा केन्द्र सरकारसँग समन्वय गरि शिक्षक तथा कर्मचारीहरुको क्षमता विकासका लागि निम्नानुसारका क्षमता विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सकिनेछ, प्रमाणीकरण तालिम , पुनर्ताजगी तालिम, अनुभव आदान प्रदान कार्यक्रम, स्थानीय आवश्यकतामा आधारित मोड्युलर तालिम, स्वप्रयत्नमा आधारित सिकाइ आदि । पेशागत रूपमा सक्षम, दक्ष र अभिप्रेरित शिक्षकबाट नै कक्षाकोठाको शिक्षण सिकाइमा सुधार आउन सक्छ । यसका निम्ति शिक्षकलाई पेशागत विकासका अवसरहरू उपलब्ध हुन आवश्यक छ । शिक्षकको पेशागत विकासका विभिन्न तौरतरिकाहरू छन् । शिक्षक तालिम, कार्यशाला, सेमिनार, कन्फरेन्स, क्रियात्मक अनुसन्धान, शिक्षकहरूको सिकाइ सञ्जाल, अवलोकन भ्रमण, मेन्टरिङ आदि अवसरहरूबाट शिक्षकको पेशागत विकास सम्भव हुन्छ । नेपालमा शिक्षकको पेशागत क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ध्येयले नेपालमा विभिन्न परियोजना तथा कार्यक्र महरू सञ्चालन भएका थिए । शिक्षकको क्षमता अभिवृद्धि गरि कक्षाकोठाको शिक्षण सिकाइमा सुधार ल्याउने उद्देश्यले वि.सं. २०५० मा शैक्षिक जनशक्ति विकास केन्द्रको स्थापना भएको थियो ।

४.२.२.६ शिक्षकको उत्तरदायित्व

शिक्षण सिकाइको मुख्य उत्तरदायित्व नै शिक्षण गर्ने हो । शिक्षण सिकाइ प्रक्रिया सञ्चालन भइरहँदा आउने समस्याको समाधान व्यक्तिगत र संस्थागत रूपमा पहल गर्ने, शिक्षण शिक्षणलाई मर्यादित बनाउने, पेशागत विकासका मोडालिटी विकास गर्ने, तालिम कार्यशाला, गोष्ठी, अभिमुखीकरणमा सहभागी हुने र त्यहाँ सिकेका सिपलाई कक्षाकोठामा प्रयोग गर्ने, समस्या समाधान गर्नेजस्ता थप उत्तरदायित्व वहन गर्नु पनि शिक्षकको नैतिक जिम्मेवारी हो । प्र.अ. समेत पर्ने हुनाले समस्या समाधान गर्न छलफल गर्ने, क्षमता विकास कार्यक्रम गर्ने, बालबालिकालाई गुणस्तरी शिक्षा प्रदान गर्न शिक्षक तथा अभिभावकलाई रचनात्मक पृष्ठपोषण दिने कार्य प्रधानाध्यापकले गर्नु पर्दछ ।

४.२.२.७ शिक्षकको आपूर्ति र वितरण

शिक्षा नियमावली,२०५९ को नियम ९२ अनुसार सामुदायिक विद्यालयमा रहने शिक्षक दरबन्दीको विवरण अनुसूची १२ मा व्यवस्था गरिएको छ । पूर्व प्राथमिक विद्यालयमा १ जना, प्राथमिक विद्यालयमा ५० जनासम्म विद्यार्थी भएमा कम्तीमा २ जना र सोभन्दा बढी विद्यार्थी भएमा कम्तीमा ३ जना, कक्षा ६-८ का लागि कम्तीमा ४ जना र माध्यमिक तह ९-१२ का लागि ८ जना शिक्षक रहने व्यवस्था उक्त नियमावलीमा छ ।
यस पालिको सामुदायिक बिद्यालयमा शिक्षक विद्यार्थी अनुपात कक्षा १-५ मा ५०, कक्षा ६-८ मा१७१, कक्षा ९-१० मा २२५रहेको छ। अधिकांश बिद्यालयमा आधारभूत तहका शिक्षक प्राप्त रहेकोले विद्यालयले प्र.वि. दरबन्दीका शिक्षकलाई निम्न माध्यमिक तहमा परिचालन गरेको र प्रा.वि. तहको शिक्षकको आवश्यकतालाई बालबिकाश सहजकर्ता र विद्यालयका परिचरबाट पूर्ति गर्नु परेको बाध्यता छ । गत आर्थिक बर्षमा शिक्षा बिकाश तथा समन्वय इकाइ सर्लाहीले यस नगरपालिका संगको सहकार्यमा शिक्षक समायोजन तथा दरबन्दी मिलानको कम सम्पन्न गरिसकेकोले र सङ्घीय सरकारबाट मांग अनुसारको शिक्षक आपूर्ति हुने आश गरिएको र तत्कालको लागि यस नगरपालिकाले स्वयंसेवक शिक्षक परिचालन गर्ने योजना बनाएको छ ।

शिक्षक व्यवस्थापन र विकासका विद्यमान चुनौतीहरु निम्न बमोजिम छन् :

१. शिक्षण पेशालाई सबैको रोजाइको पेशाका रूपमा विकास गर्नु ।
२. शिक्षण सिकाइलाई विद्यार्थी केन्द्रित बनाउन शिक्षण विधि र क्रियाकलापमा विविधता ल्याउनु ।
३. शिक्षक पेशागत सहयोगको सुदृढ प्रणाली स्थापित गर्नु ।
४. विषयगत आधारमा आवश्यक शिक्षक दरबन्दी सुनिश्चित गर्नु ।
५. शिक्षकको पेशागत विकासको अवसर र विस्तार गर्न ।
६. समयमा कक्षाकोठाभित्र शिक्षकको नियमितता र गुणस्तरीय शिक्षण हुन् नसक्नु ।
७. तहगत रुपमा परीक्षा सञ्चालन गरी अग्रिम रुपमा स्वयंसेवक सूची प्रकाशन गर्नु ।

४.२.३ उद्देश्य

यस पालिकाको शिक्षा क्षेत्रको योजनामा शिक्षक व्यवस्थापन र विकासका देहाय बमोजिमका उद्देश्यहरू निर्धारण गरिएका छन्:

१. सामुदायिक बिद्यालयमा शिक्षक विद्यार्थी अनुपात कक्षा १-५ मा ५० , कक्षा ६-८ मा १७१ , कक्षा ९-१० मा २२५ लाई शिक्षा नियमावलीले तोकेको अनुपातमा पुऱ्याउन शिक्षकको छनौट, नियुक्ति र पुनर्वितरणलाई सुदृढ बनाउन सहयोग गर्नु ।
२. तालिम नपाएका शिक्षकका लागि शिक्षक विकास तथा निरन्तर पेशागत सहायता प्रणाली स्थापना गर्नु
३. सबै तह र विषयमा योग्य, दक्ष तथा क्षमतावान् शिक्षकहरूको प्रबन्ध गर्नु ।
४. शिक्षकको कार्यसम्पादन मूल्याङ्कनलाई विद्यार्थीको सिकाइ उपलधिसँग सम्बन्धित गर्नु ।

४.२.४ रणनीतिहरू

१. शिक्षक तालिमलाई विषयवस्तुको ज्ञान र शिक्षण सीपमा केन्द्रित बनाइने छ । २
२. पालिका अन्तर्गत स्वयम्सेवक शिक्षक बाट सेवालिने र विषयगत रूपमा शिक्षक दरबन्दी मिलान ⁄ परिमार्जन गरिनेछ । १
३. शिक्षकको निरन्तर पेशागत विकासका लागि शिक्षण सीप विकास सम्बन्धी तालिम सञ्चालन गरिने छ । २
४. शिक्षक पेशागत सहयोग प्रणालीमार्फत शिक्षकलाई निरन्तर पेशागत सहयोग उपलब्ध गराइने छ । यसका लागि अनुभवी शिक्षकबाट सहयोग तथा मेन्टरिङको पद्धति विकास गरिनेछ । ३

५ शिक्षक तथा प्रधानाध्यापकको कार्य सम्पादनलाई विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिसँग सम्बन्धीत गरी नतीजाप्रति जवाफदेही हुने पद्धतीको विकास गर्ने । ३

४.२.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

क) उपलब्धि

प्रविधिमैत्री, क्षमतावान् र सक्षम शिक्षकको व्यवस्था भई विद्यार्थीको सिकाइमा सुधार भएको हुने ।

ख) नतिजा

१. शिक्षक तथा प्रधानाध्यापकको कार्य सम्पादनलाई विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिसँग सम्बन्धीत गरी नतीजाप्रति जवाफदेही हुने पद्धतीको विकास गर्ने ।
२. स्थानीय तहबाट शिक्षक पेशागत सहयोग प्रणाली मार्फत निरन्तर पेशागत सहयोग प्राप्त हुने ।
३. पालिका अन्तर्गत स्वयंसेवक शिक्षकको लागि प्रतिस्पर्धा गराई १ वर्षे करार सेवा समेतका आधारमा विषयगत र तहगत शिक्षक दरबन्दी मिलान ⁄ परिमार्जन तथा आपूर्ति हुनेछ ।
४. क्षमतावान् तथा मेधावी शिक्षकले एम..फिल.. वा विद्यावारिधिका अवसर पाएका हुनेछन् ।

क्र सं	सूचक	आधार वर्ष २०८१/८२	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा कार्यरत तोकिएको योग्यता प्राप्त शिक्षक तथा सहजकर्ताको संख्या	५२	५२	५२	५२	५२	५२

२	आधारभूत तहमा कार्यरत तोकिएको योग्यता प्राप्त शिक्षक (%)	१००	१००	१००	१००	१००	१००
३	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा कार्यरत न्यूनतम योग्यता तथा तालिम प्राप्त शिक्षक (%)	१००	१००	१००	१००	१००	१००
४	सूचना तथा प्रविधिसम्बन्धी नूनतम सक्षमता भएका शिक्षक (%)	६०	७५	८०	९०	१००	
५	शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणाली लागु भएका विद्यालय	४०	४०	४०	४०	४०	
६	सामुदायिक बिद्यालयमा स्वीकृत र राहत दरबन्दीमा तहगतरूपमा कार्यरत शिक्षक र बिद्यार्थीको अनुपात (STR):						
	बालविकास तथा पूर्व प्र.बि.मा (ECED)	२५	२५	२५	२५	२५	
	आधारभूत तह (कक्षा १-५)	५०	५०	५०	५०	५०	
	आधारभूत तह (कक्षा ६-८)	१७१	१५०	१२५	१००	७५	
	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०)	१७१	१५०	१२५	१००	७५	
	माध्यमिक तह (कक्षा ११-१२)	१२८	११०	९०	७५	६५	
	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०) मा महिला शिक्षकको प्रतिशत	९.१	१०	१२	१४	१६	
	माध्यमिक तह (कक्षा ११-१२) मा महिला शिक्षकको प्रतिशत	९.१	१०	१२	१४	१६	
	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा महिला शिक्षकको प्रतिशत	९.१	१०	१२	१४	१६	
७	आधारभूत तहका शिक्षकहरूमध्ये मागमा आधारित Online/Offline छोटो अवधि र पुनर्तागजी तालिम पुरा गर्ने शिक्षक संख्या	६०	२५	२५	२५	२५	

४.२.६ प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५		
१.	स्वयम् सेवक शिक्षक तयारी	संख्या	८५	१००	१००	१००	१००		नगरपालिका
२.	पालिका श्रोतबाट नियुक्त शिक्षकका लागि निर्देशिका निर्माण	पटक	०	१	०	०	०		नगरपालिका
३.	पालिका श्रोतबाट नियुक्त शिक्षकका लागि निर्देशिका तथा शिक्षण सिकाइ नियमित गर्न मापदण्ड निर्माण	पटक	०	१	१	१	१		संघ, प्रदेश, नगरपालिका
४.	एक विद्यालय एक पुस्तकालय आ वि र मा वि	संख्या	०	१	१	१	१		संघ, प्रदेश, नगरपालिका
५.	शिक्षक क्षमता विकास कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१		

६.	छोटो अवधिको पुनर्ताजगी तालिम सञ्चालन गर्ने	पटक	१	१	१	१	१		नगरपालिका
७.	बाल विकास सहजकर्ताको लागि ५ कार्यदिने तालिम	संख्या	१	१	१	१	१		नगरपालिका
८.	शिक्षकको आपूर्ति र वितरण विद्यार्थी संख्यको आधारमा दरबन्दी व्यवस्थापन गर्ने र शिक्षक योग्यता र बितरणको अध्यावधिक मापदण्डका आधारमा शिक्षक व्यवस्थापन (पुनर्बितरण र समायोजन)	पटक	१	१	१	१	१		संघ, प्रदेश, नगरपालिका
९.	१५% देखि ३५% माध्यमिक शिक्षकहरुलाई गणित, विज्ञान र अंग्रेजी बिषयको बिषयबस्तुहरुको पाठ अध्ययन सामग्री विकाससम्बन्धी तालिम दिने	संख्या	०	१	१	१	१		
१०	ECED र सबै प्रकारका शिक्षक तालिमहरू सन्चालनका लागि प्रशिक्षक १० दिने प्रशिक्षण तालिम (TOT)	संख्या	०	०	१	०	०		
११	बिद्यालयमा आधारित अनुगमन र सहयोग प्रणाली अन्तर्गत प्र.अ.हरुका लागि Teachers, Mentors सम्बन्धी ३ दिने तालिम दिने	पटक	०	०	०	१	०		

शिक्षक व्यवस्थापन र विकास को कार्यक्रम संचालन गर्न अनुमानित बजेट (रु. हजारमा)

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	बजेट					जम्मा	कैफियत
		२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६		
१.	स्वयम् सेवक शिक्षक तयारी	२७६२५	३२५००	३२५००	३२५००	३२५००		नगरपालिका
२.	पालिका श्रोतबाट नियुक्त शिक्षकका लागि निर्देशिका तथा शिक्षण सिकाइ नियमित गर्न मापदण्ड निर्माण	०	५०	०	०	०		नगरपालिका
३.	नवनियुक्त शिक्षकलाई सेवा प्रवेश तालिम अभिमुखिकरण	०	५०	५०	५०	५०		संघ, प्रदेश, नगरपालिका
४.	एक विद्यालय एक पुस्तकालय	०	५००	५००	५००	५००		संघ, प्रदेश, नगरपालिका
५.	शिक्षक क्षमता विकास कार्यक्रम	१५०	२००	२००	२००	२००		
६.	छोटो अवधिको पुनर्ताजगी तालिम सञ्चालन गर्ने	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०		नगरपालिका
७.	ECED र सबै प्रकारका शिक्षक तालिमहरू सन्चालनका लागि प्रशि १० दिने प्रशिक्षण तालिम (TOT)	०	०	२००	०	०		नगरपालिका
८.	बिद्यालयमा आधारित अनुगमन र सहयोग प्रणाली अन्तर्गत प्र.अ.हरुका लागि Teachers, Mentors सम्बन्धी ३ दिने तालिम दिने	०	०	०	२००	०		नगरपालिका

४.३ शैक्षिक समता र समावेशीकरण

विभिन्न कारणले शिक्षाको मूलप्रवाहीकरणबाट बञ्चित विभिन्न वर्ग, जाति, लिंग, भाषा, क्षमता फरक क्षमता भएका आदिका विद्यालयका बालबालिकालाई उनीहरूको neuro linguistic programming and multiple intelligence आधारमा शिक्षा प्रदान गर्नु आवस्यकता हो। नेपालको संविधानको प्रस्तावनामा समेत नेपाललाई समावेशी बनाउने अठोट गरिएको छ। राष्ट्रिय शिक्षा नीति,२०७६ , अनिवार्य तथा निशुल्क शिक्षा ऐन,२०७५ अपाङ्ग भएका व्यक्ति तथा आर्थिक सामाजिक रुपमा पछाडि परेका समुदायलाई छात्रवृत्ति तथा नेपाल सरकारले तोकिदिए बमोजिमको शैक्षिकसंस्थाबाट निःशुल्क रुपमा विद्यालय शिक्षा उच्च शिक्षा र प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक शिक्षा उपलब्ध गराउने प्रावधान रहेको छ। एकीकृत क्षमता र नीति,२०७१ कार्यान्वयनबाट बहु-वञ्चितीकरणमा परेका बालबालिकाहरुलाई थप सहयोग सहित शैक्षिक अवसरको व्यवस्था गरिएको छ । अशक्त अपाङ्ग, अनाथ,फरक क्षमता भएका बालबालिकाका लागि आवाससहितको विद्यालय शिक्षा प्रदान गर्ने व्यवस्था गरिनेछ आर्थिकरुपले विपन्न बालबालिकाका लागि आर्थिक सहयोग कार्यक्रम कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ।

लालबन्दी नगरपालिका सामाजिक, आर्थिक, सास्कृतिक विविधता भएको स्थानीय तह हो।यहाँ विभिन्न भाषिक, सांस्कृतिक तथा जातजातिगत समुदायहरूको बसोवास छ।

४.३.२ वर्तमान अवस्था

यस पालिकामा लैङ्गिक अनुपात ०.९२ प्रतिशत रहेको छ। नगर कार्यपालिका, वडा समिति, नगर शिक्षा समिति, विद्यालय व्यवस्थापन समिति, शिक्षक अभिभावक संघ, सामाजिक परीक्षण समिति आदि तथा विभिन्न सङ्‌घ संस्थामा महिला र दलितको सहभागितात्मक उपस्थिति उल्लेख्य रहेको छ । आधारभूत तह कक्षा १-५ मा , कक्षा ६-८ मा ०.९० , कक्षा ९-१० मा ०.९० र कक्षा ११-१२ मा ०.९३ प्रतिशत लैङ्‌गिक समता सूचक रहेको छ।

शैक्षिक समता र समावेशीकरण सम्बन्धमा देहाय बमोजिमका चुनौतीहरू पहिचान गरिएको छ :

१. लैङ्गिक मूलप्रवाहीकरणमा महिलाको सहभागिता सुनिश्चित गर्नु।
२. विद्यालयहरूमा लैङ्गिक र अपाङ्गमैत्री भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण निर्माण गर्ने।
३. लक्षित समूहको शिक्षामा समतामूलक पहुँच पुऱ्याउने।
४. विद्यालयमा विभेदरहित बालमैत्री बनाउने।

४.३.३ उद्देश्यहरू

१. शिक्षाको मूल धारबाट वञ्चित रहेका व्यक्तिहरूलाई शिक्षामा पहुँच पुऱ्याई गुणस्तर सुनिश्चित गर्ने।
२. शैक्षिक सुशासन कायम गर्ने।
३. विद्यालयलाई लैङ्गिकमैत्री, अपाङ्गतामैत्री तथा बालमैत्री बनाउने।
४. महिला शिक्षकको संख्या बृधिमा गर्ने।

४.३.४ रणनीतिहरू

१. विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाहरुको अवस्था र आवश्यकता पहिचान गरि सो अनुसार प्रबन्ध मिलाइने छ ।
२. विद्यालयहरूमा लैङ्गिक तथा अपाङ्गतामैत्री भौतिक अवस्था तथा शैक्षिक वातावरणको विकास गरिने छ ।
३. आवासीय विद्यालय मार्फत आवश्यकतानुसार पोशाक, स्टेसनरी तथा सिकाइ सामग्रीका लागि छात्रवृत्ति उपलब्ध गराइने छ ।
४. विभेदरहित बालमैत्री वातावरण सिर्जना गरिने छ ।
५. आधारभूत तहमा मातृभाषामा सिकाइको अवसर प्रदान गरिनेछ ।
६. लैङ्गिकमैत्री, अपाङ्गतामैत्री तथा बालमैत्री भौतिक संरचना निर्माण गर्ने ।
७. किशोरी शिक्षा तथा मनोसामाजिक परामर्श प्रदान गरिने छ ।
८. हरेक कार्यालय तथा विद्यालयमा लैङ्गिक सम्पर्क व्यक्ति व्यवस्था गर्ने ।
९. शिक्षक भर्ना तथा नियुक्तीमा महिलालाई प्राथमिकता दिने ।

४.३.५. उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

क) उपलब्धि

विद्यालय तहको शिक्षामा समतामूलक पहुँच र समावेशी सहभागितासहित सबैका लागि गुणस्तरीय शिक्षा निश्चित भएको हुने ।

ख) नतिजा

१. विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाहरुको अवस्था र आवश्यकता पहिचान गरि सबै बालबालिकाहरूलाई शिक्षा प्राप्त गर्ने अवसर प्रदान गर्ने ।
२. लक्षित समूहका बालबालिकाहरूको सिकाइमा सहभागिता वृद्धि गरि गुणस्तर सुधार हुने ।
३. विद्यालयमा भेदभाव रहित बालमैत्री वातावरण सिर्जना हुने ।
४. विद्यालयहरूमा अपाङ्गतामैत्री र लैङ्गिकमैत्री वातावरण सिर्जना हुने ।
५. किशोरी शिक्षा तथा मनोसामाजिक परामर्श प्रदान गरिने ।
६. मातृभाषामा सिकाइको अवसर प्रदान गरिने ।
७. महिला शिक्षकको संख्यामा बृद्धि हुने छ ।
८.

क्र. सं	शिक्षामा समता र समावेशीकरण	आधार वर्ष २०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	ECED मा सहजै देखिने भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचक (GPI in ECED GER)	०.९५	०.९५	०.९६	०.९६	०,९६
२	ECED को खुद भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in ECED NER)	०.९९	०.९९	०.९९	०.९९	०.९९
३	कक्षा १ को सहजै देखिने भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in GIR)	०.८७	०.८७	०.८८	०.८८	०.८८
४	कक्षा १ को खुद भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in NIR)	०.८२	०.८२	०.८३	०.८३	०.८३
५	आधारभूत तह (कक्षा १-८) को सहजै देखिने भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in GER)	०.९३	०.८९	०.८९	०.८९	०.८९
६	आधारभूत तह (कक्षा १-८) को खुद भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in NER)	०.९०	०.९०	०.९०	०.९०	०.९०

७	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) को सहजै देखिने भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in GER)	०.९३	०.९३	०.९३	०.९३	०.९३
८	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) को खुद भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in NER)	०.९२	०.९३	०.९३	०.९४	०.९४
९	माध्यमिक तह (कक्षा ११-१२) मा महिला शिक्षकको प्रतिशत	९.१	१०	१०	१०	१०
१०	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा महिला शिक्षकको प्रतिशत	९.१	१०	१०	१०	१०
११	बिभिन्न प्रकारका अपाङ्गता भएका बिद्यार्थीहरूका लागि समाहित शिक्षा शिक्षण गर्न तालिम प्राप्त शिक्षकको संख्या	०	०	०	०	०
१२	आधारभूततह (कक्षा ९-१०) का बिद्यार्थीहरूमध्ये छात्रवृत्ति पाउनेको प्रतिशत	६७.९				
१३	आधारभूत (कक्षा १-८) र माध्यमिक (कक्षा ९-१२) तहमा बिपन्न छात्रवृत्ति प्राप्त गर्ने बिद्यार्थीको छात्र/छात्रा प्रतिशत	२५				

ग) प्रमुख क्रियाकलापहरु तथा लक्ष्य

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा		
१	शिक्षाको अवसरबाट बञ्चित हुनाका कारण पहिचान गरी वैयक्तिक आवश्यकता अनुसारको बैकल्पिक शैक्षिक कार्यक्रमहरू तथा सहायता पद्धति तर्जुमा गरी कार्यान्वयन	निरन्तर								संघ,प्रदेश,स्थानीय र संघसंस्था
२	बालबालिकाको परीक्षण गरी अपाङ्गताको आधारमा वर्गीकरण र अभिलेखीकरण गरी उपयुक्त शिक्षाको प्रबन्ध	निरन्तर								संघ,प्रदेश,स्थानीय र संघसंस्था
३	बालबालिकाहरूको सिकाइ आवश्यकता अनुरूपका सिकाइ सामग्री तथा अन्य आवश्यक सामग्री विकास तथा पेसागत विकासका कार्यक्रममा समता तथा समावेशीकरणका विषयवस्तुहरूलाई समावेश	पटक	0	१	१	१	१	४		संघ,प्रदेश,स्थानीय र संघसंस्था
४	शिक्षामा समता र समावेशीकरणका क्षेत्रमा कार्यरत सरकारी तथा गैर सरकारी संघ संस्थाहरूबिच जवाफदेहिता सहितको कार्यगत समन्वय	निरन्तर								संघ,प्रदेश,स्थानीय र संघसंस्था
५	निर्देशिकाअनुसार छात्रवृत्तिका लागि विद्यार्थी छनोट तथा छात्रवृत्ति वितरण (अपाङ्गता भएका तथा विभिन्न किसिमका आवासीय छात्रवृत्तिसमेत)	संख्या								संघ,प्रदेश,स्थानीय र संघसंस्था

६	अपाङ्गतामैत्री विद्यालय संख्या	संख्या	०	२	३	२	३			संघ,प्रदेश,स्थानीय र संघसंस्था
९	श्रवण/बहिरा, बोलाई कठिनाई भएका र बौद्धिक अपाङ्गता भएका बालबालिकाकालाई बिशेष शिक्षा प्रदान गर्नका लागि साथै आवास सुबिधा सहित भएका बिद्यालयहरुलाई बजेट अनुदान	पटक	१	१	१	१	१			संघ,प्रदेश,स्थानीय र संघसंस्था
१०	बिशेष शिक्षा परिषदबाट सहयोग प्राप्त भई सन्चालित बिशेष बिद्यालयहरुमा शिक्षण सिकाई सामग्री बितरण बापतको बजेट अनुदान	पटक	१	१	१	१	१			संघ,प्रदेश,स्थानीय र संघसंस्था
११	श्रवण/बहिरा र बौद्धिक अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि साथै अन्य प्रकारका अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि शिक्षण सिकाई सामग्री, ब्रेल किताब, श्रवण सामग्री र थप सामग्रीहरु बितरणका लागि बजेट अनुदान	पटक	१	१	१	१	१			संघ,प्रदेश,स्थानीय र संघसंस्था
१२	पालिकाहरुकालाई बिशेष शिक्षा र अन्तरगतका छात्रबास सुबिधा, छात्रवृत्ति र तथ्यांक प्रमाणिकरणका लागि बजेट अनुदान	पटक	१	१	१	१	१			संघ,प्रदेश,स्थानीय र संघसंस्था
१३	बालमैत्री विद्यालय प्रारूपको प्रभावकारी कार्यान्वयन तथा अनुगमन	पटक	१	१	१	१	१			संघ,प्रदेश,स्थानीय र संघसंस्था
१४	अपाङ्गताको प्रारम्भिक लेखाजोखा (Disability Screening)	पटक	३	३	३	३	३			संघ,प्रदेश,स्थानीय र संघसंस्था
१५	विद्यालयमा सरसफाई,स्वच्छतासम्बन्धी सेवा,शिक्षाको प्रबन्ध तथा किशोरीलक्षित महिनावारी स्वच्छतासम्बन्धी सेवा	संख्या	४५	४५	४५	४५	४५			संघ,प्रदेश,स्थानीय र संघसंस्था
१६	आधारभूत तहमा मातृभाषा, स्थानीय भाषा वा बहुभाषा प्रयोग गरी सिकाइको अवसर प्रदान गर्ने	संख्या	४५	४५	४५	४५	४५			संघ,प्रदेश,स्थानीय र संघसंस्था

शैक्षिक समता र समावेशीकरणका प्रमुख क्रियाकलाप संचालन गर्न अनुमानित बजेट (रु.हजारमा)

क. सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	बजेट					जम्मा	कैफियत
		२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६		
१.	बालबालिकाहरूको सिकाइ आवश्यकता अनुरूपका सिकाइ सामग्री तथा अन्य आवश्यक सामग्री विकास तथा पेसागत विकासका कार्यक्रममा समता तथा समावेशीकरणका विषयवस्तुहरूलाई समावेश	०	३५५	३५५	३५५	३५५		संघ,प्रदेश,स्थानीय र संघसंस्था
२.	अपाङ्गतामैत्री विद्यालय संख्या	०	२२००	३३००	२२००	३३००		संघ,प्रदेश,स्थानीय र संघसंस्था
३.	श्रवण/बहिरा, बोलाई कठिनाई भएका र बौद्धिक अपाङ्गता भएका बालबालिकाकालाई बिशेष शिक्षा प्रदान गर्नका लागि साथै आवास सुबिधा सहित भएका बिद्यालयहरुलाई बजेट अनुदान	१५००	१५००	१५००	१५००	१५००		संघ,प्रदेश,स्थानीय र संघसंस्था
४.	बिशेष शिक्षा परिषदबाट सहयोग प्राप्त भई सन्चालित बिशेष बिद्यालयहरुमा शिक्षण सिकाई सामग्री बितरण बापतको बजेट अनुदान	६००	६००	६५०	६५०	७००		संघ,प्रदेश,स्थानीय र संघसंस्था
५.	श्रवण/बहिरा र बौद्धिक अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि साथै अन्य प्रकारका अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि शिक्षण सिकाई सामग्री, ब्रेल किताब, श्रवण सामग्री र थप सामग्रीहरु बितरणका लागि बजेट अनुदान	३४३	३४३	३४३	४३२	४३२		संघ,प्रदेश,स्थानीय र संघसंस्था
६.	पालिकाहरुकालाई बिशेष शिक्षा र अन्तरगतका छात्रबास सुबिधा, छात्रवृत्ति र तथ्यांक प्रमाणिकरणका लागि बजेट अनुदान	२५०	२५५	२५५	२६०	२६५		संघ,प्रदेश,स्थानीय र संघसंस्था
७.	बालमैत्री विद्यालय प्रारूपको प्रभावकारी कार्यान्वयन तथा अनुगमन	१००	१००	१००	१००	१००		संघ,प्रदेश,स्थानीय र संघसंस्था
८.	अपाङ्गताको प्रारम्भिक लेखाजोखा (Disability Screening)	३००	३००	३००	३००	३००		संघ,प्रदेश,स्थानीय र संघसंस्था
९.	विद्यालयमा सरसफाई,स्वच्छतासम्बन्धी सेवा,शिक्षाको प्रबन्ध तथा किशोरीलक्षित महिनावारी स्वच्छतासम्बन्धी सेवा	२७००	२७००	२७००	२७००	२७००		संघ,प्रदेश,स्थानीय र संघसंस्था
१०.	आधारभूत तहमा मातृभाषा, स्थानीय भाषा वा बहुभाषा प्रयोग गरी सिकाइको अवसर प्रदान गर्ने	६००	६००	६००	६००	६००		संघ,प्रदेश,स्थानीय र संघसंस्था

४.४ दिवा खाजासहित पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम

४.४.१ वर्तमान अवस्था

नेपाल सरकार बिधालय दिवा खाजा कार्यक्रम लागु हुनु पूर्व स्थानीय तहको संरचना बने पश्चात यस लालबन्दी नगरपालिकामा बिधालयहरुमा संचालन रहेको प्रारम्भिक बालबिकाश देखि कक्षा ५ सम्म दिवा खाजा कार्यक्रम संचालन गर्दै आको छ ।

दिवा खाजासहित स्वस्थ तथा पोषण कार्यक्रम निम्नलिखित चुनौतिहरु पहिचान गरिएको छ :

१. दिवा खाजा ,स्वास्थ्य तथा पोषण र सरसफाई तथा स्वच्छताका प्रभाब्कारितालाई ब्यबस्थित गर्ने ।
२. सबै बिधालयमा स्वस्थाय्कर्मी ब्वास्था गर्ने ।
३. बिधालय खाजाका लागि उपयुक्त स्वरुप निर्धारण गरि पौस्टिक तथा स्वस्थकर बिढल्य खाजा सुनिचित गर्ने ।
४. सचित पोषण पाठयक्रम निर्माण गरि कार्यान्व्यन गर्नु ।
५. विधालय दिवा खाजा कार्यक्रमलाइ स्थानीय कृषि तथा ब्यापारसंग जोड्ने ।

४.४.२ उद्देश्य

१. बालबालिकालाई स्वस्थ्य एवम् पोषणयुक्त पौष्टिक खाना प्राप्तिको सुनिश्चितता गर्नु ।
२. स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाइ तथा स्वच्छतासम्बन्धी सेवाकोगुणस्तरवृद्धिगरीबालबालिकाको पोषण, स्वास्थ्य र सिकाइ उपलब्धिमा सुधार गर्नु ।

४.४.३ रणनीति

१. दिवा खाजा कार्यक्रमलाई क्रमशः विस्तार गर्दै आधारभूत तहसम्मका सम्पूर्ण बालाबालिकालाई विद्यालयमाखाजा उपलब्ध गराउने र अभिभावकको संलग्नतामा माध्यमिक तहसम्मका विद्यार्थीका लागि खाजाको प्रबन्ध गर्ने ।

२. दिवा खाजाको लागि विद्यालयमा आवश्यक पर्ने विभिन्न सुविधाहरु विस्तार गर्ने ।

३. विद्यालयमा विद्यार्थी सङ्ख्याको अनुपातमा पर्याप्त पानी, साबुन तथा सफाइ सामग्रीसहित आवश्यक सङ्ख्यामा छात्र र छात्राका लागि अलगअलग शौचालय तथा युरिनल,किशोरीहरूका लागि चेन्ज रुम, प्रयोग भइसकेका सामग्री व्यवस्थापन, हात धुने ठाउँ, स्वच्छ खानेपानी, कक्षाकोठा तथा विद्यालय परिसर सरसफाइको प्रबन्ध र घेराबारको व्यवस्था गर्ने ।

४. विद्यालयहरूमा प्राथमिक उपचार किट, बालबालिकाहरूको आवधिक स्वास्थ्य जाँच, जुकाको औषधि तथा शुक्ष्मपोषक तत्त्व प्रदायक भिटामिन ए तथा आइरन फोलिक एसिड आदिको वितरण र छात्राहरूका लागिमहिनावारी स्वच्छताको लागि स्यानेटरी प्याड वितरणलाई स्वास्थ्य क्षेत्रको सहकार्यमा नियमित र प्रभावकारी बनाउने ।

५. दिवा खाजाको लागि स्थानीय उत्पादनमा आधारित बस्तुहरुलाई प्राथमिकता दिने।

६. दिवा खाजा सहितको स्वास्थ्य तथा पोषण कार्यक्रमको स्थायित्व र दिगोपनको लागि तीनै तहका सरकारहरूसँग साझेदारी विकास, निजी सार्वजनिक साझेदारी, अभिभावकहरूको सहभागिता, विकास साझेदारहरूको सहयोगका लागि आवश्यक सहयोगी वातावरण तथा संयन्त्रको विकास गर्ने ।

४.४.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि

- विद्यालयमा अध्ययन गर्ने सबै बालबालिकाको स्वास्थ्य तथा पोषणको अवस्थामा सुधार, मनोसामाजिक कुशलता (well-being)मा अभिवृद्धि तथा सिकाइमा सुधारसहित सुरक्षित तथा रमाइलो (joyful)सिकाइ वातावरणमा पूर्ण पहुँच तथा सहभागिता हुनेछ ।

नतिजा

क्रसं	सूचक	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा भर्ना भएका बालबालिकामध्ये आवश्यक खोप प्राप्त गरेका बालबालिका* (%)	१००	१००	१००	१००	१००	१००
२	कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिकामध्ये आवश्यक खोप प्राप्त गरेका बालबालिका* (%)	१००	१००	१००	१००	१००	१००
३	दिवा खाजा प्राप्त गर्ने कक्षा	बाल विकास देखि ५ सम्म	बाल विकास देखि ५ सम्म	बाल विकास देखि ५ सम्म	बाल विकास देखि ५ सम्म	बाल विकास देखि ५ सम्म	बाल विकास देखि ५ सम्म
४	वार्षिक रूपमा विद्यार्थीको नियमित स्वास्थ्य परीक्षण गर्ने विद्यालयको सँख्या	३९	४८	४८	४८	४८	४८
५	खानेपानी,शौचालय र प्राथमिक स्वास्थ्य सेवाको	४८	४८	४८	४८	४८	४८

	पहुँच पुगेका विद्यालय सँख्या						

४.४.५ प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा		
१	दिवा खानाका लागि भान्सा तथा भण्डार, भाँडावर्तन तथा आवश्यक सामग्रीको प्रबन्ध	lg/Gt/								भएको
२	स्वस्थकर तथा पौष्टिक दिवा खाजाको प्रबन्ध	lg/Gt/								संघ,प्रदेश,स्थानीय र संघसंस्था
३	विद्यालयमा विद्यार्थी सङ्ख्याको अनुपातमा पर्याप्त पानी, साबुन तथा सफाइ सामग्रीसहित आवश्यक सङ्ख्यामा छात्र र छात्राका लागि अलग अलग शौचालय	विद्यालय सख्या	२५	३०	४०	४५	४८			संघ,प्रदेश,स्थानीय र संघसंस्था
४	कक्षा ६ देखि १२ सम्मका छात्राहरूलाई महिनावारी स्वच्छताको लागि स्यानीटरी प्याडको व्यवस्था	lg/Gt/	२१	२१	२१	२१	२१	२१		संघ,प्रदेश,स्थानीय र संघसंस्था
५	आवधिक स्वास्थ्य जाँच, जुकाको औषधि र शुक्ष्मपोषक तत्व प्रदायक ट्यावलेटहरू (भिटामिन ए र आइरन, फोलिक एसिड आदि प्रदान)	lg/Gt/	४८	४८	४८	४८	४८	४८		संघ,प्रदेश,स्थानीय र संघसंस्था
६	विद्यालयलाई प्राथमिक उपचारको	k6s	४८	०	४८	०	०	४८		संघ,प्रदेश,स्थानीय र संघसंस्था
७	विद्यलयमा नर्सिङ्ग सेवा तथा सुविधा ब्यवस्थापन	संख्या	५	७	८	१०	१०			संघ,प्रदेश,स्थानीय र संघसंस्था

४.५ आपतकालीन तथा संकटकालीन अवस्थामा शिक्षा

परिस्थितिजन्य शिक्षा भन्नाले युद्ध, द्वन्द्व, महामारी तथा प्रकोपको अवस्थामा पनि बालबालिकाको सिक्न पाउने अधिकारलाई संरक्षण गर्दै सिकाइलाई निरन्तरता दिने वैकल्पिक उपाय सहितको शैक्षिक कार्यक्रमलाई लिने गरिन्छ । यसको मुख्य उद्देश्य विभिन्न कारणले उत्पन्न संकटकालीन अवस्थामा बालबालिका लगायत शिक्षासँग सम्बद्ध व्यक्ति, परिवार तथा समुदायको जीवन रक्षा, प्रकोपबाट सिर्जित संकटको व्यवस्थापन, सामाजिक द्वन्द तथा हिंसा र दुरुपयोगबाट बालबालिकालाई सुरक्षित राख्नुका साथै

समग्र शिक्षा क्षेत्रलाई निर्वाध रूपमा क्रियाशील हुने गरी शैक्षिक कार्यक्रमहरूको तयारी तथा सञ्चालन गर्नु हो । यस अवधारणा अन्तर्गत सम्भावित जोखिमको पूर्व तयारी, आपतकालीन अवस्थामा क्षति कम हुने गरी तत्कालको व्यवस्थापन गर्ने आपतकाल पश्चात् क्षतिको आपूरण गर्ने कार्यढाँचा समेटिएको हुनु पर्दछ ।

विपद जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन २०७४ र विपद जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन नियमावली २०७६,विद्यालय भौतिक पूर्वाधार निर्माणसम्बन्धी मापदण्ड २०८०,भयरहित शिक्षण सिकाइ निर्देशिका २०६७ ,विद्यालय शान्तिक्षेत्र राष्ट्रिय कार्यढाँचा र कार्यान्वयन निर्देशिका,बालमैत्री विद्यालय राष्ट्रिय प्रारूप ,विद्यालय शिक्षाका लागि एकीकृत समता रणनीति २०७१,वृहत विद्यालय सुरक्षा न्यूनतम प्याकेज २०१८ ,वृहत विद्यालय सुरक्षा गुरुयोजना २०१७ तथा वृहत विद्यालय सुरक्षा कार्यान्वयन कार्यविधि २०१८,दिगो विकास लक्ष्य, राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले सुरक्षित विद्यालय लगाएतका नीतिगत व्यवस्थालाई कार्यन्वयन गर्ने प्रयास गरेको पाईन्छ ।

४.५.१वर्तमानअवस्था

नेपालको संविधान २०७२, ले अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षानिःशुल्क माध्यमिक शिक्षा तथा सुविधाविहीन तथा अपाङ्गहरूका लागि निःशुल्क उच्च शिक्षाको सुनिश्चितताका साथै बालबालिका माथि हुने विभेद, सजाय र दुराचारलाई निषेध गरेको छ । अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा ऐन (२०७५) र अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा नियमावली (२०७७) ले छात्रवृत्ति, दिवाखाजा, सुविधा विहिनहरूका लागि विशेष सहयोग, मातृभाषामा शिक्षा सहित कुनै पनि अवस्थामा बालबालिकाको शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकार सुनिश्चित गरेको छ ।

यस पालिकामा पनि विभिन्न समयमा विपद तथा संकट आइपर्दछन् यस्तो अवस्थामा शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापलाई निरन्तरता दिन तथा विपद तथा संकटको घडिमा पनि विचलित नभइ सो को व्यवस्थापन र न्यूनीकरण गर्न योजनाबद्ध रुपमा शिक्षा प्रदान गरीदै आएको छ जस्तै कोभिडका कारणबाट अस्त व्यस्त भएको शैक्षिक सत्र २०७७ लाई विद्यालय ब्यवस्थापन समितिको संयुक्त सहयोगमा भर्चुअल कक्षा, फोन तथा टोल सिकाइ योजना बनाएर बालबालिकाको सिक्ने अधिकारलाई सुनिश्चित गरी सिकाइलाई निरन्तरता दिएको सर्वविविदै छ । यसै सन्दर्भमा कक्षागत रोल नं. लाई जोर विजोर प्रणालीमार्फत विद्यालयमा समाजिक दूरी कायम गर्दै शिक्षण सिकाइ समेत भएको थियो । बालमैत्री र विपद उत्थानशील विद्यालय वातावरण र कक्षाकोठा तथा सबैका लागि सुरक्षित वातावरण निर्माण गर्न जनचेतना,भवन निर्माण संहिता लागु,भौतिक पूर्वाधारलाई विपत resilient बनाउने प्रयास गरिएको पाईन्छ । स्थानीय तहमा आइपरेका विपत्ति जस्तै आगलागी, बाढी, पहिरो तथा अन्य विपत्तिहरूबाट प्रभावित विद्यालय तथा बालबालिकाको संख्या र व्यवस्थापनको लागि विपत जोखिम न्यूनीकरण योजना निर्माण गरेको छ । आपतकालिन समयमा आई ओअरने यस्ता विपतबाट हुन् जाने क्षति न्यूनीकरण र जोखिमको समयमा खोजि,उदार र पुनर्स्थापनाका लागि विभिन्न गैर सरकारी सस्था र विभिन्न तहका सरकार संग सहकार्य र समन्वय गर्ने नीति न.पा. को रहेको छ ।

नेपालको संविधान २०७२, ले अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षानिःशुल्क माध्यमिक शिक्षा तथा सुविधाविहीन तथा अपाङ्गहरूका लागि निःशुल्क उच्च शिक्षाको सुनिश्चितताका साथै बालबालिका माथि हुने विभेद, सजाय र दुराचारलाई निषेध गरेको छ । अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा ऐन (२०७५) र

अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा नियमावली (२०७७) ले छात्रवृत्ति, दिवाखाजा, सुविधा विहिनहरूका लागि विशेष सहयोग, मातृभाषामा शिक्षा सहित कुनै पनि अवस्थामा बालबालिकाको शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकार सुनिश्चित गरेको छ ।

यस पालिकामा पनि विभिन्न समयमा विपद तथा संकट आइपर्दछन् यस्तो अवस्थामा शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापलाई निरन्तरता दिन तथा विपद तथा संकटको घडिमा पनि विचलित नभइ सो को व्यवस्थापन र न्यूनीकरण गर्न योजनाबद्ध रुपमा शिक्षा प्रदान गरीदै आएको छ जस्तै कोभिडका कारणबाट अस्त व्यस्त भएको शैक्षिक सत्र २०७७ लाई विद्यालय ब्यवस्थापन समितिको संयुक्त सहयोगमा भर्चुअल कक्षा, फोन तथा टोल सिकाइ योजना बनाएर बालबालिकाको सिक्ने अधिकारलाई सुनिश्चित गरी सिकाइलाई निरन्तरता दिएको सर्वविदिदै छ । यसै सन्दर्भमा कक्षागत रोल नं. लाई जोर विजोर प्रणालीमार्फत विद्यालयमा समाजिक दूरी कायम गर्दै शिक्षण सिकाइ समेत भएको थियो । बालमैत्री र विपद उत्थानशील विद्यालय वातावरण र कक्षाकोठा तथा सबैका लागि सुरक्षित वातावरण निर्माण गर्न जनचेतना,भवन निर्माण संहिता लागु,भौतिक पूर्वाधारलाई विपत resilient बनाउने प्रयास गरिएको पाईन्छ । स्थानीय तहमा आइपरेका विपत्ति जस्तै आगलागी, बाढी, पहिरो तथा अन्य विपत्तिहरूबाट प्रभावित विद्यालय तथा बालबालिकाको संख्या र व्यवस्थापनको लागि विपत जोखिम न्यूनीकरण योजना निर्माण गरेको छ । आपतकालिन समयमा आई ओअरने यस्ता विपतबाट हुन् जाने क्षति न्यूनीकरण र जोखिमको समयमा खोजि,उदार र पुनर्स्थापनाका लागि विभिन्न गैर सरकारी सस्था र विभिन्न तहका सरकार संग सहकार्य र समन्वय गर्ने नीति न.पा. को रहेको छ ।

४.५.४प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि

१. विपद्व्यवस्थापन प्रति कार्यको संयन्त्र र कार्य ढाँचा विकास भएको हुनेछ।
२. सम्भावित विपद्को व्यवस्थापन तथा उत्थानशीलता प्रणाली विकासको लागि भौतिक, मानवीय तथा आर्थिक स्रोतको व्यवस्थापन भएको हुनेछ ।
३. आपतकालिन अवस्थामा बैकल्पिक सिकाइका विधिहरु प्रयोग गरी बालबालिकाहरुको सिक्न पाउने अधिकारको सुनिश्चित भएको हुनेछ ।

नतिजा

क्रसं	सूचक	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	बालबालिकालाई आधारभूत जीवन-सीपसहित कोभिड जस्ता महामारी तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण सम्बन्धी अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने माध्यमिक विद्यालय सँख्या	१४	१४	१४	१४	१४	१४
२	हरित विद्यालय सँख्या	६	६	२	१	३	२

३	जलवायु परिवर्तन तथा दिगो विकास निम्ति शिक्षा जस्ता कार्यक्रमहरु कार्यान्वयन गर्ने विद्यालय सँख्या	६	६	२	१	३	२
४	शिक्षा समुह गठन तथा संचालन	१	१	१	१	१	
५	विद्यालयहरुमा ड्रिल र व्यवहारिक घटना अभ्यास	१	१	१	१	१	
६	बिधालयमा विपद व्यस्थापन समिति गठन	१	१	१	१	१	

४.६ विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास

शिक्षा नियमावली २०५९ अनुसार एक विद्यार्थीका लागि सुविधाजनक रूपमा पठनपाठनमा सहभागी बन्न प्रारम्भिक बालविकास तथा आधारभूत तहका प्रारम्भिक कक्षाका लागि प्रति विद्यार्थी ०.७५ वर्ग मिटर र आधारभूत तह तथा माध्यमिक तहका लागि प्रति विद्यार्थी १.०० वर्गमिटर बराबरको क्षेत्रफल तोकिएको छ। बालबालिका विद्यालयमा भर्ना हुनका लागि सुरक्षित विद्यालय, पढ्नका लागि कक्षाकोठा, खेल्नका लागि खेलमैदान, शौचका लागि शौचालय, सफाइ र पिउनका लागि खानेपानी जस्ता भौतिक पूर्वाधार विद्यालयका आधारभूत संरचना हुन् । राष्ट्रिय शिक्षा नीति,२०७६ ले विद्यालयहरूमा भवन, कक्षाकोठा, फर्निचर, प्रयोगशाला, शौचालय, पानी, पुस्तकालय, बुक कर्नर जस्ता भौतिक पूर्वाधार तयार गर्ने, विद्यालय भवन लगायत सम्पूर्ण भौतिक पूर्वाधार विपद जोखिममुक्त बनाउदै सबै विद्यालयलाई सुरक्षित एवं बालमैत्री, हरित विद्यालयको रूपमा विकास गर्ने लगायतका नीतिगत व्यवस्थापन गरेको छ ।

यस खण्डमा विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार विकासको वर्तमान अवस्थाको समीक्षाका आधारमा चुनौतीहरू पहिचान गरी आगामी दश वर्षका लागि विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार विकासका उद्देश्य, रणनीति, नतिजा र प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य उल्लेख गरिएको छ।

४.६.१ वर्तमान अवस्था

यस पालिकामा कूल विद्यालय ८२ मध्ये ४८ सामुदायिक,१ मदरसा,गुरुकुल १ र ३२ संस्थागत विद्यालयहरु छन् । सामुदायिक विद्यालय तर्फ ११४ भवन रहेकोमा २८ वटा पक्की भवन छन् जसमा साममुदायिक तर्फ ९४ वटा कक्षाकोठा पक्की छन् यसरी हेर्दा विद्यालयमा पक्की संरचना कम देखिन्छ । सामुदायिक विद्यालयमा छात्रा शौचालय भएका विद्यालयहरु ४८ , छात्र शौचालय ४८ तथा महिला शिक्षक शौचालय ८ वटा छन् । खानेपानीको आफ्नै श्रोत भएका विद्यालय ३८ ,

बाहिरी श्रोत भएका विद्यालय ९ र अन्य कुनै श्रोत नभएका विद्यालय १ वटा छन् । विपद तथा जोखिम व्यवस्थापनको तयारीका लागि स्थानीय पाठ्यक्रम मार्फत प्रारम्भिक कक्षा देखि नै विषयवस्तु समावेश गर्ने विषयमा समावेश गर्ने तयारी गरिएको छ । पालिका भरमा २१ वटा विद्यालयमा पुस्तकालय, ११वटा विद्यालयमा विज्ञान प्रयोगशाला, २० विद्यालयमा कम्प्युटर प्रयोगशाला र ४७ वटा विद्यालयमा इन्टरनेट पुगेको छ । विद्यालयको वातावरण तर्फ फर्केर हेर्दा १४ विद्यालयमा स्टाफ कोठा, ३२ विद्यालयमा स्टोर कोठा, ० विद्यालयमा खेलकुद कोठा साथै सबै विद्यालयमा खेल मैदान रहेका छन् । यस पालिकामा वटा विद्यालयमा ४ कोठे पक्की भवन निर्माण र निर्माणधीन अवस्थामा छन् ।अधिकांस विद्यालयमा पर्खाल सहितको घेरबार भएको छ भने प्रायस विद्यालयमा प्रवेश गेट निर्माण भएको पाईन्छ ।

विद्यालय पूर्वाधार विकाससँग सम्बन्धित निम्नलिखित चुनौतीहरू रहेका देखिन्छन् :

१. स्रोत सिमितताले भौतिक पूर्वाधारको विकास र विस्तार गर्न ।
२. पूर्वाधार विकासकालाई गुणस्तरीय पारदर्शी एवं जवाफदेही बनाउन ।
३. सुरक्षित विद्यालय पूर्वाधार विकास एवम् विस्तारका लागि मापदण्ड अनुसारको गुरु योजना विकास गर्न ।
४. पूर्वाधारहरूलाई बालमैत्री अपाङ्गता र लैङ्गिक मैत्री बनाउन ।

४.६.३ उद्देश्य

सुरक्षित विद्यालय पूर्वाधारको आवश्यक मापदण्ड विकास र कार्यान्वयन गर्नु ।

१. पूर्वाधारहरूलाई पारदर्शी एवं जवाफदेहीताका आधारमा बालमैत्री, अपङ्गता,विपत उत्थानशिल र लैङ्गिकमैत्री बनाउने ।

४.६.४ रणनीतिहरू

१. पूर्वाधार विकासका लागि विद्यालयको तह र विद्यार्थी संख्याको आधारमा मापदण्ड विकास गरिनेछ । (१)
२. विद्यालय पूर्वाधार विकासका लागि विभिन्न संघ, संस्था एवं सरोकारवालाहरूसँग लागत साझेदारी गरिनेछ । (२)
३. विद्यालयहरू निर्माण गर्दा कक्षाकोठा, शिक्षक, प्रधानाध्यापक तथा प्रशासनिक कक्ष, पानी, शौचालय, भान्सा वा खाजा घर लगायत सबैको योजना समावेश गरी डिजाइन गरिनेछ । (२)
४. प्रकोपको सिकार हुन् सक्ने विद्यालय भवनको पहिचान गरि जोखिम न्यूनीकरण गर्न तुरून्त वैकल्पिक व्यवस्था गरिनेछ । (२)
५. पूर्वाधार निर्माणसँगै सुरक्षित विद्यालय निर्माणका लागि क्षमता अभिवृद्धि गर्न क्षमता विकासका कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । (१)
६. पूर्वाधार विकासका लागि विद्यालयको भौतिक सूचक तयार गरिनेछ । (१)
७. आंसिक रुपमा क्षति भएका विद्यालका संरचनाको मर्मत सम्भार गरिनेछ । (२)

४.६.५ उपलब्धि, नतिजा तथा प्रमुख क्रियाकलापहरु

क) उपलब्धि

सबै विद्यार्थीहरूलाई सुरक्षित र उपयुक्त भौतिक वातावरणमा अध्ययन गर्ने अवसर हुने ।

ख) नतिजा

१. माग र आवश्यकताका आधारमा विद्यालय पूर्वाधार विकास एवम् विस्तारका लागि मापदण्ड अनुसारको १० वर्षे गुरु योजना तयार हुने ।
२. पूर्वाधार विकासका लागि विद्यालयको तह र विद्यार्थी सङ्ख्याको आधारमा मापदण्ड विकास गरिनेछ ।
३. पूर्वाधार विकासको लागि स्रोत र जिम्मेवारीको विन्यास सहित कार्यान्वयन प्रारूप विकास हुने ।
४. पालिकाका सबै विद्यालयहरुमा आवश्यक भौतिक पूर्वाधार विकास र विस्तार हुने ।
५. पूर्वाधार विकासका लागि विद्यालयको भौतिक सूचक तयार हुने ।
६. विद्यालयमा अपाङ्गमैत्री, बालमैत्री तथा लैङ्गिक मैत्री भौतिक पूर्वाधार हुने ।

क्र. सं	सूचक	आधार वर्ष २०८१/८२	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	भूकम्प प्रतिरोधी विद्यालय	११	११	२	२	२	२
२	नयाँ निर्माण गर्नु पर्ने कक्षाकोठा संख्या	४	४	८	१२	१६	२०
३	सबलीकरण गर्नु पर्ने कक्षाकोठा संख्या	४	४	८	१२	१६	२०
४	नयाँ निर्माण गर्नु पर्ने शौचालय संख्या	२	२	४	६	८	१०
५	बाढी पहिरो लगायतका प्रकोप न्यूनीकरणका लागि कार्य गर्नु पर्ने विद्यालय संख्या	१५	१५	१३	१०	७	५

४.६.६ प्रमुख क्रियाकलापहरु तथा लक्ष्य

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५		
1	पूर्वाधार विकासका लागि मापदण्ड	पटक	१	०	०	०	०		संघ, प्रदेश,स्थानीय र संघ संस्था
2	पूर्वाधार विकास तथा बिस्तारका लागि १० वर्षे गुरुयोजना तयार	पटक	०	०	०	१	०		संघ, प्रदेश,स्थानीय र संघ संस्था
3	अपाङ्गमैत्री, बालमैत्री तथा लैङ्गिक मैत्री भौतिक पूर्वाधार निमार्ण	संख्या	१०	३	३	३	३		संघ, प्रदेश,स्थानीय र संघ संस्था

4	पूर्वाधार विकासका लागि स्रोत र जिम्मेवारी	निरन्तर							संघ, प्रदेश,स्थानीय र संघ संस्था
5	विद्यालयको मर्मत संभार	निरन्तर	१०	१०	१०	१०	१०		संघ, प्रदेश,स्थानीय र संघ संस्था
6	प्रकोपको सिकार भएका विद्यालय भवन	आवश्यक्ता अनुसार							संघ, प्रदेश,स्थानीय र संघ संस्था
7	भूकम्प प्रभावित नभएका बिद्यालयहरूमा WASH सुविधा र फर्निचर सहितको ४ कोठे ब्लकका बिद्यालय निर्माण गर्ने	संख्या	१५	५	५	५	५		संघ, प्रदेश,स्थानीय र संघ संस्था
8	भूकम्प प्रभावित बिद्यालयहरूमध्ये कक्षा १-५ सम्म सन्चालित बिद्यालयहरूलाई रू. २००,०००, कक्षा ६-८ सम्म सन्चालित बिद्यालयहरूलाई रू. ३००,००० र माध्यमिक तह सम्म सन्चालित बिद्यालयहरूलाई रू. ५००,००० बिद्यालय मर्मत खर्च बापतको अनुदान दिने	आवश्यकता अनुसार							संघ, प्रदेश,स्थानीय र संघ संस्था
9	विपद् जोखिम व्यवस्थापन र resilience लचिलोपन सम्बन्धी बृहत योजनाको कार्यान्यन गर्ने	पटक	०	०	१	३	४		संघ, प्रदेश,स्थानीय र संघ संस्था
10	ECED बालबालिकाहरुका लागि WASH सुबिधा सहितको छुट्टै शौचालय निर्माण गर्ने	संख्या	०	०	३	४	५		संघ, प्रदेश,स्थानीय र संघ संस्था
११									

भौतिक पूर्वाधारका प्रमुख क्रियाकलाप संचालन गर्न अनुमानित बजेट (रु.हजारमा)

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	वजेट					भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
		२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६		
१	पूर्वाधार विकासका लागि मापदण्ड	०	०	०	०	०	२	नगरपालिका
२	पूर्वाधार विकास तथा बिस्तारका लागि १० वर्षे गुरुयोजना तयार	०	०	०	१०००	०	३	नगरपालिका
३	अपाङ्गमैत्री, बालमैत्री तथा लैङ्गिक मैत्री	१६५००	१६५००	१६५००	१६५००	१६५००		नगरपालिका

	भौतिक पूर्वाधार निमार्ण							
४	पूर्वाधार विकासका लागि स्रोत र जिम्मेवारी							संघ, प्रदेश, नगरपालिका
५	विद्यालयको मर्मत संभार	२०००	३०००	३५००	४०००	४५००		संघ, प्रदेश, नगरपालिका
६	प्रकोपको सिकार भएका विद्यालय भवन	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००		आवश्यकता अनुसार
७	भूकम्प प्रभावित नभएका बिद्यालयहरूमा WASH सुबिधा र फर्निचर सहितको ४ कोठे ब्लकका बिद्यालय निर्माण गर्ने	१५००	१०००	२०००	३०००	४०००		
८	विपद् जोखिम व्यवस्थापन र resilience लचिलोपन सम्बन्धी बृहत योजनाको कार्यान्यन गर्ने	०	०	५०	१५०	२००		
९	ECED बालबालिकाहरुका लागि WASH सुबिधा सहितको छुट्टै शौचालय निर्माण गर्ने	०	०	६००	१२००	१५००		

४.७ विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि

सूचना तथा सञ्चार प्रबिधिको कुशल र प्रभावकारी प्रयोगले सिकाइ सुधार गर्न, सिकाइलाई सान्दर्भिक बनाउन, सिकाइप्रति विद्यार्थीहरुलाई अभिप्रेरित गर्न र शैक्षिक व्यवस्थापन सुधार गरी सुशासन कायम गर्न सहयोग गर्दछ। शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विकास तथा प्रयोगले सबै विद्यार्थीका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधि आधारभूत पहुँच पुर्याई डिजिटल भिन्नता कम गर्ने सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई शिक्षण माध्यमका रुपमा प्रयोग गरी सिकाई सुधार गर्ने सबैका लागि शिक्षामा पहुँच पुर्याउने र शिक्षाको व्यवस्थापिकीय तथा शासकिय पद्धतिलाई कुशल र प्रभावकारी बनाई सुशासनको प्रत्याभूतिका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगलाई सहयोग ल्याउनुपर्दछ (MoE ,२०१३) । किभिड-१९ को महामारीले शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि प्रभावकारी प्रयोग र आवश्यकतालाई

थप पुष्टी गरेको छ। विभिन्न प्रकारका विपत तथा महामारीमा पनि शिक्षालाई निरन्तरता दिने कार्यमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि महत्वपूर्ण सहयोग गर्न सक्दछ। यस समयमा भइरहेको क्षमताका आधारमा अनलाइन तथा अफलाइन लगायतका खष्चतगर्बा माध्यम प्रयोग गरि सिकाईलाई निरन्तरता दिन खोजिए पनि पर्याप्त क्षमता संरचनाको अभावले सबैलाई समेट्न सकिएको छैन (एयगमर्भा,ｐ.२०२०)। नेपालको सूचना तथा सञ्चार प्रविधि नीति,२०७२ ले सूचना तथा सञ्चारका संरचनामा पहुँच पुर्याउने विषयमा नीति निर्धारण गरेको छ भने शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि सम्बन्धी गुरुयोजना कानुन गर्ने लगायतका नीतिहरूले गरेको छ। डिजिटल नेपालको कार्यढाचा,२०७६ ले विद्यालय तथा क्याम्पस हरुमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि शिक्षा र न्क्क शिक्षा प्रदान गर्ने र शिक्षाक्षेत्रको सूचना तथा सञ्चार प्रविधि शिक्षा सम्बन्धी क्षमता विकास गरी र सबैका लागि सुचना तथा संचार प्रबिधि शिक्षा सम्बन्धी साक्षरता प्रदान गर्ने उल्लेख गरिएको छ ।त्यसैगरी नेपाल सरकारले २०७६ सालमा स्वीकृत गरेको राष्ट्रिय नीति र विज्ञान तथा प्रविधि प्रवर्द्धन निजीमा पनि शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगसम्बन्धी नीति उल्लेख गरेको छ। बिद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रममा पनि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिका क्रियाकलाप समावेश गरिएको छ। विद्यालय क्षेत्र विकास योजनामा समाबेश गरिएका मुख्य त्रियाकलाप सिकाइमा सूचना प्रविधिको प्रयोगको लागि आवश्यक सामाग्री विद्यालयलाई उपलब्ध गराउने , विज्ञान, गणित र अंग्रेजी विषयमा विद्युतीय बिधुतिय सामाग्री निर्माण गर्ने, पूर्वाधार विकास र शिक्षण सिकाइ सामग्री प्रदान गर्ने, नमुना विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रबिधि सिकाइ केन्द्र स्थापना गर्ने, एकीकृत लेखा कयातधबचभ कार्यान्यवन गर्ने,एकीकृत शैक्षीक व्यवस्थापन सूचना प्रणाली IEMIS विकास गर्ने रहेको छ।

४.७.१वर्तमानअवस्था

यस पालिकाले आ.ब.२०७५/०७६ मा ३ वटा विद्यालयलाई विद्युत्तीय पुस्तकालय स्थापनार्थ आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग गरेको थियो साथै यस पालिकामा वैकल्पिक उर्जाको लागि पालिकाको स्रोतबाट २ विद्यालयलाई वैकल्पिक उर्जाको व्यवस्था भएको छ। हाल मल्टिमिडिया समेतको सुविधा भएका ५ वटा विद्यालयमा स्मार्ट बोर्ड बाट पठनपाठन हुने हुन्छ। बागमतीमा सबै विद्यालयमा विद्युतको पहुँच छ भने विज्ञान प्रयोगशाला, कम्प्युटर प्रयोगशाला तथा इन्टरनेट सुविधा भएका विद्यालयहरु क रहेका छन्। यस पालिकामा ५ वटा विद्यालयका १५ जना शिक्षक कर्मचारीले शिक्षण सिकाइमा प्रविधिको प्रयोग गरेका छन् भने अधिकांस शिक्षकहरु प्रविधिको संग दौडने प्रयासरत् देखिन्छ। आ.व. २०७७/०७८ मा ३ दिने विद्यालय जिन्सी लेखा तथा एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणालीको तालिम यस पालिकाले सञ्चालन गरेको थियो।

शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिसम्बन्धी निम्नलिखित चुनौतीहरू पहिचान गरिएको छ :

१. सबै विद्यालयहरूमा प्रविधि सम्बन्धी आधारभूत संरचना विस्तार गर्न।
२. विस्तार गरिएका ई-पुस्तकालयलाई प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गर्न।
३. शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रभावकारी प्रयोगका लागि एकीकृत प्रणालीको विकास गर्न।
४. प्रविधि सम्बन्धी उपकरणको व्यवस्था त्यसको सञ्चालन र प्रयोगका लागि क्षमता विकास गर्न।
५. सबै विद्यालयलाई सहज हुने गरी शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणाली तथा लेखा प्रणाली व्यवस्थित गर्न।
६. एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली मार्फत तथ्याङ्क अद्यावधिक गर्न।
७. स्थानीय स्तरमा अडियो, भिडियो सहितको अनलाइन तथा अफलाइन कक्षा सञ्चालन गर्न सरोकारवालको सक्रियता बढाउने।

४.७.३ उद्देश्यहरू

विद्यालय शिक्षालाई प्रभावकारी, गुणस्तरीय र सान्दर्भिक बनाउन सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग विस्तार गर्ने।

१. अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू लगायत सबैमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा आधारित शिक्षामा पहुँच पुर्‍याउने ।
२. माध्यमिक तह सम्मको पठनपाठन सन्चालन् भएका विद्यालयको व्यवस्थापन तथा तथ्याङ्क पद्धतिलाई पेपर लेस बनाउने ।

४.७.४ रणनीतिहरू

सबै विद्यालयहरूमा प्रविधिसम्बन्धी आधारभूत संरचना विस्तार गरी उपकरणको प्रवन्ध गरिने । (१)

१. शिक्षकहरूको क्षमता विकास गरी स्वयंसेवक शिक्षक सेवा प्रवेशका लागि आधारभूत सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको सीप अनिवार्य गरिनेछ । (३)
२. विभिन्न कक्षा र विषयका लागि अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्री विकास गरीनेछ । (३)
३. सबै विद्यालयहरूमा सि.सि. क्यामरा तथा विद्युत्तीय हाजिरी जडान गरिनेछ । (१)
४. सूचना तथा सञ्चार प्रविधमा आधारित अनुगमन तथा मूल्याङ्कन पद्धतिको विकास गरिनेछ । (३)
५. अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू लगायत सबैमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधमा आधारित शिक्षामा पहुँच पुर्‍याउने । (२)
६. विद्यालयको समग्र व्यवस्थापन तथा तथ्याङ्क पद्धतिलाई पेपर लेस बनाउने ।
७. एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणालीलाई मासिक रुपमा अद्यावधिक गरिनेछ ।
८. विद्युत्तीय पुस्तकालयलाई वार्षिक रुपमा अद्यावधिक गरिनेछ ।
९. सामुदायिक सिकाइ केन्द्रमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधको विकास गरिनेछ ।

४.७.५ नतिजा, क्रियाकलाप

क) उपलब्धि

समुदाय तथा विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमैत्री बातावरण निर्माण भइ विद्यालय शिक्षाको व्यवस्थापनमा सुधार ल्याइ सुशासन प्रवर्धन हुने ।

ख) नतिजा

१. शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रभावकारी प्रयोगका लागि अगुवा विद्यालय विकास गरि एक पूर्णकालीन ICT शिक्षक व्यवस्थापन, डिजिटल ल्याव स्थापना सञ्चालन हुने ।
२. विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको पूर्वाधार विकास भई सबैको पहुँच पुग्ने ।
३. स्थानीय स्तरमा अडियो भिडियो सहितको अनलाइन तथा अफलाइन कक्षा सञ्चालनका लागि प्रत्येक विद्यार्थीको हातमा भिडियो प्लेयर वा Android फोन का साथै पेनड्राइभ हुने ।
४. विद्यालयको तथ्याङ्क पद्धति पूर्ण पेपर लेस हुने ।
५. प्रत्येक वडामा एक फ्रि वाई-फई चौतारी निर्माण गर्ने ।
६. शिक्षकहरूको क्षमता विकास गरी स्वयंसेवक शिक्षक सेवा प्रवेशका लागि आधारभूत सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको सीप अनिवार्य गरिनेछ ।
७. सामुदायिक सिकाइ केन्द्रमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधको प्रयोगमा विस्तार हुने ।
८. सूचना प्रविधिमा आधारित शिक्षक सहायता प्रणालीको विकास तथा सञ्चालन हुने ।

क्र. सं.	सूचक	आधार वर्ष २०८१/८२	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६

१	Internet connectivity भएका विद्यालयको संख्या	४६	४६	४७	४८	४८	४८
२	शिक्षण-सिकाइ क्रियाकलापमा कम्प्युटर लगायतको प्रविधिको उपयोग भएका विद्यालय संख्या	२१	२१	२५	३०	३५	४२
३	मुख्य विषयहरूमा डिजिटल पाठ्यसामग्री प्रयोग गर्ने विद्यालय संख्या	२	२	३	५	७	१०
४	व्यवस्थापकीय कार्यमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगगर्ने विद्यालय संख्या	२१	२१	२७	३०	३५	४०
५	विद्युतको पहुँच पुगेका विद्यालयसँख्या	४६	४६	४७	४८	४८	४८
६	ICT सम्बन्धी पूर्वधार र आवस्यक सामग्री सहितका बिद्यालय संख्या	२	२	५	७	१०	१४
७	बिधुतिय सुबिधा प्राप्त (बैकल्पिक उर्जाको स्रोत भएका समेत) बिद्यालय संख्या	०	०	०	०	०	०
८	Broadband internet connection को सुबिधा प्राप्त भएका बिद्यालय संख्या	४६	४६	४७	४८	४८	४८
९	कक्षा कोठा शिक्षण सिकाई कार्यक्रममा निरन्तररुपले Learning Portal (सिकाई चौतारी) प्रयोग गर्ने बिद्यालय संख्या	०	०	१	३	५	६
१०	सामुदायिक बिद्यालयमध्ये School Accounting System (SAS) प्रयोग गरी आर्थिक बिबरण	१	१	२	३	४	५

	व्यवस्थापनगर्ने विद्यालय संख्या						

४.७.५ प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५		
१	Internet connectivity भएका विद्यालयको संख्या	संख्या	०	१	१	०	०		संघ, प्रदेश, नगरपालिका
२	शिक्षण-सिकाइ क्रियाकलापमा कम्प्युटर लगायतको प्रविधिको उपयोग भएका विद्यालय संख्या	संख्या	०	४	५	५	७	६	संघ, प्रदेश, नगरपालिका
३	मुख्य विषयहरूमा डिजिटल पाठ्यसामग्री प्रयोग गर्ने विद्यालय संख्या	संख्या	०	१	२	२	३	३८	विद्यालय
४	व्यवस्थापकीय कार्यमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगगर्ने विद्यालय संख्या	संख्या	०	६	३	५	५	८	नगरपालिका
५	विद्युतको पहुँच पुगेका विद्यालयसँख्या	प्रतिशत	०	१	१	०	०	०	संघ, प्रदेश, नगरपालिका
६	ICT सम्बन्धी पूर्वधार र आवस्यक सामग्री सहितका बिद्यालय संख्या	संख्या	०	३	२	३	४	३४	नगरपालिका
७	बिधुतिय सुबिधा प्राप्त (बैकल्पिक उर्जाको स्रोत भएका समेत) बिद्यालय संख्या	संख्या	०	०	०	०	०	०	नगरपालिका
८	Broadband internet connection को सुबिधा प्राप्त भएका बिद्यालय संख्या	निरन्तर	४६	४८	४८	४८	४८	४८	नगरपालिका
९	कक्षा कोठा शिक्षण सिकाई कार्यक्रममा निरन्तररुपले Learning Portal (सिकाई चौतारी) प्रयोग गर्ने बिद्यालय संख्या	निरन्तर	०	१	२	२	१	४२	नगरपालिका
१०	सामुदायिक बिद्यालयमध्ये School Accounting System (SAS) प्रयोग गरी आर्थिक बिबरण व्यवस्थापनगर्ने बिद्यालय संख्या	पटक	०	१	१	१	१	४३	संघ, प्रदेश, नगरपालिका
११	IEMIS सम्बन्धि तालिम तथा अधावधिक	पटक	१	१	१	१	१	५	नगरपालिका

विद्यालयमा सुचना तथा प्रविधिका प्रमुख त्रियाकलाप संचालन गर्न अनुमानित बजेट (रु.हजारमा)

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५		
१	Internet connectivity भएका विद्यालयको संख्या	संख्या	०	१००	१००	०	०	२००	संघ, प्रदेश, नगरपालिका
२	शिक्षण-सिकाइ क्रियाकलापमा कम्प्युटर लगायतको प्रविधिको उपयोग भएका विद्यालय संख्या	संख्या	०	६००	७५०	७५०	१०५०		संघ, प्रदेश, नगरपालिका
३	मुख्य विषयहरूमा डिजिटल पाठ्यसामग्री प्रयोग गर्ने विद्यालय संख्या		०	१०	२०	२०	३०	८०	विद्यालय

४	व्यवस्थापकीय कार्यमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगगर्ने विद्यालय संख्या	संख्या	०	५००	१००	१००	१००	८००	नगरपालिका
५	विद्युतको पहुँच पुगेका विद्यालयसँख्या	प्रतिशत	०	१००	१००	०	०	२००	संघ, प्रदेश, नगरपालिका
६	ICT सम्बन्धी पूर्वधार र आवस्यक सामग्री सहितका बिद्यालय संख्या	संख्या	०	१५० ०	१०० ०	१५० ०	२०० ०	६०० ०	नगरपालिका
७	बिधुतिय सुबिधा प्राप्त (बैकल्पिक उर्जाको स्रोत भएका समेत) बिद्यालय संख्या	संख्या	०	०	०	०	०	०	नगरपालिका
८	Broadband internet connection को सुबिधा प्राप्त भएका बिद्यालय संख्या	निरन्तर	६००	६००	६००	६००	६००	२४० ०	नगरपालिका
९	कक्षा कोठा शिक्षण सिकाई कार्यक्रममा निरन्तररुपले Learning Portal (सिकाई चौतारी) प्रयोग गर्ने बिद्यालय संख्या	निरन्तर	०	०	०	०	०	०	नगरपालिका
१०	सामुदायिक बिद्यालयमध्ये School Accounting System (SAS) प्रयोग गरी आर्थिक बिबरण व्यवस्थापनगर्ने बिद्यालय संख्या		०	५००	५००	५००	५००	२०० ०	संघ, प्रदेश, नगरपालिका
११	IEMIS सम्बन्धि तालिम तथा अधावधिक	पटक	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०	

परिच्छेद ५:सुशासन तथा व्यवस्थापन

शिक्षा पद्धतिमा निणर्य तथा कार्यान्वयनको समग्र प्रक्रियाले शासकीय प्रबन्धलाई जनाउँदछ । शासकीय प्रवन्धमा संरचना तथा प्रक्रिया दुवै पर्दछन् । विद्यालय क्षेत्रको यो योजनाका सन्दर्भमा शासकीय प्रवन्ध अन्तर्गत योजनाको प्रभावकारी ढङ्गले तथा कुशलतापूर्वक कार्यान्वयन गरि बालबालिकाको सहभागिता र सिकाइमा सुधार गर्न आवश्यक संरचना, भूमिका तथा कार्य प्रक्रिया समावेश हुन्छन् । यस्ता संरचना तथा कार्य प्रक्रियाहरूले सहभागिता तथा सहमतिमा निणर्य गर्नु तथा निणर्य कार्यान्वयन गर्नु, निश्चित दृष्टिकोण वा उद्देश्यमा आधारित हुनु, कार्यसम्पादनमा प्राथमिकता दिई उत्तरदायी हुनु, कार्यसम्पादनमा प्रभावकारिता तथा कार्यकुशलता कायम गर्नु, विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही भई पारदर्शी हुनु र विधिको सर्वोच्चता तथा समतालाई प्रोत्साहन गरि सुशासनको प्रत्याभूति गर्नुपर्दछ । शिक्षामा स्थानीय सरकार, विद्यालय तथा समुदाय, गैरसरकारी निकाय तथा विकास साझेदारहरूको भूमिका रहने भएकाले भूमिका अनुसार सुशासन कायम गर्न यी सबैको योगदान रहेको छ ।

शिक्षा क्षेत्रको योजना कार्यान्वयनका लागि आवश्यक संस्थागत संरचना सहित क्षमता विकास, योजना कार्यान्वयनको जिम्मेवारी सहितको प्रबन्ध र उपयुक्त अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली स्थापित गर्नु पर्दछ । सुशासन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी योजनाका उद्देश्य, अपेक्षित नतिजा र कार्यक्रमको स्वरूप, संवैधानिक प्रावधान अनुसारको संघीय संरचनामा विभिन्न तहका सरकारको दायित्व तथा ज्ञान, प्रविधि, मूल्य मान्यता र दृष्टिकोणमा आएको परिवर्तनलाई विचार गर्नु पर्दछ । नेपालको संविधानमा संघ, प्रदेश र स्थानीय तह गरि तीन तहका सरकारका एकल र साझा अधिकारका सूची सहित शिक्षाको शासकीय प्रबन्ध तथा व्यवस्थापन हुने व्यवस्था भएको छ । यस सन्दर्भमा संविधानमा संघीय एकाइहरूका लागि एकल र साझा अधिकार तथा दायित्वको रूपमा विषयहरू प्रस्तुत भएका सन्दर्भमा एकल अधिकार मूल रूपमा प्रभावी भई साझा अधिकार परिपूरक वा सम्पूरक भएर आउँछ भन्ने विषयलाई ध्यान दिनका साथै शिक्षामा विशिष्टीकृत प्रकृतिका कार्यको सञ्चालन तथा व्यवस्थापनका लागि विशेष प्रबन्धको आवश्यकतालाई पनि विचार गर्नु पर्दछ । त्यसैगरि योजना कार्यान्वयन तथा व्यवस्थापनमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग, समता र समावेशिताको प्रवर्धन, नतिजाप्रतिको जिम्मेवारी र उत्तरदायित्व जस्ता पक्षहरूलाई प्राथमिकता दिनु पर्दछ । यस परिच्छेदमा सुशासन प्रवर्धन गरी शिक्षा क्षेत्रमा यस १० वर्षे शिक्षा क्षेत्रको योजना कार्यान्वयनबाट अपेक्षित नतिजा हासिल गर्नका लागि आवश्यक संस्थागत संरचना, क्षमता विकास, योजना कार्यान्वयनको समग्र व्यवस्था र अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रणालीका सम्बन्धमा वर्तमान अवस्थाको समीक्षा गरीएको छ । वर्तमान अवस्थाको समीक्षाका आधारमा यस योजनाका अपेक्षित नतिजा प्राप्तिका लागि प्रस्तावित कार्यक्रमहरूको कुशल तथा प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नका लागि आवश्यक संस्थागत संरचना, क्षमता विकास, योजना कार्यान्वयनको समग्र व्यवस्था र अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रणालीको स्वरूप प्रस्तुत गरिएको छ ।

५.१ शिक्षाको व्यवस्थापन तथा संस्थागत क्षमता विकास

योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध अन्तर्गत बार्षिक योजना तथा बजेट तर्जुमा, क्रियाकलाप निर्धारण तथा कार्यान्वयन, वित्तीय व्यवस्थापन तथा अनुगमन र मूल्याङ्कनलगायत कार्यान्वयनका लागि आवश्यक संरचना, जनशक्ति, प्रक्रिया र जिम्मेवारी तथा उत्तरदायित्त्वहरू पर्दछन् । नेपालमा संघीय संरचनाअनुसार संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको संरचना तयार भई तीनै तहका सरकार क्रियाशील भएको तीन वर्ष

कटिसकेको छ भने केही कानुनी प्रबन्धसहित मुख्य संरचना तथा जनशक्ति र जिम्मेवारी निर्धारण गरिएको छ तापनि राज्य प्रणालीलाई संघीय संरचनाअनुरूप सक्षम बनाउन आवश्यक कार्यान्वयन प्रबन्ध गर्नुपर्ने छ । कार्यान्वयन प्रबन्ध तयार गर्दा यसको दिगोपन, प्रभावकारिता तथा कार्यकुशलतामा ध्यान दिनु आवश्यक छ ।

५.२.२ उद्देश्य

योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनसँग सम्बन्धित पालिकाका उद्देश्यहरु राख्नुहोस । जस्तै

१. शिक्षा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिश्चितता गर्नु ।

५.२.३ रणनीति

१. संघीय तथा प्रदेश तहबाट वित्तीय हस्तान्तरणमार्फत प्राप्त सशर्त अनुदान तथा अन्य अनुदान र आफ्नै स्रोतको बजेट समेत संलग्न गरी वार्षिक शिक्षा बजेट तथा कार्यक्रम तयार गर्ने ।
२. कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यकता अनुसार कानुन, कार्यविधि तथा निर्देशिका विकास गर्ने ।
३. कार्यक्रम कार्यान्वयनको नियमित अनुगमन तथा सहजीकरण गरी विद्यालयमा कार्यक्रमहरू प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन हुने सुनिश्चितताका साथै समस्या समाधानका लागि आवश्यक नीति निर्देशन तथा समन्वय गर्ने ।
४. एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापनमार्फत नियमित रूपमा कार्यक्रम कार्यान्वयन तथा त्यसका नतिजाहरूको विवरण तयार गर्ने, त्यसको समीक्षा गरी थप सुधारमा प्रयोग गर्ने ।
५. विद्यालयमा विद्यालय व्यवस्थापन समिति र शिक्षक अभिभावक संघ गठन गर्ने र विद्यालयलाई विद्यालय सुधार योजना विकास र कार्यान्वयनमा सहजीकरण गर्ने ।
६. विद्यालय सुधार योजना (क्क्षए) निर्माण तथा अध्यावधिक गर्न लगाउने ।
७. विद्यालय व्यवस्थापनलाई सशक्तिकृत र सुदृढ गरी निर्धारित कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि प्रधानाध्यापकलाई जिम्मेवारी प्रदान गरी उत्तरदायी बनाउने ।
८. वित्तीय व्यवस्थापन, खरिद प्रक्रिया, शिक्षक व्यवस्थापन तथा शिक्षकको कक्षा कोठामा समय तथा कार्यको सुनिश्चिततासम्बन्धी आवश्यक मापदण्ड तयार गरी लागु गर्ने ।
९. अभिभावक तथा सरोकारवालाहरूसँग अन्तरक्रिया तथा सहकार्य गर्न अभिभावक भेला तथा बैठकहरू आयोजना गर्ने र सामाजिक परीक्षणलाई प्रभावकारी बनाउने ।
१०. सामुदायिक सिकाइ केन्द्र मार्फत सबै उमेर समूहका सिकारुहरूका लागि साक्षरता, साक्षरोत्तर, निरन्तर शिक्षा, बैकल्पिक शिक्षा तथा आय आर्जन र सिप विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आजीवन सिकाइ केन्द्रका रूपमा समेत कार्य गर्ने ।

प्रमुख नतिजा

अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका आधारमा नतिजा सुधार, संस्थागत संरचना र क्षमता विकास, कार्य सम्पादन परीक्षण व्यवस्थित एवम् प्रभावकारी र कार्यक्रमहरुको उपलब्धि तथा प्रभावको आवधिक मूल्याङ्कन हुने

क्र. सं	सूचक	परिमाण	आधार वर्ष २०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६

१	बिद्यालय व्यवस्थापन तालिम प्राप्त भएका बि.व्य.स, शि.अ.सं. र प्र.अ. (SMC, PTA and HT) भएका बिद्यालय संख्या	०	०	५	१०	१४	२०
२	बिद्यालय सुधार योजना (SIP) निर्माण र स्वीकृत गरी कार्यान्वयन गर्ने बिद्यालय प्रतिशत	०	०	१००	१००	१००	१००
३	बिद्यार्थी मैत्री फ्रेमवोर्क (CFS) निर्माण र स्वीकृत गरी कार्यान्वयन गर्ने बिद्यालय प्रतिशत	०	०	१०	१२	१५	२०
४	सामुदायिक बिद्यालयमध्ये School Report Cards प्रयोग गरी सामाजिक परीक्षण सम्पन्न गर्ने बिद्यालय प्रतिशत	५	५	२०	३०	४०	४८
५	स्थानीय तहले आफ्नो कूल बजेटमध्ये शिक्षा क्षेत्रमा लगानी गरेको प्रतिशत	५.५	५.५	६	७	८	१०
६	स्थानीय तहले आफ्नो आन्तरिक कूल बजेटमध्ये शिक्षा क्षेत्रमा लगानी गरेको प्रतिशत						

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क्रसं	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा		
१	आवश्यक कानूनी प्रबन्ध तथा मापदण्ड विकास	पटक	०	१	०	०	०	१		नगरपालिका
२	संस्थागत संरचना निर्माण तथा क्षमता विकास	पटक	०	१	०	१	०	२		सघ प्रदेश स्थानिय र संघ सस्था
३	प्रतिवेदन तथा तथ्याङ्क प्रणालीको सुदृढीकरण	पटक	०	१	१	१	१	४		सघ प्रदेश स्थानिय र संघ सस्था
४	कार्य सम्पादन करार गरी नतिजा प्रति जिम्मेवार बनाउने	पटक	०	१	१	१	१	४		सघ प्रदेश स्थानिय र संघ सस्था
५	विद्यालय कार्यसम्पादन एवम् स्वमूल्यांकन गर्ने, गराउने	पटक	०	१	१	१	१	४		स्थानिय

शुशासन तथा ब्यबस्थापनको प्रमुख कार्यक्रमको लागि अनुमानित बजेट (रु हजारमा)

क्रसं	प्रमुख क्रियाकलापहरू	बजेट						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
		१	२	३	४	५	जम्मा		
१	आवश्यक कानूनी प्रबन्ध तथा मापदण्ड विकास	०	१००	०	०	०	१००		नगरपालिका
२	संस्थागत संरचना निर्माण तथा क्षमता विकास	०	८००	०	८००	०	१६००		सघ प्रदेश स्थानिय र संघ सस्था

३	प्रतिवेदन तथा तथ्याङ्क प्रणालीको सुदृढीकरण	०	०	०	०	०	०		सघ प्रदेश स्थानिय र संघ सस्था
४	कार्य सम्पादन करार गरी नतिजा प्रति जिम्मेवार बनाउने	५०	५०	५०	५०	५०	२५०		सघ प्रदेश स्थानिय र संघ सस्था
५	विद्यालय कार्यसम्पादन एवम् स्वमूल्यांकंन गर्ने, गराउने	०	५०	५०	५०	५०	२००		स्थानिय

५२. स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध

योजना कार्यान्वयनको प्रबन्धअन्तर्गत बार्षिक योजना तथा बजेट तर्जुमा, क्रियाकलाप निर्धारण तथा कार्यान्वयन, वित्तीय व्यवस्थापन तथा अनुगमन र मूल्याङ्कनलगायत कार्यान्वयनका लागि आवश्यक संरचना, जनशक्ति,प्रक्रिया र जिम्मेवारी तथा उत्तरदायित्त्वहरू पर्दछन् । नेपालमा संघीय संरचनाअनुसार संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको संरचना तयार भई तीनै तहका सरकार क्रियाशील भएको तीन वर्ष कटिसकेको छ भने केही कानुनी प्रबन्धसहित मुख्य संरचना तथा जनशक्ति र जिम्मेवारी निर्धारण गरिएको छ तापनि राज्य प्रणालीलाई संघीय संरचनाअनुरूप सक्षम बनाउनआवश्यक कार्यान्वयन प्रबन्ध गर्नुपर्ने छ । कार्यान्वयन प्रबन्ध तयार गर्दा यसको दिगोपन, प्रभावकारिता तथा कार्यकुशलतामा ध्यान दिनु आवश्यक छ।

५.२.१वर्तमानअवस्था

मुलुक संहिया संरचनाको ढाचामा रुपान्तर भएसंगै नया चिराबाट योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध गर्नु पर्ने कानुनी ब्यबस्था छ ।शिक्षा खेत्रमा पनि यसै अनुसार संरचनात्मक रुपान्त्र गर्नु पर्ने हुन्छ ।संघमा रहेका शिक्षाबिज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयले समग्र शिक्षा नीति तथा योजना , बिकाश ,बिषयगत मन्त्रालय,अर्थ मन्त्रालय तथा अन्य,रास्ट्रीय योजना आयोग , तर्जुमा साझेदारहरुसंग सम्बन्य तथा सहकार्य गर्दछ ।स्थानीय तहमा शिक्षा शाखा रहेको छ, बिधालयमा बिधालय ब्यबस्थापन समिति रहनुका साथै शिक्षक मध्य एक जना प्रधानाध्यापक नियुक्त गरि बिधालय संचालनको जिम्मेबारी दिएको छ ।स्थानीय तहमा कार्यसम्पादन गर्नक लागि परिवर्तन गरिएको उलेखित संगठन संरचना तथा जनसक्ति ब्यपस्थान बिधालय शिक्षामा सुशासन कायम गरि कुशल ब्यबस्थापक लाही पर्याप्त नदेखिएको सन्दर्भलाइ विचार गर्दा यस योजनको प्रभाबकारी र कुशल कार्यान्बयनका लागि बर्तमान प्रबन्धमा परिमार्जन तथ सुधार आवशयक देखिएको ।

हालको संरचनमा देखिएका समस्या तथा चुनौतिहरु निम्नानुसार छन् ।

१ स्थानीय सुक्षक सहयता पद्धति बिकाश नहुनु ।

२ शिक्षक तालिमको क्षमताको विस्तार नगर्नु

३ स्थानीय तहमा जनसक्ति आभाबले बिधालयका लागि सहयोग तथा अनुगमन ब्यबस्थित गर्न र संगठन तथ दरबन्दी पुर्नाब्लोकन गर्नु
४ संघ,प्रादेश र स्थानीय तह बिच सम्बन्य र सहकार्य नहुनु

५.२.२उद्देश्य

१. शिक्षा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिश्चितता गर्नु ।

५.२.३रणनीति

१. संघीय तथा प्रदेश तहबाट वित्तीय हस्तान्तरणमार्फत प्राप्त सशर्त अनुदान तथा अन्य अनुदान र आफ्नै स्रोतको बजेटसमेत संलग्न गरी वार्षिक शिक्षा बजेट तथा कार्यक्रम तयार गर्ने ।
२. कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यकता अनुसार कानुन, कार्यविधि तथा निर्देशिका विकास गर्ने ।
३. कार्यक्रम कार्यान्वयनको नियमित अनुगमन तथा सहजीकरण गरी विद्यालयमा कार्यक्रमहरू प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन हुने सुनिश्चितताका साथै समस्या समाधानका लागि आवश्यक नीति निर्देशन तथा समन्वय गर्ने ।
४. एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापनमार्फत नियमित रूपमा कार्यक्रम कार्यान्वयन तथा त्यसका नतिजाहरूको विवरण तयार गर्ने, त्यसको समीक्षा गरी थप सुधारमा प्रयोग गर्ने ।
५. विद्यालयमा विद्यालय व्यवस्थापन समिति र शिक्षक अभिभावक संघ गठन गर्ने र विद्यालयलाई विद्यालय सुधार योजना विकास र कार्यान्वयनमा सहजीकरण गर्ने ।
६. विद्यालय सुधार योजना (SIP) निर्माण तथा अध्यावधिक गर्न लगाउने।
७. विद्यालय व्यवस्थापनलाई सशक्तिकृत र सुदृढ गरी निर्धारित कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि प्रधानाध्यापकलाई जिम्मेवारी प्रदान गरी उत्तरदायी बनाउने ।
८. वित्तीय व्यवस्थापन, खरिद प्रक्रिया, शिक्षक व्यवस्थापन तथा शिक्षकको कक्षा कोठामा समय तथा कार्यको सुनिश्चिततासम्बन्धी आवश्यक मापदण्ड तयार गरी लागु गर्ने।
९. अभिभावक तथा सरोकारवालाहरूसँग अन्तरक्रिया तथा सहकार्य गर्न अभिभावक भेला तथा बैठकहरू आयोजना गर्ने र सामाजिक परीक्षणलाई प्रभावकारी बनाउने ।
१०. सामुदायिक सिकाइ केन्द्र मार्फत सबै उमेर समूहका सिकारुहरूकालागिसाक्षरता, साक्षरोत्तर, निरन्तर शिक्षा, बैकल्पिकशिक्षातथाआयआर्जनरसिपविकासकाकार्यक्रमहरूसञ्चालनगर्दैआजीवन सिकाइ केन्द्रका रूपमा समेतकार्य गर्ने ।

५.२.४उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि

१ शिक्षा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिश्चितता भएको हुनेछ।

प्रमुख नतिजा

१ शिक्षाका सबै निकाय तथा विद्यालयमा सुशासन प्रवर्द्धन भई बालबालिकाको सिकाइ प्रति उत्तरदायी प्रणालीको विकास हुनेछ ।

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क्रसं	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा		
१	वार्षिक वजेट तथा कार्यक्रम निर्माण	**पटक**	१	१	१	१	१	५		स्थानिय
२	विद्यालय सुधार योजना निर्माण एवम् अद्यावधिक	**पटक**	१	१	१	१	१	५		स्थनिय
३	एकिकृत शैक्षिक सुचना प्रणाली सृदृढीकरण	**पटक**	१	१	१	१	१	५		स्थनिय

स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्धको प्रमुख कार्यक्रमको लागि अनुमानित बजेट (रु.हजारमा)

क्रसं	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा		
१	वार्षिक वजेट तथा कार्यक्रम निर्माण	१	०	०	०	०	०	०		स्थानिय
२	विद्यालय सुधार योजना निर्माण एवम् अद्यावधिक	१	८९५	८९५	८९५	८९५	८९५	४४७५		स्थानिय
३	एकिकृत शैक्षिक सुचना प्रणाली सृदृढीकरण	१	०	०	०	०	०	०		स्थानिय

परिच्छेद ६:लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

संवैधानिक एवम् कानुनी प्रावधानअनुसार विद्यालय शिक्षामा समतामूलक पहुँच सहितको गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्नु तीनै तहका सरकारको साझा दायित्व रहेको छ । यसका लागि आवश्यक स्रोतको पहिचान, प्राथमिकीकरण, स्रोतको उचित विनियोजन, प्रभावकारी कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन र प्रगति प्रतिवेदनसम्बन्धी व्यवस्था गर्नु आवश्यक छ । संवैधानिक व्यवस्थाबमोजिम विद्यालय शिक्षाको वित्तीय व्यवस्थापनमा संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको साझेदारी आवश्यक छ । नेपालको संविधानअनुसार स्थानीय तहको वित्तीय स्रोतका लागि संघीय स्रोतबाट सशर्त अनुदान, समानीकरण अनुदान, समपूरक अनुदान र विशेष अनुदानको प्रबन्ध गरिएको छ । समानीकरण अनुदान, विशेष अनुदान र समपूरक अनुदान संघीय सरकारबाट स्थानीय तथा प्रदेश तहमा वित्तीय हस्तान्तरण हुने गरेको छ भने सशर्त अनुदान सम्बन्धित संघीय विषयगत मन्त्रालयले तयार गरेका मापदण्डका आधारमा निर्धारित उद्देश्य वा कार्यक्रम को प्रयोजनको लागि खर्च गर्ने गरी स्थानीय र प्रदेश तहमा वित्तीय हस्तान्तरण गर्ने अभ्यास रहेको छ । स्थानीय तथा प्रदेश तहले संघीय सरकारबाट हस्तान्तरण हुने उल्लिखित विभिन्न किसिमका अनुदानबाहेक आफ्नै स्रोतमा आधारित बजेट तथा राजस्व बाँडफाटबाट प्राप्त हुने बजेटबाट पनि शिक्षा क्षेत्रमा विनियोजन गर्ने गर्दछन् । स्थानीय तहले स्रोत प्रबन्धका लागि आन्तरिक ऋण समेत उठाउन पाउने व्यवस्था पनि रहेको छ । शिक्षामा आवश्यक पर्ने वित्तीय स्रोत कहाँबाट जुटाउने, कुन कुन क्षेत्रमा स्रोतको विनियोजन गर्ने, विनियोजित स्रोतको प्रवाह कसरी गर्ने र उपलब्ध स्रोतको उपयोग कुन ढङ्गबाट गर्ने भन्ने विषयलाई यस परिच्छेदमा विश्लेषण गर्नुपर्दछ ।

यस परिच्छेदमा परिच्छेद ३, ४ र ५ मा निर्धारण गरिएका प्रस्तावित क्रियाकलापहरुको लागि बजेट अनुमान, विश्लेषण, स्रोतहरुको पहिचान र व्यवस्थापन गर्नुपर्ने हुन्छ । स्रोतहरुको पहिचान र विश्लेषण गर्दा संङ्घिय सरकार प्रदेश सरकार स्थानीय सरकार र अन्य संघ संस्थाहरुबाट प्राप्त हुने बजेटको अनुमान गरी कार्यान्वयन हुन सक्ने कार्यक्रमहरुलाई प्राथमिकीकरण गर्नुपर्दछ ।

६.१वर्तमानअवस्था

आ.व. २०८०/८१ मा कुल बजेटको ५.५प्रतिशत शिक्षा क्षेत्रमा कार्यक्रम तथा परीयोजन अन्तर्गत बिनियोजन गरेको छ ।शिक्षामा लगानी बढाउनु पर्छ भन्ने बिषयमा सैधान्तिक रुपमा राजनीतिक तहमा र नेपालका नीतिगत दस्ताबेजहरुमा सहमति देखिन्छ ।सबैको धारणा लगानी बढाउने कुरामा एकै हुनुलाई लगानी वृद्धि गर्ने प्रयासको महत्पूर्ण आधार मान्न सकिन्छ।

उल्लेखित जानकरी र बिश्लेशनको आधारमा देहाय बमोजिमका चुनौतिहरु पहिचान भएको छन।

१. संघिय संरचनानुसार संघ,प्रदेश र स्थानीय तह बिच शिक्षाको लगानी मापदण्ड र बित्तिय श्रोत हस्तान्तरको उपयुक्त माध्यम निर्धारण नहुनु
२. संविधानिक मार्गदर्शन तथ नीति अनुरुप निजि क्षेत्रबाट शिक्षाम गरिने लगानीको ब्यबस्थापन र स्वरुप निर्धारण गरि सार्बजनिक सेवा,समाजिक दयित्ब वा सेवामुलक ब्यबसयक रुपमा बिकाश नहुनु ।
३. आधुनिक प्रविधि बिशेष गरि सुचना तथा संचार प्रबिधिमैत्री शिक्षण सिकाइ संचालन गर्न आवश्यक श्रोतको सुनिश्चित नहुनु ।
४. गैरसरकारी क्षेत्रको लगनी , सामुदायिक सहभागिता र अभिभावकको लगानीलाई अभिलेखिकरण र प्रोत्साहन नगर्नु
५. बित्तिय ब्यबथापन कार्यकुशल बनाउनालाई व्यक्ति, संस्ठा र पद्धतिको बिकाश नहुनु

६.२उद्देश्य

शिक्षा क्षेत्रमा आवश्यक स्रोतको प्रक्षेपण गर्नु ।

योजनामा समावेश भएका कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यक वित्तीय स्रोत पहिचान गर्नु।

उपलब्ध स्रोतको आधारमा कार्यक्रमको प्राथमिकता निर्धारण गरी कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्नु।

६.३ रणनीति

१. सङ्घीय र प्रदेश सरकारको लगानीको अनुपातमा स्थानीय सरकारले आफ्नो स्रोतबाट लगानीमा वृद्धि गर्ने ।
२. विद्यालय शिक्षामा पहुँच,सहभागिता एवम्गुस्तर सुनिश्चित गर्न लगानी प्रभावकारीता बढाउने ।
३. वार्षिकरूपमा कुल बजेटको ११ प्रतिशत बजेट शिक्षा क्षेत्रका कार्यक्रमका लागि व्यवस्था गर्ने ।
४. शिक्षामा निजी तथा गैर सरकारी क्षेत्रको लगानीलाई प्रोत्साहन तथा प्रबर्द्धन गर्ने ।
५. मापदण्डका आधारमा खर्च र प्रतिवेदन पद्धति अवलम्बन गर्ने ।
६. वित्तीय व्यवस्थापन क्षमतामा सुधार ल्याई वित्तीय कार्य कुशलता,पारदर्शिता,जिम्मेवारी र उत्तरदायित्वलाई सबल बनाउने ।
७. लागत साझेदारीमा आधारित कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने ।

६.४प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि

१. शैक्षिक पहुँच, समता,गुणस्तर र क्षमता विकासमा आवश्यक स्रोतको व्यवस्थापन भएको हुने
२. वित्तीय कार्य कुशलता,पारदर्शिता,जिम्मेवारी र उत्तर दायित्व सुदृढभएको हुनेछ।

६.५ प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क। सङ्घीय सरकारबाट विद्यालय शिक्षा क्षेत्र अन्तर्गतका क्रियाकलापमा प्राप्त हुने अनुमानित बजेट

क्रसं	अनुदान प्राप्त हुने क्रियाकलाप	आर्थिक वर्ष					५ वर्षको जम्मा	१० वर्षको जम्मा
		२०८१/०८२	२०८२/०८३	२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६		
१	आधारभूत तहका स्वीकृत दरवन्दीका शिक्षक, राहत अनुदान शिक्षकका लागि तलब भत्ता अनुदान (विशेष शिक्षा परिषद अन्तरगतका शिक्षक/कर्मचारीहरु समेत)	१३८५१७						
	माध्यमिक तहका स्वीकृत दरवन्दीका शिक्षक, राहत अनुदान शिक्षक लागि तलब भत्ता अनुदान (विशेष शिक्षा परिषद अन्तरगतका शिक्षक/कर्मचारी,प्राविधिक धारका प्रशिक्षक समेत)	४६९४१						
	प्रारम्भिक बाल विकास सहजकर्ताहरुको पारिश्रमिक तथा विद्यालय कर्मचारी व्यबस्थापन अनुदान	१४४३८						
	सार्वजनिक विद्यालयका विद्यार्थीहरुका लागि निशुल्क पाठ्यपुस्तक अनुदान (स्थानीय विषय/मातृभाषाको समेत)	११०५६						
	तोकिएका विद्यार्थीको दिवा खाजाका लागि विद्यालयलाई अनुदान	१८५६५						
	विद्यालय सञ्चालन तथा व्यवस्थापन अनुदान	४१८५						
	शैक्षिक पहुँच सुनिश्चितता, अनौपचारिक तथा वैकल्पिक शिक्षा कार्यक्रम (परम्परागत विद्यालय, वैकल्पिक विद्यालय, साक्षरता र निरन्तर शिक्षाका कार्यक्रम समेत)	२९००						
	विद्यालयमा शैक्षिक गुणस्तर सुदृढीकरण एवम् कार्यसम्पादनमा आधारित प्रोत्साहन अनुदान	१५८९१						
	सामुदायिक विद्यालयका छात्राहरुलाई निशुल्क स्यानिटरी प्याड ब्यवस्थापन	४०९६						
	शैक्षिक सुशासनका लागि सस्थागत क्षमता विकास, विद्यार्थी परीक्षण मुल्याङ्कन, शिक्षक मेन्टरिङ तथा विद्यालय सुपरिवेक्षण	१४८४						
	विपद्का समयमा सिकाइ निरन्तरताका लागि सिकाइ आपुरण तथा द्रुत सिकाइ	५००						

	योजना (ReAL) कार्यान्वयन							
	विपन्न लक्षित छात्रवृत्तिकालागि छनौट भएका (कक्षा ६-१२ मा अध्ययनरत) विद्यार्थीका लागि छात्रवृत्ति	२१९०						
	माध्यमिक तह कक्षा (९-१०) मा अंग्रेजी,गणित र विज्ञान विषयमा शिक्षण सहयोग अनुदान	३४६८						
	आधारमुत तह कक्षा (६-८) मा अंग्रेजी,गणित र विज्ञान विषयमा शिक्षण सहयोग अनुदान	१८४६						
	प्रति विद्यार्थी लागतका आधारमा सिकाइ सामग्री तथा डिजिटल सिकाइ समाग्री व्यवस्थाका लागि विद्यालयलाइ अनुदान	६९३४						
	सार्वजनिक विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुका लागि छात्रबृत्ति (आवासीय तथा गैरआवासीय)	४९६४						
	स्थानीयको साझेदारीमा विद्यालय भवन निर्माण अनुदान	१६५००						

ख। स्थानीय तहबाट शिक्षा क्षेत्र अन्तर्गतका क्रियाकलापका लागि प्राप्त हुने अनुमानित बजेट

क्र सं	अनुदान प्राप्त हुने क्रियाकलाप	आर्थिक वर्ष					५ वर्षको जम्मा	१० वर्षको जम्मा
		२०८१/०८२	२०८२/०८३	२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६		
	प्र.अ. भत्ता थप (रु.२०० का दरले)	२००						
	शैक्षिक क्यालेन्डर निर्माण तथा छपाई	१५०						
	बालबिकास संयोजक तलब साझेदारि	३६०						
	अभिभावक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन	१५०						
	उत्कृष्ट शिक्षक एव विद्यालय पुरस्कृत कार्यक्रम	१५०						
	कक्षा ८ को परीक्षा सञ्चालन	२००						
	नगर शिक्षा समिति र प्र.अ. बैठक व्यवस्थापन	२००						
	नगरपालिका भित्रका कृषि, पर्यटन शैक्षिक अनुसन्धान कार्यक्रम	५००						
	पिपल प्रमोट सेन्टर, यु.एस.आई.डि.प्रारम्भिक कक्षा सिकाई, सेतो गुँराससँग साझेदारी कार्यक्रम	२००						
	बालबिकास र कक्षा १ लाई मोबाइल मिटिङ्ग वा तालिम	१००						

	मेयरसँग बालबालिका कार्यक्रम सञ्चालन	२००						
	विद्यालय अनुगमन व्यवस्थापन	१००						
	गुम्बा शिक्षा व्यवस्थापन	२००						
	जनज्योति बहुमुखी क्याम्पस शिक्षक व्यवस्थापन अनुदान	२५००						
	जानकी मा.वि. शिक्षक व्यवस्थापन अनुदान	५००						
	नवजिवन विद्याश्रम शिक्षक व्यवस्थापन	३०००						
	मदर्शा शिक्षा व्यवस्थापन	३००						
	मा.वि.तिनघरे शिक्षक व्यवस्थापन अनुदान	५००						
	राधाकृष्ण वैदिक गुरुकुलम व्यवस्थापन अनुदान	५००						
	शिर कालिन्जोर मा.वि. शिक्षक व्यवस्थापन अनुदान	२००						
	जानकी मा.वि. आई.सि.टी. व्यवस्थापन	५००						
	बालबिकास र कक्षा १ बसाइ व्यवस्थापन	१५०						
	आधारभूत विद्यालय वडा नं. १० मा ट्रष्ट निर्माण	१०००						
	जनज्योति मा.वि.को बजार पूर्वाधार निर्माण	१०००						
	जनज्योति मा.वि.को भवन निर्माण	१०००						
	नारायण जनता मा.वि. पूर्वाधार निर्माण	५००						
	विनिन्न विद्यालयहरुको भौतिक पूर्वाधार निर्माण/मर्मत	२०००						
	प्रा.वि. देविथानमा १ शिक्षक र प्रा.वि. पलारमा १ शिक्षक व्यवस्थापन अनुदान	२८६						
	देविथान प्रा.वि. मा फर्निचर खरिद तथा मर्मत	१००						
	प्रा.वि. पलारमा फर्निचर खरिद तथा अन्य मर्मत	१५०						
	जनता मा.वि. नवलपुरलाइ पूर्वाधार अनुदान	२००						
	पुनर्वास ए, बि, सि र डि टोलमा विपन्न विद्यार्थिहरुको लागि ट्युसन कक्षा सञ्चालन	५००						
	सलहेश देव प्रा.वि. मा सौचालय निर्माण	१५०						
	श्री पाँच कुमारी प्रा.वि.को पछाडीको दुई तल्ले भवनमा झ्याल, ढोका ग्रिल निर्माण तथा मर्मत सम्भार	३००						
	श्री प्रावि सिस्वा शिक्षक व्यवस्थापन अनुदान	३३८						

	श्री मनपुरन जनता मा.वि. जब्दीमा शिक्षक व्यवस्थापन अनुदान	७२८						
	शिशु कल्याण जनता उ.मा.वि. शिक्षक व्यवस्थापन अनुदान	३९०						
	अमरज्यान आ.वि. शिक्षक व्यवस्थापन अनुदान	४००						
	श्री ५ महेन्द्र आदर्श प्रा.वि. शिक्षक व्यवस्थापन अनुदान	३७७						
	एस.ई.ई दिने विद्यार्थिहरुलाई कम्प्युटर तालिम	२००						
	प्रेमज्योति आ.बि. शिक्षक व्यवस्थापन तथा सञ्चालन अनुदान	७००						
	जानकी मावि शिक्षक व्यवस्थापन अनुदान	२००						
	जानकी माविमा कक्षा ११ सञ्चालन अनुदान	५००						
	शहिद ईगल स्कुल शिक्षक व्यवस्थापन अनुदान	१८०						
	शहिद ईगल स्कुलमा सिसि क्यामेरा जडान	१५०						
	श्री आ.बि. खतिवडाचोक विद्यालय शिक्षक अनुदान	७३५						
	जनज्योति बहुमुखी क्याम्पस व्यवस्थापन अनुदान	१००						
	कक्षा ५ सम्मका बालबालिकालाइ छात्रबृत्ति	१००						
	आ.बि. चन्द्रपुरका विद्यार्थिहरुलाई व्याग वितरण	९१						
	आधारभूत विद्यालय चन्द्रपुरमा ब्लक विछ्याउन अनुदान	५००						
	सेतिभिर प्रावि शिक्षक व्यवस्थापन अनुदान	५००						
	हिरापुर आ.बि.लाई मा.वि. सञ्चालनका लागि शिक्षक व्यवस्थापन अनुदान	१४०४						
	हिरापुर आ.बि. मा मा.वि. सञ्चानार्थ डेक्स बेन्च लगायत अन्य व्यवस्थापन खर्च	४९६						
	विद्यालय व्यवस्थापन तथा अभिभावक संघ सदस्य र शिक्षक क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम	१००						
	श्री ना.ज.मा.वि. शिक्षक व्यवस्थापन अनुदान	५००						
	श्री ना.ज.मा.वि.जियाजोर र श्री प्रा.वि.भालुखोपका	६५०						

	विद्यार्थीका लागि पोषाक खरिद							
	श्री प्रा.वि. भालुखोप शिक्षक व्यवस्थापन अनुदान	१५०						
	श्री प्रा.वि. भालुखोप वाल निर्माण	२००						
	अभिभावक शिक्षा कार्यक्रम	१००						
	कुशेश्वर आ.बि. शिक्षक व्यवस्थापन अनुदान	९००						
	नारायण डाँडा प्रावि संचालन अनुदान	१५०						
	कुशेश्वर आ.बि. पूर्वाधार अनुदान	२००						
	श्री आधारभुत विद्यालय सतास शिक्षक व्यवस्थापन अनुदान	५७२						
	श्री जनता प्रा.वि. डाईनीखोला शिक्षक व्यवस्थापन अनुदान	१३०						
	श्री जनता प्रा.वि. मगडी शिक्षक व्यवस्थापन अनुदान	१३०						
	श्री जनता प्रा.वि. माईस्थान शिक्षक व्यवस्थापन अनुदान	१३०						
	श्री नमोबुद्ध प्रा.वि. डाइनीशिर शिक्षक व्यवस्थापन अनुदान	१३०						
	श्री हातिसुडे प्रा.वि. शिक्षक व्यवस्थापन अनुदान	२६०						
	विद्यालयको लागी कम्प्युटर र प्रिन्टर खरिद	९०						
	आधारभूत विद्यालय सतभैया व्यवस्थापन अनुदान	३३०						
	जनता प्रा.वि.अर्नेडाँडा व्यवस्थापन अनुदान	१३०						
	मा.वि. शिरकालिन्जोर व्यवस्थापन अनुदान	६५०						
	सरस्वति प्रा.वि. तिनतले व्यवस्थापन अनुदान	१३०						
	सिद्धेश्वर प्रा.वि. देउराली व्यवस्थापन अनुदान	२६०						
	बालबिकास कक्षाकोठा व्यवस्थापन	२००						
	श्री आधारभूत विद्यालय भोर्लेनिलाइ शिक्षक व्यवस्थापन अनुदान	१००						
	श्री डिम जनता मावि व्यवस्थापन अनुदान	१००						
	श्री मावि तिनघरेलाई शिक्षक व्यवस्थान अनुदान	३००						
	बालबालिका स्तनपान कक्ष निर्माण (खेलौना, भाडाकुटी आदी खरिद)	५०						
	श्री आधारभूत विद्यालय भोर्लेनि पुर्वाधार निर्माण	२००						

	श्री डिम जनता मावि पूर्वाधार निर्माण अनुदान	२००						
	कालिन्जोर मावि शिक्षक व्यवस्थापन अनुदान	३००						
	जनज्योति बहुमुखी क्याम्पस संचालन अनुदान	१००						
	प्रावि १ लाइ शिक्षक व्यवस्थापन अनुदान	२५०						
	फौदसिंह जनता मावि शिक्षक व्यवस्थापन अनुदान	४००						
	सुर्योदय प्रा.वि. ९ लाइ सञ्चालन अनुदान	६६						
	फौदसिंह जनता माविमा ट्रष्ट निर्माण	३००						

घ। अन्य संघसंस्थाहरुबाट शिक्षा क्षेत्र अन्तर्गतका क्रियाकलापमा प्राप्त हुने अनुमानित बजेट

क्र सं	अनुदान प्राप्त हुने क्रियाकलाप	आर्थिक वर्ष					५ वर्षको जम्मा	१० वर्षको जम्मा
		२०८१/०८२	२०८२/०८३	२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६		
बालविकास र शिक्षा								
१	शैक्षिक सामाग्री वितरण							
२	अभिभावक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन							
३								
४								
५								

परिच्छेद ७ :अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

शैक्षिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन कार्य संघीय तहमा शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय र शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र लगायतका निकायहरूबाट, प्रदेश तहमा सामाजिक विकास मन्त्रालय र प्रदेश शिक्षा विकास निर्देशनालयबाट, जिल्ला स्तरमा शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाईबाट र स्थानीय स्तरमा स्थानीय शिक्षा शाखाबाट हुँदै आएको छ । दीगो विकासको शिक्षा सम्बन्धी लक्ष्य नं ४ कार्यान्वयनका लागि तयार गरिएको कार्यढाँचा, विद्यालय क्षेत्र विकास योजना, चालु आवधिक योजना, नेपाल सरकारको नीति, कार्यक्रम तथा बजेटका लक्ष्य मापनका लागि विकास गरिएका सूचक, लालबन्दी नगरपालिकाका शिक्षासम्बन्धी नीति, योजना तथा कार्यक्रमका आधारमा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गरिने गरिएको छ । वार्षिक कार्यक्रम कार्यान्वयनको लागि मन्त्रालयद्वारा तयार गरिएको कार्यक्रम कार्यान्वयन पुस्तिकामा वार्षिक कार्यक्रमको अनुगमन सम्बन्धी प्रबन्ध गरिएको छ । विद्यालय, विद्यार्थी, शिक्षक, कक्षाकोठा तथा पूर्वाधार सम्बन्धी मुख्य सूचना प्राप्तिको आधारको रूपमा शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणालीलाई लिइएको छ । विद्यार्थीको शैक्षिक उपलब्धि, शिक्षक तथा विद्यार्थीको सामाजिक तथा भाषिक पृष्ठभूमि लगायतको विषयमा पनि तथ्याङ्क सङ्कलनको कार्य शुरू गरिएको छ ।

विद्यालय र पालिकाको शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखामा शैक्षिक योजना निर्माण, कार्यान्वयन तथा समीक्षाको लागि शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको उपयोग गरिएको छ । यसका लागि हाल प्रयोगमा रहेको शैक्षिक सूचना प्रणालीमा सुधार गरी एकीकृत सूचना प्रणालीका माध्यमबाट स्थानीय सरकारले आवश्यक सूचना प्राप्त गर्न सक्ने बनाउनु आवश्यक छ । अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका नतिजाका आधारमा कार्यक्रममा सुधार गर्ने परिपाटीलाई व्यवस्थित गर्नु पनि उत्तिकै आवश्यक छ । उल्लिखित विश्लेषणका आधारमा यस योजनामा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन सम्बन्धी निम्नलिखित चुनौतीहरू पहिचान गरिएको छ ।

१. शैक्षिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि स्थानीय मापदण्डको विकास गरी मापनयोग्य सूचकहरूको निर्धारण र निर्माण गर्ने दक्ष जनशक्ति तथा अनुगमनकर्ताको विकास गर्नु ।
२. अनुगमनलाई योजनाबद्ध, नियमित र एकरूपता कायम गरी पर्याप्त साधनस्रोतको प्रबन्ध गर्नु ।
३. अनुगमन र मूल्याङ्कनबाट प्राप्त पृष्ठपोषणको उपयोग गर्ने पद्धति विकास र अनुगमनको प्रतिवेदन व्यवस्थित गर्नु ।
४. शासकीय संरचना फेरिएसँगै विद्यालय निरीक्षण र सुपरीवेक्षणको काम संगठित गर्नु ।
५. तीनै तहका सरकारबिच अनुगमन र मूल्याङ्कनमा सहकार्य र समन्वय गरी एकीकृत प्रतिवेदन प्रणालीको विकास गर्नु ।
६. सामूहिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको सुनश्चितता गर्दै यसमा सूचना तथा प्रविधिको उपयोगमा व्यापकता दिनु ।
७. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन कार्यलाई निष्पक्ष, भरपर्दो र विश्वसनीय बनाउनु ।

७.१.२ उद्देश्य

प्रभावकारी अनुगमन प्रणाली विकास गर्नु ।

१. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीलाई नतिजामुखी बनाउनु ।
२. योजना कार्यान्वयनका क्रममा देखिएका चुनौतीहरूलाई सम्बोधन गरी अपेक्षित उपलब्धि हासिल गर्नु ।
३. योजनाको प्रारम्भदेखि प्रभाव तहसम्मको मूल्याङ्कन गर्न सहयोग गर्नु ।

५.४.३ रणनीतिहरू

अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको संयन्त्र निर्माण गरी उपयोग गर्ने

१. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन र प्रतिवेदन कार्यलाई व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउन प्रविधिको प्रयोग र सञ्जालीकरण गर्ने
२. शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणालीलाई थप सुदृढीकरण गरी आवश्यक सूचकसहित स्वचालित बनाउने
३. स्थानीय सूचकहरूलाई राष्ट्रिय सूचना प्रणालीमा आवद्ध गर्ने प्रणालीको विकास गर्ने
४. शिक्षाका सबै कार्यक्रम, योजना, परियोजनाहरुको अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन वेभसाइटमा आधारित एकीकृत शैक्षिक सूचना प्रणाली सञ्चालनमा ल्याउने
५. विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षण र विद्यालय कार्य सम्पादन परीक्षणलाई व्यवस्थित र नियमित गरीने
६. सहभागितामूलक र नतिजामुखी अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको कार्यान्वयन गरीने
७. शैक्षिक योजना तथा कार्यान्वयनहरुको नियमित, आवधिक, मध्यवाधिक र अन्तिम मूल्याङ्कन प्रणाली कायम गर्ने
८. सिकाइको अनुगमन, सुपरीवेक्षण तथा मूल्याङ्कनलाई प्रभावकारी बनाउन कार्यस्थलमा आधारित अनुगमन, मूल्याङ्कन, सुपरीवेक्षण र प्रतिवेदन प्रणालीको विकास गर्ने ।

५.४.४ सिकाइ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क) उपलब्धि

प्रभावकारी अनुगमनको माध्यमबाट योजना कार्यान्वयनका समस्या तथा चुनौतीहरु सम्बोधन गरी अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुने र आवश्यकतामा आधारित योजना निर्माणका लागि पृष्ठपोषण प्राप्त भएको हुनेछ ।

क.सं.	सूचक	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	अनुगमन तथा मुल्यांकन संयन्त्र निर्माण	१	१	१	१	१
२	सूचक निर्माण गरी विद्यालय अनुगमन संख्या	०	१०	२५	३५	४८
३	स्थानीय तहमा कार्यरत शिक्षा कर्मचारीहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने	३	५	७	८	९

ख) प्रमुख नतिजा

अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका आधारमा नतिजा सुधार, संस्थागत संरचना र क्षमता विकास, कार्य सम्पादन परीक्षण व्यवस्थित एवम् प्रभावकारी र कार्यक्रमहरुको उपलब्धि तथा प्रभावको आवधिक मूल्याङ्कन हुने

५.४.५ अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका मुख्य क्रियाकलापहरु (Key Activities)

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५		
१	नतिजामा आधारित अनुगमन प्रणालीका लागि सूचकहरु तयार गर्ने	पटक	०	१	०	०	०		स्थानीय तह
२	नतिजामा आधारित अनुगमन प्रणालीका लागि सूचकहरु अध्यावधिक गर्ने	पटक	०	१	१	१	१		स्थानीय तह
३	कार्यक्रम कार्यान्वयनको अनुगमन गर्ने	पटक	०	३	३	३	३		स्थानीय, प्रदेश र संघ (सबै विद्यालयमा)
४	कार्यक्रम कार्यान्वयनको चौमासिक समीक्षा र प्रतिवेदन (चौमासिक/बार्षीक)	पटक	०	३	३	३	३		स्थानीय तह र विद्यालय
५	एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन पद्धतिमा सूचना अद्यावधिक गर्ने	पटक	०	१	१	१	१		विद्यालय
६	विभिन्न कार्यक्रमको आवधिक मूल्याङ्कन गर्ने	पटक	०	१	१	१	१		स्थानीय तह
७	विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि परीक्षण गर्ने	पटक	०	१	१	१	१		स्थानीय तह
८	विद्यालयको लेखा परीक्षण	पटक	१	१	१	१	१		स्थानीय तह र विद्यालय
९	स्थानीय तहका शैक्षिक कार्यक्रमहरूको अनुगमन निर्देशिका, सूचकहरू र साधनहरुको विकास र अध्यावधीकरण गर्ने		१	१	१	१	१		
१०	शैक्षिक तथ्यांक व्यवस्थापन, प्रतिबेदन तयारी र प्रबोधिकरण गर्ने साथै वार्षिक कार्यक्रमहरूको स्थिति प्रतिवेदन तयार गर्ने		०	१	१	१	१		
११	विद्यालयहरूमा सञ्चालित शैक्षिक, भौतिक, आर्थिक र अन्य सबै कार्यक्रमहरूको सम्पादनसम्बन्धी सामाजिक लेखापरीक्षण गर्ने		०	१	१	१	१		
१२	विद्यालयको कार्यसम्पादन लेखापरीक्षण र सोको सुझावहरूको आधारमा शैक्षिक कार्यक्रम कार्यान्वयन योजनाको गुणस्तर वृद्धि गर्ने		०	१	१	१	१		
१३	विद्यालयहरूमा सञ्चालित शैक्षिक, भौतिक र अन्य सबै कार्यक्रमहरू बापत प्राप्त आय र सोको खर्च तथा व्ययसम्बन्धी आर्थिक लेखापरीक्षण गर्ने		१	१	१	१	१		
१४	स्थानीय तहका शैक्षिक समस्याहरूलाई सम्बोधन गरी गुणस्तर अभिबृद्धि गर्ने कार्यक्रमहरूलाई स्थानीय तहको शिक्षा क्षेत्रको योजनामा राख्न स्थनीय तहका र वाह्य विशेषज्ञहरूको संयुक्त		०	१	१	१	१		

	सहभागितामा विभिन्न Issues मा आधारित अनुसन्धान कार्यहरू (वार्षिक कम्तिमा १ समस्यामा)								
१५	स्थानीय तहको शिक्षा क्षेत्रको योजनाको वार्षिक, मध्यावधि र अन्तिम मूल्याङ्कन गर्ने		०	१	१	१	१		
१६	स्थानीय तहमा कार्यरत शिक्षा कर्मचारीहरूको क्षमता अभिवृधि गर्ने (जसमा १/२ महिने लामो अवधिको तालिम, शैक्षिक नीति/नियम, योजना, कार्यक्रम, अनुगमन, मूल्याङ्कन र अन्य विषय क्षेत्रमा वार्षिक रूपमा अभिमुखीकरण आदि)								आवश्कयता अनुसार
१७	स्थानीय तहमा कार्यरत शिक्षा कर्मचारीहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्न शैक्षिक योग्यता अभिवृद्धि कार्यक्रम गर्ने								आवश्यकता अनुसार

७.६ योजनाको लेखाजोखा

योजनाको लेखाजोखा

क) परिचय

नेपालको सङ्घीय शासन प्रणालीअन्तर्गत विद्यालय शिक्षाको व्यवस्थापनका लागि तीन वटै सरकारको साझा दायित्त्व रहेता पनि व्यावहारिक रुपमा विद्यालय शिक्षाको सञ्चालनको समग्र जिम्मेवारी भने स्थनीय सरकारको रहेको छ। मुलुकमा सञ्चालित सामुदायिक विद्यालयहरूको व्यवस्थापन र सञ्चालनार्थ प्रायः सबै प्रकारका स्रोतहरू अन्तर सरकारी वित्तीय हस्तान्तरणका माध्यमबाट सङ्घीय सरकारबाट स्थानीय सरकारको कोषमा जाने गर्दछ र तोकिएका सर्त र आधारहरुअनुसार स्थनीय सरकारले सो कोषको व्यवस्थापन र परिचालन गरी विद्यालय शिक्षाको सञ्चालन गर्ने गर्दछ। यसका लागि मुलकको संविधान र सोका आधारमा तय भएका तीनै तहका सरकारका सम्बन्धित नीति, ऐन, कानून र नियमावली तथा निर्देशिकाहरुले तीनैवटै तहका सरकारहरूले आ-आफ्नो तहको शिक्षा क्षेत्रको योजना निर्माण गरी नेपालको संविधानका प्रावधानहरू र अन्तर्राष्टिय स्तरमा नेपाल सरकारले जनाएका प्रतिवद्धताहरूलाई पूरा गर्ने गरी कार्यान्वयन गर्ने गराउने रहेको छ। यसैले तीनै तहका सरकारका तहमा शिक्षा क्षेत्र योजनाको निर्माण/विकास पहिलो प्राथमिकतामा रहेको छ। शिक्षा क्षेत्रको योजनाले एकातर्फ राष्ट्रिय, प्रदेश र स्थानीय तहको शिक्षा सुधारका लागि नीति र रणनीतिहरू प्रस्तुत गर्दछ भने अर्कोतर्फ योजनालाई प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न साझेदारहरूसँग समन्वय र थप आन्तरिक र बाह्य स्रोतहरू परिचालन गर्नका लागि महत्वपूर्ण माध्यमको रूपमा रहेको हुन्छ। शिक्षा क्षेत्रको योजना सबै सम्भावित लगानीकर्ताहरूलाई योजनाले अवलम्बन गरेका कार्यक्रम, रणनीति र कार्यनीतिहरू विश्वसनीय, दिगो र लगानी योग्य छन् भनी सङ्केत गर्न सम्बन्धित सरकारका लागि महत्वपूर्ण साधनको रुपमा उपयोग गरिन्छ।

ग) योजनाको लेखाजोखा के हो र किन?

-पालिका तहको शिक्षा क्षेत्रको योजनामा प्रस्ताव गरिएका कार्यक्रमहरूको विभिन्न पक्ष र सम्भाव्यताहरूको समीक्षा सुनिश्चितता गर्न महत्त्वपूर्ण छ।

-योजनाको लेखाजोखा शिक्षा क्षेत्रका योजनाका कार्यक्रममा केन्द्रित मात्रात्मक र गुणात्मक संयोजन हो।

-शिक्षा क्षेत्रको योजनाको लेखाजोखा एक प्रक्रिया हो, जसको माध्यमबाट पालिका तहको शिक्षा क्षेत्रको योजना के? किन? कसरी? कस्का लागि?, आदि जस्ता प्रश्नहरुको उत्तर खोजिन्छ । जसमा निम्न पक्षहरु हुन्छन् :

- शिक्षा क्षेत्रको योजना प्राविधिक रूपमा उपयुक्त छ छैन भनी मूल्याङ्कन गरिन्छ ।
- शिक्षा क्षेत्रको योजना आर्थिक रूपमा व्यावहारिक र न्यायोचित छ/छैन भनी मूल्याङ्कन गरिन्छ।
- शिक्षा क्षेत्रको योजनाको कार्यन्वयन प्रशासनिक रूपमा सम्भव छ/छैन भनी मूल्याङ्कन गरिन्छ।

ग)योजनाको लेखाजोखाका उद्देश्यहरू

- पालिका तहको शिक्षा क्षेत्रको योजनामा प्रस्तावित कार्यक्रमका सबै पक्ष, सन्दर्भ र अङ्गहरूको विस्तृत समीक्षा गर्न।
- शिक्षा क्षेत्रका अंगहरूमा (**Sub-Sectors**)सङ्घीय, प्रदेश तहका योजना र पालिकाको योजनाहरूबिच अन्तरसम्बन्ध मूल्याङ्कन गर्न।
- प्राविधिक, व्यवस्थापकीय र वित्तीय सम्भाव्यताको दृष्टिकोणबाट प्रत्येक कार्यक्रमको मूल्याङ्कन गर्न।
- पालिका तहको शिक्षा क्षेत्रको योजनाको सबल र कमजोर तथा सुधार्नुपर्ने पक्षहरूको समग्र मूल्याङ्कन गर्न ।
- योजना कार्यान्वयनमा पालिका तहको तयारीको मूल्याङ्कन गर्न र प्राविधिक सहयोग प्रदान गर्न र योजना अनुमोदन गर्न निर्णयकर्ताहरूलाई सहजीकरण गर्न।

घ)योजनाको लेखाजोखाका महत्त्वपूर्ण पक्षहरू

योजनाको लेखाजोखामा समेटिनुपर्ने महत्त्वपूर्ण पक्षहरू निम्न छन् र लेखाजोखा समितिले यी प्रत्येक पक्षको सावधानीपूर्वक मूल्याङ्कन गर्नुपर्दछः

- योजना निर्माणप्रक्रिया
- योजना निर्माणप्रक्रियामा सरोकारवालाहरुको अर्थपूर्ण सहभागी र अभ्यासहरू
- योजना निर्माणप्रक्रियामा आधारभूत तथ्याङ्क र जानकारीहरूको वास्तविक,गुणस्तर , सान्दर्भिकता, स्रोत, र उपयोग बिधि
- योजना निर्माण विधि
- योजना कार्यान्वयनको समीक्षा
- लागत अनुमान र प्रस्तावित वित्त व्यवस्थापन
- योजना कार्यान्वयनका लागि संगठनात्मक र व्यवस्थापन

- प्रस्तावित योजना कार्यान्वयनबाट अपेक्षित शैक्षिक, आर्थिक र सामाजिक लाभहरूको वैधता

त्यसैले पालिका तहको योजना निर्माण गरिसकेपछि विश्वसनीय, दिगो र लगानी योग्य छ या छैन भन्नका लागि योजनाको विविध पक्षहरू समेटेर लेखाजोखा गरिनु पर्दछ, जुन योजना कार्यान्वयन गर्नु पूर्व गरिने महत्वपूर्ण कार्य तथा योजनाको अभिन्न अङ्ग हो । निर्माण भएको योजनाको लेखाजोखा कार्यलाई समबन्धित पालिकाले आन्तरिक र बाहिरका विभिन्न विषय क्षेत्रका विज्ञहरूको समिति निर्माण गरी सो समितिको कार्य विवरण तोकी सम्पन्न गर्नु पर्दछ ।

यस निर्देशिकाको उद्देश्य सम्बन्धित पालिकाले निर्माण गरेको शिक्षा क्षेत्रको योजनाको लेखाजोखा गर्न सहयोग गर्नु हो, जसमा योजनाको सबलता, प्रासंगिकता र विश्वसनीयता आदि पक्षहरु हेरिन्छन्। योजनाको लेखाजोखा प्रक्रिया पालिकाको नीति र प्राविधिक संवादमा आधारित सरोकारवालाहरूको सहभागितामूलक हुनुपर्दछ। यो प्रक्रिया योजनामा तय गरिएका प्रमुख सूचकहरूमा आधारित भई विभिन्न परामर्श (योजना निर्मार्ण समिति, प्राविधिक समितिहरूसँग बैठक....) प्रमुख सरोकारवालाहरूसँगको अन्तर्वार्ता र खासखास मुद्दा तथा समस्या रहेका वडा, गाउँ, समुदाय तथा विद्यालयको भ्रमणहरू, शिक्षा क्षेत्रको योजना र अन्य सान्दर्भिक कागजातहरूको डेस्क समीक्षा, भरपर्दो जानकारीहरुको विश्लेषण (जसलाई विज्ञहरूले प्रमाणित र क्रस-चेक गर्न आवश्यक छ।) समावेश हुनुपर्दछ।लेखाजोखा प्रक्रिया सकेपछि सोबाट प्राप्त पृष्ठपोषण तथा निष्कर्षहरूलाई योजनालाई अन्तिम रूप दिन उपयोग गर्नु पर्दछ । यस अतिरिक्त योजनालाई अन्तिम रूप दिनु पूर्व लेखाजोखाबाट प्राप्त सिफारिसहरूको प्रमाणीकरण कार्यशाला आयोजना गर्नु राम्रो हुन्छ।

ङ)योजनाको लेखाजोखाको बिधिः

योजना लेखाजोखा प्रक्रियाको विधिमा निम्न चरणहरू/क्रियाकलापहरू समावेश हुनुपर्दछः

- प्रारम्भिक छलफल(Birifing)
- मूल्याङ्कन टोलीको बैठक
- अध्ययनको लागि कागजातहरूको उपलब्धता
- फिल्ड भ्रमण गर्नु अघि कागजातहरूको अध्ययन
- विभिन्न क्षेत्रहरुको भ्रमण
- सरोकारवाला र समुदायका सदस्यहरुसँग अन्तरक्रिया
- विभिन्न- संघ-संस्थाहरुसँग अन्तर्क्रिया
- मूल्याङ्कन मस्यौदा प्रतिवेदन तयार गर्ने
- निर्णयकर्ताहरूसँग मस्यौदा प्रतिवेदन प्रस्तुत गर्ने
- प्रतिवेदनलाई परिमार्जन र अन्तिम रूप दिने
- अन्तिम समापन बैठक

च) योजना लेखाजोखाका विषयगत क्षेत्रहरू

पालिका तहको शिक्षा क्षेत्रको योजनाको मूल्याङ्कन गर्दा लेखाजोखा/मूल्याङ्कनकर्ताहरूले योजनामा निम्न उदाहरणअनुसारका विषयगत क्षेत्रहरू हेर्नुपर्छः

- पालिकातहको शिक्षा प्रोफाइल
- योजना प्रक्रिया र पद्धति
- योजनाको लागि तथ्यांकको विवरण र व्यवस्थापनका साथै उपयोग
- ECED विकासर विस्तार गर्दै
- पहुँच र निरन्तरता
- बालबालिकाको सिकाइ आवश्यकताहरू
- शिक्षा प्रणालीको आन्तरिक दक्षता
- IEMIS र अनुगमन
- कार्यान्वयनको लागि योजना
- वयस्क निरक्षरता घटाउने
- आधारभूत शिक्षाको गुणस्तर सुधार गर्ने
- क्षमता निर्माण
- लागत र बजेट आवश्यकता

छ) योजना लेखाजोखाको प्रतिवेदनमा समावेश हुनुपर्ने केही महत्वपूर्ण शैक्षिक मुद्दाहरूको उदाहरणः

- के संघ, प्रदेश र स्थानिय दुरदृष्टि, उद्देश्य, लक्ष्य र कार्ययोजनाअनुरुप योजना बनाइएको छ ?
- के योजनाले ECED देखि विद्यालय शिक्षा ,वयस्कका लागि साक्षरता र निरन्तर शिक्षा जस्ता आधारभूत शिक्षाका सबै पक्षहरू साथै प्राविधिक र उच्च शिक्षासँगको तालमेल आदिलाई समेटेको छ ?
- के यो योजनालाई स्थानीय आवश्यकताहरू, विशेष गरी जनसंख्या, जनजाति, आर्थिक, भाषिक, पिछडिएको वर्ग र क्षेत्रका आधारमा सान्दर्भिक बनाउने दृष्टिकोणका साथ विकास गरिएको छ ?
- के योजनाले योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन प्रक्रियामा सरोकारवालाहरूको सहभागिताको लागि अवसर प्रदान गरेको छ ?
- के योजनाले ठोस रणनीति र कार्यहरू प्रस्ताव गरेको छ ?
- के शिक्षा क्षेत्रका प्रमुख चुनौतीहरूलाई सम्बोधन गरेको छ?
- के योजनाका सबै परिच्छेद बीचमा सम्बन्ध र एकरूपता छ ?
- के पालिकाको शिक्षा क्षेत्रको योजनामा प्रस्तावित वित्त व्यवस्थापन, उपलब्धता प्राप्तिको सम्भावना,AWPB र ASIP बिच कुनै सम्बन्ध छ ।
- के पालिकामा सञ्चालन भइरहेका शिक्षासँग सम्बन्धित अन्य सबै कार्यक्रमहरूलाई योजनाले कसरी समेटेको छ ? आदि ।

अनुसूची १ : स्थानीय शिक्षा योजनाको प्रस्तावित ढाँचा

विषय प्रवेश
पालिका शिक्षा योजना निर्माणको आवश्यकता र औचित्य
शिक्षा योजना निर्माण प्रक्रिया

परिच्छेद १ : परिचय
१.१ पृष्ठभूमि
१.२ मुख्य समस्याहरुः
१.३ शिक्षा क्षेत्रका चुनौतीहरुः
१.४ अवसरहरुः

परिच्छेद २ : लक्ष्य निर्धारण
२.१ दूरदृष्टि
२.२ लक्ष्य
२.३ उदेश्य
२.४ रणनीतिहरु
२.५ कार्यनीति
२.६ अपेक्षित उपलब्धि
२.७ मुख्य कार्यसम्पादन सूचक र लक्ष्य निर्धारण

परिच्छेद ३ : विद्यालय क्षेत्रका मुख्य उपक्षेत्रहरु
३.१ प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा
३.२ आधारभूत शिक्षा
३.३ माध्यमिक शिक्षा
३.४ अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाइ
३.५ अन्य उपक्षेत्रहरू (प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा, उच्च शिक्षा, आदि)

परिच्छेद ४ : अन्तरसम्बन्धित विषय तथा क्षेत्रहरु
४.१ पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक, सिकाइ सामग्री तथा मूल्याङ्कन
४.२ शिक्षक व्यवस्थापन र विकास
४.३ शिक्षामा समता र समावेशीकरण
४.४ विद्यालय स्वास्थ्य तथा पोषण कार्यक्रम
४.५ आपतकालीन तथा संकटकालीन अवस्थामा शिक्षा
४.६ विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास
४.७ शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि

परिच्छेद ५ : सुशासन तथा व्यवस्थापन

५.१ शिक्षाको व्यवस्थापन तथा संस्थागत क्षमता विकास

५.२ स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध

परिच्छेद ६ : लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

परिच्छेद ७ :अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

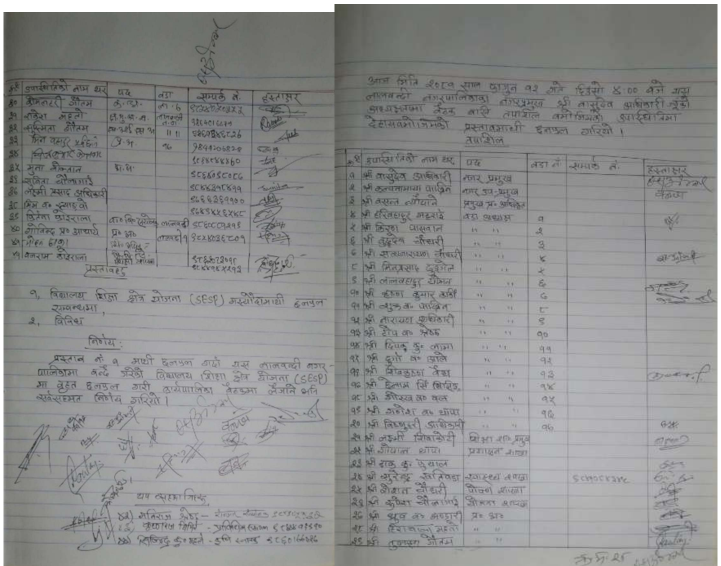

स्वच्छ, सुन्दर र समुन्नत शह
राष्ट्रिय झण्डा
Co-funded by the European Union
SUOMI FINLAND
unicef
for every child
ing Local Government Capacity to Develop School Education Sector
d Budgets to bring about Quality Learning in Madhesh Province
तहको शिक्षा क्षेत्र योजना निर्माण सम्बन्धी
कार्यशाला